
LUDUS

POZORIŠNE NOVINE ■ BROJ 216 ■ DECEMBAR 2025 ■ GODINA XXXIII ■ CENA 150 DINARA

Intervjui

BOGDAN DIKLIĆ

NELA MIHAILOVIĆ

TANJA MANDIĆ RIGONAT

PAVLE PEKIĆ

VLADIMIR ĐURIČIĆ

DEJAN BUĆIN

NEDA DANILOVIĆ

-
- **POZORIŠTE NIJE KASARNA**
  - **IGRA PROTIV ČOVEČANSTVA**
  - **SUDBINA TEATRA DANAS I OVDE**
  - **BITEF I PROSTORI SLOBODE**
  - **POZORIŠTE U RALJAMA POLITIKE**
  - **NAJBOLJA PREDSTAVA NA ULICAMA**
  - **NEUMORNE POTRAGE ZA ISTINOM**

BRANEĆI DOSTOJANSTVO PROFESIJE

Apeli, saopštenja, redovne i vanredne aktivnosti, dosledna istrajnost uprkos oskudici, preprekama, teškoćama...

Činjenica da je prošlo 18 meseci od prethodnog broja *Ludusa* govori mnogo, ili skoro sve, o uslovima u kojima radi UDUS. Ograničeni finansijski resursi su, na žalost, konstanta koja se ne menja već dugo. No, konstanta je i istrajnost Udruženja koje ne odustaje ni od jedne od redovnih aktivnosti – dodele umetničkih nagrada, izdavačke delatnosti, obavljanja poverenog posla utvrđivanja statusa samostalnog umetnika, podrške članovima u realizaciji samostalnih projekata, Fonda solidarnosti... kojima doprinosi postizanju osnovnog cilja svog postojanja, afirmaciji dramskog stvaralaštva i zaštiti profesionalnog interesa dramskih umetnika. Situaciju u kojoj danas u Srbiji opstaje teatar, pa i staleško udruženje dramskih umetnika, sublimira javno obraćanje UDUS-a predsedniku Vlade Republike Srbije kojim se zahteva smena ministra za kulturu Nikole Selakovića. Pismo je predsedniku Vlade upućeno 28. oktobra 2025, a do zaključenja ovog broja *Ludusa* odgovor nije stigao.

Povodom ugrožavanja prava i dostojanstva naših članova i naše profesije, kao i povodom svih događaja koji su nastupili nakon pada nadstrešnice železničke stanice u Novom Sadu – hapšenja i napada na naše kolege i studente koji su učestvovali u protestima ili na drugi način izražavali svoje mišljenje, te problema koji su nastupili u pozorištima Srbije, Udruženje je u prethodnom periodu javno reagovalo nizom saopštenja za javnost. Svakim od njih, a bilo ih je više od dvadeset u poslednjih godinu dana, apelovano je na odgovornost i poštovanje zakona, na smirivanje tenzija i prekid nasilja u društvu, na poštovanje ljudskog i profesionalnog integriteta, a uz jasno distanciranje od svake moguće zloupotrebe.

Više puta se protestovalo protiv hapšenja i napada, fizičkih i medijskih, na kolege i studente, prvo Akademije umetnosti u Novom Sadu i Fakulteta dramskih umetnosti, potom i drugih fakulteta. Apelovano je na sprečavanje ugrožavanja ustavom garantovanih prava na bezbednost, slobodu mišljenja, govora i okupljanja i podržani su zahtevi studenata da svi koji obavljaju javne funkcije delaju u skladu sa načelima odgovornosti, solidarnosti i pravičnosti, koje predstavljaju temeljne kulturne vrednosti. Od Radio televizije Srbije zahtevano je da građane informiše istinito, nepristrasno, potpuno i blagovremeno.

Članovi Udruženja pozivani su na solidarnost i uzajamnu podršku, da deluju u duhu vrednosti za koje se svi zala-

žemo, međusobnog poštovanja, profesionalne etike i prava na različitost izbora. Više puta javno se reagovalo i povodom govora mržnje upućivanog dramskim umetnicima na društvenim mrežama, u medijima, ali i drugim javnim prostorima, pa čak i najvišoj državnoj instituciji – parlamentu Republike Srbije. Apelovano je na svest o dalekosežnosti posledica bezakonja i represije po kulturu i po opstanak društva, a od nadležnih institucija traženo je da blagovremeno i adekvatno reaguju u skladu sa obavezom zaštite građana.

Javno je apelovano na uprave šabačkog i leskovačkog pozorišta da suspenduju nezakonite odluke i suzdrže se od postupaka kojima se vrši pritisak na zaposlene u osporavanju njihovog prava na slobodno iznošenje stavova u javnosti, a na vlasti i osnivače pozorišta u Srbiji da ne podstiču uprave pozorišta na ovakva postupanja, uz upozorenje na posledice, nenadoknadle gubitke i teško izlečiva stanja u kulturnom životu zemlje. Na žalost, adekvatnog odgovora niti spremnosti na dijalog nije bilo. Jednim od poslednjih saopštenja UDUS-a podržani su zahtevi članova ansambla Narodnog pozorišta u Beogradu povodom postavljenja Dragoslava Bokana na mesto predsednika Upravnog odbora Narodnog pozorišta u Beogradu, nakon čega je došlo i do više problematičnih situacija, poput zahteva višegodišnjoj članici ove kuće za pokazivanje dozvole za ulazak u pozorište, potom donošenja pravilnika o radnoj disciplini kojim se, između ostalog, zabranjuje umetnicima da u pozorištu iskazuju društvene stavove, a naposljetku i do zatvaranja nacionalnog teatra iz bezbedonosnih razloga, tri dana po otpočinjanju sezone.

Savet REM-a

U decembru prošle godine objavljen je Javni poziv za predlaganje kandidata za izbor članova Saveta Regulatornog tela za elektronske medije (REM). UDUS je predložio svoje članove Željka Hubača i Ivana Lalića. Usled niza nepravilnosti tokom procesa, među kojima su bili i diskriminacija našeg kandidata i govor mržnje izrečen na sednici Odbora za kulturu i informisanje – zbog čega je UDUS uputio prigovor Poverniku za zaštitu ravnopravnosti i Otvoreno pismo Odboru za kulturu i informisanje – više kandidata, među kojima i Željko Hubač, povukli su svoje kandidatu-

Ilustracija Jugoslav Vlahović

re. Proces je zaustavljen, potom poništen, a nekoliko meseci kasnije krenuo je ispočetka. Međutim, i novi postupak izbora članova Saveta REM-a prate brojne nepravilnosti i netransparentnost, zbog kojih su, početkom juna, najavljena povlačenja pojedinih predloženih kandidata, među njima Gorice Popović, Mladena Matičevića, Željka Hubača i Ivana Lalića. Nakon više peripetija i uključivanja predstavnika EU u praćenje procesa usaglašena je lista od 18 kandidata za izbor članova Saveta REM-a, po dva za svakog od devet ovlašćenih predlagača, definisanih zakonom. Kandidati ovlašćenog predlagača udruženja scenskih, filmskih i dramskih umetnika i udruženja kompozitora su reditelj, scenarista i producent Mladen Matičević i muzikolog prof. dr Ira Prodanov Krajišnik. U trenutku nastanka ovog teksta, odnosno zatvaranja broja očekivala se sednica Narodne skupštine na kojoj će narodni poslanici izabrati devet članova Saveta REM-a.

Redovne aktivnosti UDUS-a

Iako programi Udruženja imaju sve manju ili nikakvu finansijsku podršku iz budžetskih sredstava, zbog čega su mnogi planovi i inicijative odloženi ili stopira-

ni, sve aktivnosti koje zavise od zalaganja i volje članova i Predsedništva i uz podršku stručne službe i dalje se održavaju. Udruženje ulaže trud da pronade načine za sprovođenje novih inicijativa za unapređenje rada staleškog osiguranja.

Nagrade

Nagrada za životno delo „Dobričin prsten“ uručena je dobitnicima – Aniti Mančić (6. decembra 2024) i Bogdanu Dikliću (22. oktobra 2025) na svečanostima koje su upriličene na sceni Jugoslovenskog dramskog pozorišta. Do kraja godine biće poznat i ovogodišnji dobitnik tog najznačajnijeg strukovnog priznanja.

Nagrada za režiju „Bojan Stupica“ uručena je Tatijani Mandić Rigonat 26. juna 2025, nakon izvođenja predstave *Naš razred* Tadeuša Slobodaneka, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu. Odluka Žirija o dobitniku nagrade za 2025. godinu očekuje se, takođe, do kraja ove godine.

Uručene su i nagrade „Miloš Žutić“ Joakimu Tasiću za ulogu Verthajmiera u predstavi *Gubitnik*, po delima Bernharda/Puškina, u dramatisaciji i režiji Nataše Radulović i „Ljubinka Bobić“ Sanji Marković, za ulogu Cmilje u predstavi *Čudo u Šarganu* Ljubomira Simovića, u režiji Jagoša Markovića, obe u produkciji Jugo-

OTVORENO PISMO PREDSEDNIKU VLADE REPUBLIKE SRBIJE

Broj : 687/1

29. 10. 2025.

Poštovani gospodine Macut,

Obraćamo Vam se povodom brojnih problema u kulturi naše zemlje, konkretno u području za koje Udruženje dramskih umetnika Srbije ima status reprezentativnog udruženja u kulturi, a to je *pozorišna umetnost – scensko stvaralaštvo i interpretacija*. Vama se obraćamo zbog izostanka reagovanja nadležnog Ministarstva kulture, a ovo pismo je otvoreno u skladu sa poštovanjem javnosti rada kao osnovnog načela rada naše organizacije.

Ignorisanje nagomilanih problema dovelo nas je u situaciju koju možemo oceniti alarmantnom. Stanje u kulturi pogoršava se, a nezadovoljstvo umetnika raste iz dana u dan: odlažu se ili otkazuju pozorišni festivali i produkcije pozorišnih predstava, u medijima i institucijama kulture i obrazovanja raznim vrstama pritisaka izlažu se i targetiraju umetnici, profesori i studenti umetničkih fakulteta. Izostaje ili se smanjuje finansijska podrška savremenom stvaralaštvu, a ministar kulture ne pokazuje zainteresovanost i spremnost za rešavanje postojećih problema, već učestvuje u kreiranju novih.

Ovim otvorenim pismom zahtevamo smenu ministra kulture, g. Nikole Selakovića.

Krizu u Narodnom pozorištu u Beogradu koja je poslednjih dana uznemirila celokupnu pozorišnu branšu, ali i širu javnost, nastala je kao posledica postupaka uprave Narodnog pozorišta u Beogradu, nakon imenovanja Dragoslava Bokana za predsednika Upravnog odbora nacionalnog teatra, uprkos jasno izrečenom protivljenju umetnika ove kuće. Udruženje dramskih umetnika Srbije podržava svoje članove, ansambl Drame Narodnog pozorišta u Beogradu, u njihovim zahtevima koji se tiču ove institucije, čiji umetnički kredibilitet počiva pre svega na njihovom stvaralaštvu. Nedopustivo je da uprava Narodnog pozorišta u Beogradu donese Pravilnik o radnoj disciplini ignorisujući mišljenje onih na koje se taj pravilnik odnosi. A potom da se iz bezbednosnih razloga pozorište privremeno za-

tvori – trećeg dana po otpočinjanju sezone: bez jasnog objašnjenja bezbednosne situacije u pozorištu, transparentnog plana rekonstrukcije pozorišta i informacija o daljem toku sezone.

Narodno pozorište u Beogradu zatvoreno je već 27 dana i ne zna se kada će početi sa radom.

Predloga, a ni reakcija, nema ni u vezi sa problemima u Šabačkom pozorištu, koje ove godine nije imalo nijednu premijeru. Zaposleni u pozorištu obavestavali su gradske i državne institucije, ali i Udruženje i javnost, da je direktorka Aleksandra Delić otkazala festival „Pozorišno proleće“ kao i saradnju sa vrhunskim rediteljima, i da je izgubila poverenje većine kolektiva kao i svih relevantnih saradnika usvajajući akta koja se protive Ustavu, Zakonu i Kolektivnom ugovoru.

Prošlo je devet meseci od kako su se glumci Šabačkog pozorišta prvi put obratili javnosti tražeći pomoć i rešenje krize u svom teatru.

Sredstva kojima se finansira vršenje poverenog posla, koja su i inače nedovoljna za pokriće troškova, umanjena su ove godine reprezentativnim udruženjima u kulturi za četvrtinu u odnosu na prethodnu godinu. Na dopis koji je Ministarstvu kulture krajem jula zajednički uputilo dvadeset pet reprezentativnih udruženja u kulturi, s molbom da Ministarstvo razmotri mogućnost isplate preostalih sredstava predviđenih budžetom za 2025. godinu, kako bi udruženja neometano i u skladu sa zakonom obavljala povereni posao i u četvrtom kvartalu ove godine.

Četvrti kvartal vršenja poverenog posla počeo je 1. oktobra, a reprezentativna udruženja od Ministarstva nisu dobila ni odgovor ni finansijska sredstva.

O odnosu Ministarstva kulture prema umetnosti i umetnicima svedoči i ignorantski tretman problema samostalnih umetnika u Srbiji u vezi sa ostvarivanjem prava iz oblasti zdravstvene zaštite i penzijsko-invalidskog osiguranja. Jedan od najozbiljnijih (a postoji niz tema u ovoj oblasti koje bi trebalo rešiti i unaprediti) jeste problem dugovanja koja se pripisuju samostalnim umetnicima, iako nisu nastala njihovom krivicom, već zbog izostanka i/ili kašnjenja uplata od strane lokalnih samouprava za doprinose

Vida Ognjenović: POZORIŠTE NIJE KASARNA

Drage kolege, poštovana publiko, slučajni i namerni prolaznici, dragi doglavnici i doušnici. Pozdravljam vas sve. Ovo je večeras naš radni sastanak. Dnevni red ima tri tačke: odbrana pozorišta, odbrana naše struke, odbrana kulture. Branimo sve to od onih čije je uverenje da kultura treba da je propagandna služba vlasti, inače je veliki i dosta uzaludan trošak, a mala vajda. Citiraću jedan davnjašnji uzgredni razgovor sa nekadašnjim rukovodiocem, inače dobroćudnim čovekom. I ta pozorišta, razmišlja on naglas, šta hoće oni, samo pare, pare, a u stvari to je sve zafkancija. Ne kažem za pevače, oni bar razgale čoveka, a ovi, brate, sve nešto tužno i mračno i nazadno... Ne kažem, potrebno je to o državnim praznicima, proslavama i važnim godišnjicama, ali mnogo to para guta... čoveče... Ovo je mišljenje političara staro dosta godina, ali mi savremeno iskustvo svedoči da se nije mnogo promenilo. Ovaj naš večerašnji skup to najbolje potvrđuje.

Prva tačka dnevnog reda ovoga našeg radnog skupa je podsećanje nadležnih, da pozorište nije kasarna, niti je pozorišna uprava generalštab. U pozorištu ne važe komande, niti je ičija zapovest generalska. Mi se ne sporazumevamo na taj način. To ne trpi priroda našeg posla. Upozoravam vas koji o tome odlučujete i ne dozvoljavate prigovor, da ste smetnuli s uma da je pozorište umetnička ustanova koja ne počiva ni na čijoj čvrstoj ruci, nego na bogatstvu mašte i dara da se u njoj snalazimo. Kad su našeg slavnog glumačkog pretka, velikana umetnosti glume, Rašu Plaovića, u posled-

njem intervjuu koji je dao, pitali zašto ste postali glumac, odgovorio je: „Marao sam. Pokušavao sam razne stvari. Diplomirao arhitekturu, ali evo, nisam arhitekta, diplomirao filozofiju, a ni filozof baš ne mogu reći da jesam. Glumac sam, jer to je bio jedini način da budem sve ostalo što sam hteo.“ E pa mi danas i ovde evo zahtevamo da to naše moranje da budemo glumci mora da se uvažava. Ne damo nikome da ga gazi naredbama i zatvorskim pravilnikom kojima se oni koji ga donose direktno rugaju umetničkoj slobodi. Mi koji u pozorište dolazimo zato što moramo, i oni koji tu činjenicu potcunjuju mi smo dva sveta. Gluma je, gospodo, beskrajno, grozničavo umetničko ispitivanje sveta uživo. Večeras, kao i svih ovih dana i večeri, branimo pravo na to svoje umetničko biće. Ko u tu žilu kucavicu dirne na tako grub i nasilan način povredio je smisao našeg života i zato se ne kvalifikuje da upravlja umetničkom ustanovom. Umetnost i sloboda su sinonimi, dakle, večeras ovde branimo i slobodu. Nadležni koji su postavili ovu kaznenu upravu pozorišta ili to nisu znali, ili je to osveta prosvetnom knezu Mihailu, koji nije pre sto sedamdeset godina dao novac za izgradnju kockarnice, nego za podizanje ove pozorišne kuće, koja evo danas, gle čuda, nema uredne protivpožarne aparate. Zbog toga neposlušni glumci, koji na sceni posle predstave pokazuju indekse i solidarišu se sa studentskim pokretom, moraju to da čine izvan svoje matične kuće. Inače, ti indeksi mogu da izazovu požar. Kakva briga, kakvo glumcoljublje. Kako su mudro postigli da glumci, baletski umet-

nici i operски певачи na drugim scenama pokazuju indekse i tako sačuvaju Narodno pozorište od kontaminacije slobodom. Ko zabranama i pretnjama misli da vlada, vlada nasilno i najčešće mu se nasiljem i vraća. Ko veruje da će tako ugušiti studentski i kuturni protest građana u našoj zemlji, ne priznaje, ili kao što se vidi, ne poznaje dobro moć i snagu toga pokreta. U svakom slučaju, nasilje nad umetničkim i kulturnim vrednostima u našoj zemlji retko kad je bilo ovako destruktivno.

Nasilnici izgleda ne poznaju otpornu žilavost kulture i umetnosti. Ne poznaju čvrstinu veze između umetnika i publike koja ima odnegovanu kulturnu potrebu. Nije im jasno da mi ne možemo sa scene da prenosimo njihove misli, jer mi publici dugujemo istinu. I zato znamo da će nas ona naći ma gde nas nasilnici po kazni izmestili. Varaju se oni koji u ime svoje političke moći veruju da je sve salomivo pa i poverenje. To oni govore iz svog iskustva. Oni gube poverenje, nasilničkim ponašanjem, ne mi.

Neće nas publika ostaviti nasilnicima. Pozorište je tamo gde staju glumci i publika. Glumci mogu svaku zgradu, poljama, podzemni prolaz, park, napušteni stari magacin, ili terasu nekadašnjeg dvorca pretvoriti samom svojom pojavom u pozorište. Gluma je kreativna neumištnost, politika je lomljiva roba.

Mi koji smo u pozorište došli zato što moramo da vodeni maštom stvaramo nadsvet, imamo neraskidiv ugovor sa publikom koja nam veruje. Njoj dugujemo scensku istinu i moramo imati uslove da je ostvarimo.

Foto screenshot

Vida Ognjenović na skupu „Narodno je narodno“

Zato sa ovoga trga večeras šaljem zahteve u ime slobodnih građana, naše publike i u ime naše umetnosti. Prvo:

Zahtevamo da Ministarstvo hitno preispita svoje odluke i popravi kardinalne greške u vezi sa promenama uprave Narodnog pozorišta.

Zahtevamo da sadašnje rukovodstvo pozorišta pre smene hitno stavi van snage nakaradne pravilnike koji su protiv prirode struke i umetničke ustanove.

Zahtevamo da se što pre završe popravke, po svemu sudeći ne baš toliko složenih kvarova na protivpožarnim uređajima. To je, očigledno, uzeto kao dobro rešenje za kupovinu vremena u smirivanju zapaljive situacije za koju su sami krivi. Ako niste u mogućnosti da to što pre završite, gospodo, prepustite to nama. Mi ćemo to uraditi brže, uz pomoć stručnih ljudi iz naše odane publike.

Zahtevamo da nam hitno vratite našu matičnu scenu. Narodno pozorište nije bunker za odbranu od slobodne misli, niti je ikome dozvoljeno da ga u to pretvara.

I jedan zahtev našoj vernoj publici čija nas je podrška držala. Ne dajte nas varvarima. Ne bojimo se mi njih, oni su politički šmiranti, glume kruto i bez mašte. Ne bi ih nijedan reditelj uzeo u podelu. Propašće jer ne poznaju i ne cene otpornu žilavost kulture i umetnosti. Ne dajte nas onima koji progone knjigu, gase izdavačka preduzeća i Sajam knjiga, koji od pozorišta prave kasarne, a od muzičkih kuća sale za zabavu i rasonodu. Ne dajte da kultura vode ljudi koji nemaju odnegovanu kulturnu potrebu. Ne dajte nas, ni mi vas nikad nismo izneverili.

(Beseda Vide Ognjenović
3. oktobra na protestnom skupu
ispred Narodnog pozorišta)

slovenskog dramskog pozorišta. Dobitnica Nagrade „Miloš Žutić“ (za 2024) je Maša Dakić za ulogu advokaticu u predstavi „Prima facie“, po tekstu Suzie Miller, u režiji Anje Suše. Predstoji rad žirija za obe nagrade u 2025. godini, za koje je na nedavno završenim konkursima za predlaganje kandidata za nagrade udruženja stigao veliki broj predloga, što nas raduje.

Nagrada za rediteljski opus koju dodeljuju Sterijino pozorje i Udruženje dramskih umetnika Srbije ove godine dodeljena je Slobodanu Inkovskom.

Izdavačka delatnost

Prva knjiga objavljena u okviru novopokrenute edicije *Dobitnici nagrade „Dejan Mijač“* jeste monografija *Egon Savin, reditelj – život u pozorištu*, koju je priredio Aleksandar Milosavljević (izdavači Sterijino pozorje i UDUS). Predstavljena je na ovogodišnjim Danima Zorana Radmilovića u Zaječaru, zatim u Novom Sadu, a do kraja godine planirana je i promocija u Beogradu.

U pripremi su i dve monografije u okviru edicije *Dobitnici Dobričinog prstena* – o Aniti Mančić i Bogdanu Dikliću. Autor obe knjige je Božo Koprivica. Glumačka organizacija Srbije podržala je ove godine rad Udruženja dramskih umetnika Srbije, između ostalog, izdavanje monografija o Aniti Mančić i Bogdanu Dikliću, na čemu i ovim putem zahvaljujemo.

Više promocija izdanja UDUS-a održano je tokom prošle godine u Beogradu, Novom Sadu, Jagodini, Zaječaru i Nišu.

Samostalni projekti članova

Članovi UDUS-a imaju mogućnost da na različitim konkursima, preko svog udruženja, apliciraju za sredstva za realizaciju sopstvenih samostalnih umetničkih projekata. Nažalost, situacija s konkursima za budžetska sredstva takva je da je i smisao konkursa doveden u pitanje. Jer ako ni početkom novembra umetnicima nije poznato koji će projekti biti sufinansirani i kolikim sredstvima, nemoguće

je ne pitati se kako će pomenuti konkurs doprieti cilju zbog kojeg je i raspisan, a to je „unapređen intenzivan, kontinuiran i usklađen razvoj pozorišne umetnosti u Srbiji“.

Skupština UDUS-a

U maju ove godine održana je 24. redovna i izborna skupština Udruženja dramskih umetnika Srbije. Za predsednika UDUS-a izabran je glumac Pavle Pekić. Članice Predsedništva su: Vanja Ejduš (potpredsednica), Anđelika Simić, Jana Maričić, Tara Manić, Milena Depolo, Vesna Stanković, Tanja Pjevac i Anita Mančić. Skupština je izabrala članove Nadzornog odbora: Andriju Daničića, Sašu Latinovića i Maju Mitić i Suda časti: Kseniju Krnajska, Goricu Regodić, Marka Stojanovića, Ružicu Anju Tadić i Željku Cvjetan Gortinski.

Udruženje danas okuplja blizu 1.500 članova. Pozivamo mlade kolege da se učlane u stalešku organizaciju i pridruže zajedničkoj borbi za očuvanje dostojanstva profesije i afirmisanje dramske umetnosti.

Uvodnik...

Zahvaljujući njenom visočanstvu besparici ovaj broj *Ludusa* izlazi čitavih osamnaest meseci nakon prethodnog a to, po prirodi stvari, sobom donosi čitav niz problema i pitanja. Međutim, još većom poteškoćom čini se to što se ne zna kada će biti sledećeg...

No, bilo kako bilo, nastojali smo da na ovim stranicama koje su pred čitaocem, između ostalog, donesemo s jedne strane pečat aktuelnog više nego problematičnog i turbulentnog trenutka u teatarskom životu zemlje, i sa duge kockice za mozaik hronologije tako dugog perioda pridajući dužnu pažnju nekolicini pozorišnih manifestacija u zemlji.

Davnih dana veliki Federiko Garsija Lorca je rekao „Narod koji ne potpomaže i ne neguje svoje pozorište ili je mrtav ili

je na umoru“. (Bilo je to u tekstu *„Reč-dve o pozorištu“* o čemu je svojevremeno pisano u *Ludusu*)

Radili smo ovaj broj u žestokoj nadi da ćemo kao društvo – iako je pozorište, kako je to Šekspir rekao, ogleдалo života – izbeći svu zloslutnost Lorkinih reči, a svojevrsnu nadu u tom smislu nalazili smo i u rečima sagovornika ovog broja; u intervjuima Bogdana Diklića, Nele Mihailović, Tanje Mandić Rigonat, Pavla Pekića, Vladimira Đuričića, Dejana Bučina i Nede Danilović.

Budući da govoreći o aktuelnoj situaciji mnogi pominju apsurd podsetimo i na reči velikog reditelja Dejana Mijača: „Ako čitate knjige koje se bave apsurdom, znaćete kuda sve vodi. Prvo u sveoslobađajuću propast, a posle toga Siziľovo guranje kamena uzbrdo.“

za zdravstveno i penzijsko invalidsko osiguranje (pre svega grada Beograda, sve do 2018. godine), kao i kamata koje Poreska uprava na njih obračunava. Predlog za razrešenje problema, koji je sačinila Radna grupa Ministarstva kulture (u kojoj su učestvovali i predstavnici reprezentativnih udruženja u kulturi, a koja je formirana u mandatu bivše ministarke, gospođe Maje Gojković) upućen je, kako smo obavestili, Vladi Republike Srbije pre gotovo tri godine. Odgovora još uvek nema. Da podsetimo, status lica koje samostalno, u vidu zanimanja, obavlja delatnost u kulturi (samostalni umetnik/saradnik/stručnjak) definisan je Zakonom o kulturi, utvrđuju ga reprezentativna udruženja u skladu sa zakonom i podzakonskim aktima, a unapređenje položaja samostalnih umetnika, kulturnih radnika i strukovnih udruženja umetnika jedan je od *Strateških prioriteta razvoja kulture Republike Srbije od 2021. do 2025.* dokumenta koji je 2021. godine donela Vlada Republike Srbije.

Ni na jedan dopis upućen Ministarstvu kulture sa molbom da nas informiše u kojoj fazi se nalazi rešavanje problema samostalnih umetnika, nismo dobili odgovor.

Ministarstvo kulture još uvek nije saopštilo rezultate *Konkursa za finansiranje ili sufinansiranje projekata iz oblasti pozorišne umetnosti (stvaralaštvo, produkcija i interpretacija)* koji doprinose ostvarivanju opšteg interesa u oblasti kulture. Zbog toga je realizacija mnogih programa u oblasti pozorišnog stvaralaštva dovedena u pitanje, a brojnim institucijama i festivalima su ugrožene egzistencija i kontinuitet. Samo neki među njima su: Beogradski internacionalni teatarski festival (BITEF), Sterijino pozorje, Šekspir festival, Festival Novi tvrđava teatar, Festival profesionalnih pozorišta Vojvodine, Festival ekološkog pozorišta za decu i mlade...

Više od osam meseci nakon isteka roka za podnošenje prijava Ministarstvo kulture nije objavilo rezultate konkursa.

Javni poziv Ministarstva kulture za dostavljanje obrazloženog predloga za dodelu priznanja za vrhunski doprinos nacionalnoj kulturi, odnosno kulturi nacionalnih manjina završen je 28. marta 2025. Uredbom Vlade RS pred-

viđeno je da komisija rad na vršenju užeg izbora dostavljenih predloga okonča u roku od 60 dana. Rezultat prethodnog konkursa, odnosno akt Vlade RS o dodeli nacionalnih priznanja objavljen je dvanaest meseci po okončanju roka za podnošenje predloga, pa se nameće pitanje zbog čega se prolongira donošenje odluke kojom Republika Srbija nagraduje najznačajnije umetnike i stručnjake za njihov doprinos kulturi naše zemlje.

Nije poznato da li je ministar predložio Vladi akt o dodeli priznanja i kada će Vlada taj akt doneti.

Udruženje dramskih umetnika Srbije jedno je od najstarijih umetničkih udruženja u Srbiji (Udruženje glumaca Srba, Hrvata i Slovenaca osnovano je u Beogradu 1919. godine) i danas okuplja blizu 1500 članova. Verujemo da ćete se složiti sa nama da znanje, iskustvo i stavovi onih koji najbolje poznaju suštinu pozorišta, način i preduslove njegovog pravilnog funkcionisanja, dakle pozorišnih stvaralaca na kojima suštinski počiva pozorišna delatnost, neizostavno moraju biti uključeni u donošenje odluka kojima se ova delatnost uređuje.

Želimo da naglasimo da je Udruženje dramskih umetnika Srbije uvek bilo spremno da aktivno učestvuje u kreiranju i sprovođenju kulturne politike i da smo, s tim u vezi, svakom dosadašnjem ministru kulture, pa tako i g. Selakoviću, nudili saradnju, o čemu svedoče brojna dokumenta i učešće predstavnika UDUS-a u radnim grupama Ministarstva uvek kada smo pozivani.

Ministarstvo kulture već duže vreme na naša obraćanja ne obazire se, do te mere da na dopise koje šaljem – ne dobijamo čak ni formalnu potvrdu prijema.

Očekujemo Vaš odgovor, s poštovanjem,

Za Predsedništvo
Udruženja dramskih umetnika Srbije
Pavle Pekić, predsednik

POTREBNO JE OTVORITI OČI I PRIHVATITI ISTINU

Desilo se to prvi put u istoriji UDUS-a, da su pored predsednika, na njegovom čelu, odnosno u predsedništvu, samo žene, dramske umetnice. Jednostavno, naš pozorišni život se umnogome zasniva na ženama iako su dramska literatura i istorija dramske književnosti bazirane na muškarcima – kaže Pavle Pečić, prvak BDP-a i novi predsednik UDUS-a

Foto Ana Adamović

Velika mi je čast što sam postao novi predsednik UDUS-a i što nastavljam tradiciju nekih od najvećih umetnika, prethodnika koji su mnogo uradili za esnaf. Nadam se da ću uspeti, zajedno sa Predsedništvom, da opravdam poverenje, nastavim borbu za poboljšanje uslova, odbranu digniteta i dostojanstva naših članova i cele profesije, kazao je za *Ludus* Pavle Pečić, prvak Beogradskog dramskog pozorišta i novi predsednik Udruženja dramskih umetnika Srbije.

Glumac koji je umetničku karijeru započeo sa 23 godine, a čija biografija svedoči o izuzetnom putovanju koje se već neko vreme odigrava paralelno na dva fronta: glumačkom i onom koji ga obavezuje da brine o dobrobiti esnafa kojem i sam pripada.

Pavle Pečić, daroviti glumac, bratanac je Borislava Pečića, jednog od najvećih srpskih pisaca. Fakultet dramskih umetnosti u Beogradu završio je u klasi profesora Vladimira Jevtovića. Ostvario je zapažene uloge u predstavama *Suparnici*, *Koštana*, *Snežna kraljica*, *Virus*, *Frederik ili Bulevar zločina*, *Mletački trgovac*... Dobitnik je brojnih nagrada na domaćim i međunarodnim pozorišnim festivalima, među kojima je i ona sa imenom „Miloša Žutića“ koju dodeljuje UDUS.

U vrlo izazovnom trenutku ste sa mesta potpredsednika, preuzeli poziciju predsednika UDUS-a. Koje su vam smernice, ideje, planovi u svojstvu prvog čoveka svog esnafskeg udruženja?

– Biti predsednik UDUS-a je čast, ali moj prvi osećaj kada sam izabran na ovo mesto bio je zapravo postidjenost. Osećao sam se postideno i jako skromno pred svim onim prethodnicima koji su bili na tom mestu. Osećam strah kad pogledam predsednike od Drugog svetskog rata naovamo. Kada vidim sva ta imena, malo mi kleknu kolena, pogotovo što ovu dužnost preuzimam u vrlo turbulentnim vremenima. Nisam baš siguran kako ćemo da izdržimo celu godinu, odnosno kako ćemo funkcionisati iduće sezone sa smanjenom podrškom koju od države dobijamo.

Znači?

– Znači, primarni fokus je da izademo na zelenu granu, da pokrijemo budžet koliko možemo, kako bismo imali dovoljno sredstava za bazične stvari UDUS-a: za plate zaposlenima, za nagrade, za izradu monografija koje izdajemo decenijama. Postoji niz ideja kako bi trebalo modernizovati UDUS, ali to zaista zavisi od naših finansijskih mogućnosti, a u ovom trenutku, to je pre svega borba za preživljavanje. Jedan od osnovnih zadataka jeste očuvanje dostojanstva profesije, to je svakako primarna obaveza svakog ko se prihvati predsednikovanja UDUS-om, jer ljudsko dostojanstvo je osnova čovekove prirode.

Po svom izboru, okupili ste osam članova Predsedništva i, prvi put u istoriji ovog udruženja, izabrali ste ženski tim. Ko su nove članice Predsedništva UDUS-a, i kojim motivom ste se rukovodili kada ste izabrali baš tih osam dama?

– Jeste! Desilo se to prvi put u istoriji UDUS-a, da su pored predsednika, na njegovom čelu samo žene, dramske umetnice. To su: Anita Mančić, Tara Manić, Jana Maričić, Vanja Ejduš, potpredsednica Udruženja, Anđelika Simić, Tanja Pjevac, Vesna Stanković i Milena Depolo. Znači, imamo dve rediteljke, nekoliko glumica i jednu dramaturškinju. Pri izboru članica Predsedništva rukovodio sam se pre svega raznolikošću i načinom njihovog razmišljanja, a onda se u nekom trenutku ispostavilo (i dosta smo se šalili na tu temu) kako je to prvo žensko Predsedništvo na čelu sa mnom, jednim reprezentom muškaraca (smeh). Jednostavno, naš pozorišni život se umnogome zasniva na ženama, iako su dramska literatura i istorija dramske književnosti bazirane na muškarcima. Uvek su afinitet ka teatru, u nekom blago većem procentu, imale žene, tako da je sasvim prirodno bilo da se u nekim rodno neopтереćenim vremenima, kao što ih upravo živimo, to i desi, a da zapravo nisam ni imao svest o tome da će ispasti da je celo Predsedništvo žensko. Ali na tu sam činjenicu vrlo ponosan.

U trenutku dok bijete „vruće“ bitke u svojstvu predsednika UDUS-a, u Zaječaru ste publici predstavili svog novog scenog junaka Galerija Maksimijana u predstavi *Galerije* nastaloj prema drami Miloša Latinovića, u režiji Nebojše Bradića. Premijerno smo je videli na otvaranju 34. po redu izdanja festivala „Dani Zorana Radmilovića“. Kako je u ovom trenutku biti u „koži vremena“ koja vas prati?

– *Galerije* je predstava u kojoj definitivno nisu nedostajale emocije. U Zaječaru sam zapravo bio samo gost i u pozorištu „Zoran Radmilović“ sam radio prvi put, ali nije mi prvi put da sam gostovao na njihovom festivalu Radmiloviću u čast. Ovo je važan podvig i smatram da meštani grada na Timoku, kao i ljudi u Srbiji, treba da budu svesni da festival koji toliko dugo traje zaslužuje ovakav dramski iskorak. Zaječarsko pozorište ima izuzetno prijatnu i posvećenu atmosferu za rad. Radili smo intenzivno, za mesec i po dana napravili smo divnu scensku priču, pre svega uz veliku koncentraciju reditelja Bradića, koji je bio, kao i uvek, precizan u tome šta želi od nas... Galerije kao istorijsku junak nije isto što i dramsko tumačenje Miloša Latinovića, a onda pre svega i moja interpretacija. Ono što sam se istinski trudio jeste da u tom divnom krugu koji počinje samrtnim časom Galerijevim i završava se njegovom smrću, ima različitih epoha kroz koje prolazi od mladosti, vojničkih dana, do krunisanja. To su mogućnosti koje svaki glumac priželjkuje, dijapazon i emocija i različitih stanja u kojima možeš da tumačiš sasvim nepovezane, nekoherentne stvari koje pripadaju istom biću. U tom kontekstu ovaj komad je zaista ponudio mnogo. Ono što to povezuje jeste duboko uverenje koje u mom tumačenju Galerije ima: da radi pravu stvar, tačnu stvar, da radi sve u odbranu Rima, države koju predstavlja i vere kojoj veruje. Kao glumac moram da nađem način da svog junaka opravdam.

Lik Galerija, moglo bi se reći, nastavak je linije istorijskih junaka koje tumačite. Pre tri godine ste imali premijeru Sofoklove *Antigone*, u režiji Dijega de Brea, tako da vam je uloga Kreona i ceo taj princip koji on predstavlja, reklo bi se, bio svojevrsna priprema za odbranu sistema, jer on brani ideju reda, zakona, vlasti... Kako ćete sa ove pozicije braniti sistem da ne bi nastao haos?

– Ne bih voleo da se pravi komparacija s Kreantom, koji fakat brani red i zakon, ali na autoritativni, totalitarni, davno prevaziđen način u kojem na kraju njegova porodica postaje žrtva njegove nepragmatičnosti. Ali odbrana pre svega dostojanstva umetnika koji se bave pozorištem jedan je od osnovnih postulata UDUS-a. To je nešto što ja, a i sve članice Predsedništva, cela stručna služba, ali i najveći deo naših članova smatramo našim primarnim zadatkom i težimo pre svega tome.

Niče je rekao: „Niko ne može sagraditi mostove na kojima ćeš ti, samo ti, preći reku života. Možda postoji bezbroj staza i mostova i polubogova koji bi te preneli preko; ali samo po cenu zaloge i odricanja od sebe. Postoji jedna staza na svetu koju niko ne može preći osim vas lično.“ Gde ona u vašem slučaju vodi? Imate li ideju vodilju, misiju?

– Ne, nema jedne staze. Prosto, svaki novi projekat, svaka nova predstava, svaka nova uloga i ovo sada, ova funkcija, ovaj posao, jer ovo je pre svega posao predsednika UDUS-a, donosi niz neočekivanih problema, nove zapitanosti koje svakodnevno iskrsavaju... Što bi rekao Niče: „Kako prelaziš taj most, ili kako dođeš do obala jedne reke i želiš da pređeš na drugu obalu, ispostavi se da mehanizmi kojima ćeš preći s jedne obale na drugu ne mogu biti šablonski.“ Svaki put se iznenadiš kako si u stanju da pronađeš neki novi prelaz, ili kako pominjani Niče kaže – sagradiš sam neki novi most koji bi te preneo preko.

Prvu predstavu u Narodnom pozorištu u Beogradu igrali ste sa 23 godine. Pripala vam je uloga u *Idiotu F. M. Dostojevskog*. Dosta ste u tom periodu igrali heroje, princeve, a onda vas je Jagoš Marković izabrao za ulogu Fon Ašenbeka u *Sumraku bogova*, zatim je došla rola Klause u *Divljenju mesu*, takođe u Markovićevoj režiji, pa Leopolda Bluma u *Kišnim kapima na vrelom kamenju*... Kako se i zašto desio taj prelaz da vas reditelji od krajnjeg pozitivca, za potrebe uloge, a u skladu sa njihovom vizijom, svrstaju u negativca?

U *Idiotu* je moj prethodnik na ovoj poziciji predsednika UDUS-a Nebojša Dugalić, igrao kneza Miškina, ali činjenica je da sam kao mlad odigrao mnogo tih heroja i princeva, što u pozorištu „Boško Buha“, što u BDP-u, a i na drugim scenama. Ali, da, upravo sa Jagošem Markovićem ponudio sam da dobijam te uloge koje su mi zatim donele plejadu zlikovaca. Sa Markovićem i *Sumrakom bogova* desilo se to tako što je on meni dao tekst da čitam i onda smo razgovarali o tome šta bih voleo da igram. Rekao sam da bih voleo da igram Fon Ašenbeka. Bio je iznenađen mojim izbo-

rom. Inače, mi smo bili jako bliski prijatelji i onda si u takvom odnosu u poziciji da možeš da kažeš: mislim da ovo treba da igram. I sam Jagoš je bio iznenađen što sam odbrao da igram tu ulogu, a onda kada se ta rola rodila, jednostavno je samo nastavio da me stavlja u podele, gledajući me u tom svetlu. Moram da priznam da je rad na takvim ulogama za mene bio jako uzbuđljiv. Bilo mi je inspirativno da igram takve likove. I Kreont je u krajnjoj liniji tiranin, apsolutista i to je jedna vrsta zlikovca. Dakle, imao sam sigurno desetak uloga u kojima igram zle ljude, ali znate, kada igrate takvu vrstu junaka, uvek pokušavate da ih opravdate i da pronađete u njima nešto humano.

Šta izdvajate kao svoj „posebni“ scenski iskorak?

Zanimljiv podatak je da smo tokom proleća bili u poseti Švajcarskoj, radili smo inscenaciju Orvelovog dela *1984* sa ansambлом Baleta pozorišta Bazelskog državnog teatra, ogromnim, velikim, značajnim, jednim od najvećih pozorišta u Švajcarskoj, a ideja je potekla od direktorke Baleta Adolfe Binder. Ona je gledala našu premijeru u Beogradskom dramskom i zatim pozvala Aliju Luke da režira isti komad sa bazelskim ansambлом baleta. Alija Luke je uzela tri glumca: Siliju Bačli, nemačku glumicu koja tumači O'Brajana, Natašu Marković kao Juliju i mene kao Vinstona Smita. Ostatak podele su njihovi pesači. Odigrali smo desetak predstava i to je bilo vrlo značajno i jedno od najlepših pozorišnih iskustava koje imam. Zaista, divno!

Ostvarili ste zapažene uloge i na filmu i televiziji. Zašto je u poslednje vreme tako niska cena popularnosti i slave?

Došao je 21. vek. Desio se taj nužni transfer koji je sve naše aktivnosti preneo na društvene mreže. Damas je to jedan od najpopularnijih medija, a ko zna šta će biti za 20 godina. Voleo bih da svedočim tome što će se desiti u budućnosti.

Što se tiče popularnosti, ona naravno postoji, ali prosto nije ista kao pre 100 godina. Primera radi, početkom 20. veka, na ovoj istoj poziciji gde sada sedimo, kad bi se ispred Etnografskog muzeja prošetala Žanka Stokić – narod bi niče padao pred njom. To se tada postizalo pozorištem. A od druge polovine 20. veka to se postizalo filmom, da bi u jednom trenutku prešlo na televiziju.

Popularnost je čudna kategorija. Ona je značajna i važna, ali i opseno. Vrlo adiktivna. Slušajući one koji su bili ozbiljno popularni, na primer Miru Stupicu, koja je za popularnost govorila da je to prosto – pena i ništa više od toga. Gledao sam nedavno jedan njen intervju, a Mira je bila jedna od najvećih naših glumica, koja je inače neko vreme bila i predsednica Udruženja dramskih umetnika, u kojem kaže da su sve adikcije i na slavu i na novac – ništa spram adikcije na vlast. U tom intervjuu kaže da je to najteži i najpogubniji vid zavisnosti i da bi, stoga, trebalo ustanoviti rehabilitacione centre za ljude koji treba da se skinu sa adikcije vlasti.

Milica Kosović

REČ JE NAŠE ORUŽJE

Glumac je jedino živ kada radi, kada se reč čuje sa scene. Scena je prostor slobode, prostor dijaloga s vremenom u kome živimo, prostor preispitivanja, kritičke misli, provokacije, prostor istine. Zato nismo stali sa radom. Naše kolege iz drugih pozorišta ustupili su nam svoje scene. Ustupili su nam i svoje aplauze. Beskrajno im hvale na tome. Progovaramo sa tuđih scena da bismo vratili našu. Strpljivo ćemo voditi tu borbu i uspećemo u njoj – kaže poznata glumica Nela Mihailović

Prvakinja Drame Narodnog pozorišta Nela Mihailović ovih dana je u prvim redovima ispred zdanja na Trgu Republike, a uz nju su i mnoge kolege s nekadašnje klase Vlade Jevtovića, jedne od najblistavijih glumačkih generacija FDU. S diplomskom predstavom *Ukročena goropadvećina* je ušla na velika vrata nacionalnog teatra i danas, uprkos već zrelih godina, ostala podjednako buntovna kao pre više od tri decenije. I dalje goropadna i nimalo – ukročena.

Svoj umetnički put Nela je gradila strpljivo, korak po korak, sa upečatljivom odmerenošću i skromnošću. I dok su drugi, sa iste klase, bljesnuli i etablirali se u filmskim, pozorišnim i televizijskim projektima već u prvim godinama karijere, Nela je znala da će dočekati mnogo više od „svojih pet minuta“. Od Šekspirove *Katarine na Velikoj sceni nacionalnog teatra do Bojičeve Olge* koja će se tek pojaviti na „Raši“, nanizalo se mnogo manjih i većih uloga, a i takvih priznanja. Počelo je sa „javnom pohvalom“ u matičnom teatru, da bi ove godine osvojila jednu od najznačajnijih nagrada, „Žanku Stokić“. Sve u svoje vreme, rekla bi Nela, koja je znala da uči i uživa i kad je bila deo Hora u *Trojankama*, gledajući kako Ksenija Jovanović igra Hekubu i na svakoj probi daje svoj maksimum, na milion načina pokušavajući da izgovori neku rečenicu. Danas je ona „glavna“, pa mladi uče od nje. I ne samo o glumi već i o odgovornosti prema predstavi, kolegama, porodici, životu...

U Narodnom su počele probe *Gospode Olge* u režiji Jurga Đorđevića. Radite li i dalje u novonastalim okolnostima? Kakva je atmosfera?

– Prva proba je bila 2. oktobra, druga 3. oktobra, a isto to veče je, pod nerazjašnjenim okolnostima, iznenada zatvoreno Narodno pozorište. Možda je tačnije reći – pod izmišljenim okolnostima. S obzirom na to da je reč o koprodukciji s Narodnim pozorištem Republike Srbije, nastavili smo probe u Banjaluci. Taj nastavak je, takođe, vid borbe i bunta protiv zatvaranja nacionalnog teatra u Beogradu, jer pozorište je tamo gde su umetnici. Pozorište čine ljudi i od toga kakvi su ti ljudi zavisi da li pozorište blista kao hram umetnosti ili se pretvara u kasarnu. Danas u Narodnom postoji i jedna i druga vrsta ljudi. Da se vratim na pitanje, uskoro nastavljamo probe u Beogradu, nadajući se premijeri početkom decembra. Mnogo je neizvesnosti oko svega.

Reč je o delu sačuvanom u fragmentima, možda i o najboljoj građanskoj drami u srpskoj književnosti. Šta je sve čini tako izuzetnom: tema, karakteri, stil?

Foto: Nebojša Babić

– Verovatno sve to što ste naveli. Zanimljiv je podatak da je Bojić ovaj svoj tekst okarakterisao kao komediju u tri čina. Zapravo, to je građanska drama sa elementima komedije, koja u svom ishodištu priča priču o tragičnom propadanju jedne porodice. Tretirajući teme porodičnog i kulturnog nasleđa, temu novca zbog kog se pristaje na sve, ljubavi, niskih strasti, emotivne i telesne trgovine, manipulacija, ucena, licemerija, moći, požude, incesta – Bojić se ogleda u svakom vremenu, pa tako i u ovoj našoj sadašnjosti.

Tragično je preminuo u 25. godini, a ostavio je za sobom gotovo dve hiljade stranica rukopisa. Možete li da zamislite nečiji „kapacitet“ danas u tim godinama?

– Bojić je živio i radio u jednom od najmravnijih doba čovečanstva. Nereklo, kroz istoriju, upravo ta mravnica, anksiozna vremena uspevala su da iznedre najveće umetnike. Kada me pitate da li danas mogu da zamislim takve kapacitete u tim godinama, možda bih

vam odgovorila drugačije da smo ovaj razgovor vodile pre samo godinu dana. Danas ću vam reći da mogu da zamislim. Demantovalo me je vreme i trenutak u kome živimo. Mladost koja svojom hrabrošću i istrajnošću, srčanosti, snagom duha pokušava da promeni svet u kojem živimo, da izade iz mraka, da bude slobodna. Takva mladost sigurno će iznedriti nekog novog Bojića ili drugog velikana umetnosti.

Prvi put igrate naslovnu ulogu. Mada ste još u procesu probe, kako u kroljiju izgleda vaša gospoda Olga?

– Tačno, tek smo na početku procesa i teško mi je da vam odgovorim na to pitanje. I sama sam nestrpljiva da saznam kakva je to moja Olga. Ali odgovarajući na rediteljski zadatak, da svaki lik iz lične vizure ispriča kratki siže drame, napisala sam: „Bežeći od porodičnog nasleđa, progonjena sopstvenim mladalačkim grehom zbog koga je izložena osudi licemerne javnosti, Olga kroz ljubavni trougao, u početku istinski težeći pravoj ljubavi, pokušava

da nađe svoje mesto u društvu. Kako u tome ne uspeva, u njoj raste osvetnički nagon zbog kog je spremna da trguje i telom i emocijama, ne prezajući čak ni od toga da sopstveno dete povuče u mulj u kom je zaglavljena i iz koga nema izlaza.“ Eto, to je putanja kojom se krećem. Mislim da je Olga nešto potpuno novo u paleti mojih uloga. Tome se nadam, tome se radujem i verujem da će tako i biti.

Predstava se radi u koprodukciji sa Narodnim pozorištem Republike Srbije, s kojim ste već imali zajedničko iskustvo u *Urnebesnoj tragediji*. Kako teče nova saradnja, kakve su banjalučke kolege?

– Nikolina Friganović i Ljubiša Savanović su kolege s kojima sam radila i *Urnebesnu tragediju*. Naš rad tada se pokazao uspešan, nadam se da će tako i sada biti. Mnogo pre naše prve saradnje njih dvoje su bili moji omiljeni glumci iz Banjaluke. Njihov neupitni dar, njihova kreativnost, nesebično davanje na sce-

padovi, i kada to osvestiš, shvatiš da i iz jednog i drugog možeš mnogo da naučiš i samim tim postaješ bolji.

Veliki je repertoar za vama, a kad se pogleda spisak uloga čini se da je tu sada najviše Duška Kovačevića. Igrali ste u četiri njegove drame, postajete li to njegov Bata Stojković?

– Biću neskrumna, pa ću vam reći, dar prepoznaje dar i međusobno se privlače. Bez želje da se poredim s Dušanom Kovačevićem, a kamoli s Batom Stojkovićem, ja sam imala sreće, pa samim tim i privilegiju, da se više puta na svom glumačkom putu sretnem s Dušanom Kovačevićem i da u njegovim komadima napravim i neke svoje najbolje uloge.

Vaša najdugovečnija predstava *Mali hraćni zločini* četrnaest godina je na repertoaru matične kuće. U čemu je tajna njenog trajanja?

– Pre svega u genijalnom tekstu Erika Emanuela Šmita, zatim u odličnoj režiji Filipa Grinvalda i u mom partneru Borisu Pingoviću. Odnosno, u našoj partnerskoj igri, uzajamnom prepoznavanju i poverenju, našoj zajedničkoj zaigranosti, ljubavi prema predstavi. Sve to čini čaroliju. *Malih hraćnih zločina* koja se retko dešava u našem poslu.

Ako je strpljivost vaša najbolja osobina, kako se nosite sa novonastalim umetničkim i društvenim prilikama? Nedostaje li vam živi kontakt s publikom i vaših (čak) dvanaest „živih“ predstava na repertoaru nacionalnog teatra?

– Glumac mora da radi. Glumac je jedino živ kada radi. Reč je naše oružje. Reč se čuje sa scene. Scena je prostor slobode, prostor dijaloga s vremenom u kome živimo, prostor preispitivanja, kritičke misli, provokacije, prostor istine. Zato nismo stali sa radom. Naše kolege iz drugih pozorišta ustupili su nam svoje scene. Ustupili su nam i svoje aplauze. Beskrajno im hvale na tome. Progovaramo sa tuđih scena da bismo vratili našu. Strpljivo ćemo voditi tu borbu i uspećemo u njoj.

Kolega Mima Karadžić za vas je, između ostalog, rekao da ste njegov „brat“. Čime ste to zaslužili?

– To je jedan od većih komplimenata koje sam dobila. Zaista je veliko naše prijateljstvo, bratska ljubav. Uživam da radim sa Mimom, snimali smo dosta, dve predstave trenutno igramo i to je posebna radost. Sa Mimom se neprekidno smejem, a kažu da smeh podmlađuje. Tako da je Mima moj omiljeni kozmetičar.

Više od tri decenije deo ste ansambla nacionalnog teatra. U međuvremenu izmenjalo se mnogo upravnika, kakve kvalitete treba da ima čovek na čelu jedne ovakve kuće?

– Uvek pominih Aleksandra Berčeka, koji me primio u Narodno pozorište 1993. zajedno sa mojom celom klasom. On me je uleblio, dao mi priliku da radim, da imam kontinuitet i da trajem. Bez njega nikada ne bih bila ovde gde sam sada. Zahvalna sam mu na tome. Posle njega promenilo ih se mnogo. Svaki koji je imao sluha da sa mladim ljudima obnavlja ansambl, da negujući ih ulogama stvara buduće stubove na kojima pozorište čvrsto stoji, bio je dobar upravnik. Upravnik mora da razume pozorište i umetnike koji ga čine, da im dozvoli slobodu u kojoj mogu da stvaraju, budu kreativni, misle, tragaju za istinom. U ovom trenutku toga nema u Narodnom pozorištu.

Neizvesna su vremena svuda, pa i u Narodnom pozorištu. Čemu se nadate?

– Nadam se slobodi, jer Narodno je narodno.

Vukica Strugar

JUBILARNI, 20. FIST

IGRA PROTIV ČOVEČANSTVA

FIST, međunarodni studentski pozorišni festival, već dve decenije podstiče kreativnost i angažman mladih umetnika. Nastao kao samostalna inicijativa studenata Fakulteta dramskih umetnosti s Katedre za menadžment i produkciju pozorišta, radija i kulture, festival se prenosi iz generacije u generaciju, i ostaje savremen, relevantan i provokativan. Svake godine FIST okuplja studente i umetničke akademije iz različitih zemalja, a kroz osmišljen koncept i temu, prikazuje predstave koje promišljaju aktuelne umetničke i društvene tokove.

Ovogodišnji, 20. FIST, održan 27. i 28. septembra u Umetničkom paviljonu „Cvijeta Zuzorić“, nastao je u izmenjenoj stvarnosti – u trenutku kada blokade koje su studenti FDU započeli u novembru 2024. i dalje traju, paralelno s rastućim talasom građanskog otpora. Festival je otvorio goruće teme koje oblikuju našu svakodnevicu, usmeravajući kritički pogled na manifestaciju EXPO.

Iz toga je jasna odluka da čitav festival preuzme format EXPO 2027, ali da ga pretvori u prostor debate i otpora, istražujući pitanja korupcije, medijske manipulacije i devastacije životne sredine. EXPO slogan glasi „Igra za čovečanstvo“ – FIST je to nazvao „Igra protiv čovečanstva“.

„Igra po igru – igralište, a Beograd, do 2027, postaje najveće igralište na svetu, obećavajući rešenja za međusobno povezane globalne krize – iako su upravo igre koje se odigravaju njihov uzrok. Gde su igre, tu su i igrači: oni koji uspostavljaju svoja pravila, a koja mi, u ime čovečanstva, treba da sledimo. Ovogodišnji FIST postavlja pitanje: ima li na tom igralištu od 'nacionalnog značaja' mesta za čovečanstvo? Ako je čovečanstvo ono što treba da ostane posle ove igre, FIST 2025 bi ra da igra – protiv“, piše u tekstu koji potpisuje tim FIST-a.

FIST 2025 prevazišao je konvencionalne okvire festivala izvodačkih umetnosti, nudeći sajamski prostor u kojem se smenjuju pozorišne intervencije, stručne debate i izložbeni program.

Centralni događaj festivala bila je JAVNA RASPRAVA (KOJA NIKADA NIJE ODRŽANA) o EXPO 2027. Autori su želeli da istaknu da, iako zakon to nalaže, prava javna rasprava nikada nije održana. Građani i eksperti iz različitih oblasti pozvani su da zajedno postavljaju pitanja i daju komentare na EXPO projekat.

U okviru projekcije filma *FDU u blokadi* o EXPO planiran je događaj „Dijalog na nacionalnom nivou“. Ovaj događaj je organizovan kao odgovor na javni poziv ministru finansija, koji je, nakon što je odgledao film, pozvao studente da ga slobodno kontaktiraju povodom dilema u vezi sa EXPO, ali se, prema saopštenju studenata, nije odzvao njihovom pozivu na diskusiju.

Igra između zelenog i pohlepe, performans, foto screenshot instagram naloga @fist_festival

Tri pozorišne intervencije nastale su kao rezultat rada međunarodnih autorskih timova sačinjenih od studenata umetničkih fakulteta iz Srbije i inostranstva (Irana, Turske, Grčke, Hrvatske, Švajcarske, Rusije) koji su pozvani da tokom svog sedmodnevnog boravka u Beogradu kreiraju manje umetničke akcije i performanse u postojećem društveno-političkom kontekstu. Prostor Paviljona „Cvijeta Zuzorić“ transformisan je u tri tematska paviljona u kojima se odigravao program, koji kritički promišlja projekat EXPO 2027. Paviljon *Igra za napredak ili Igra za profit* (*Play for progress or Play for profit*) bavio se temom javnih politika u kontekstu transparentnosti vođenja javnog dobra, kao i slučajevima privatizacije i korupcije. U paviljonu *Igra (sa) bez zajed-*

nice (*Play (without community)*) posmatrano je pitanje slobode medija i mehanizama manipulacije prisutnih na javnoj medijskoj sceni, a paviljon *Igra između zelenog i pohlepe* (*Play between green and greed*) otvorio je temu prirodne devastacije i uticaja masovne izgradnje na opstajanje prirodnog dobra.

Tokom celog trajanja festivala u Umetničkom paviljonu „Cvijeta Zuzorić“ bila je otvorena izložba Bijenala mladih, koja je takođe reinterpretirana kroz anti-EXPO filter.

Ambasador FIST-a bio je profesor Miloš Pavlović, koji je zatvorio festival i podsetio okupljene na vrednosti koje nas čine nepobedivim.

Milena Depolo

ŠTA SE DOGODILO, A ŠTA (SVE) NIJE

O akutnim, a sve više hroničnim problemima našeg teatarskog života

Šta se za poslednjih godinu i po dana dešavalo u pozorišnom životu Srbije?

Kao jedan od elemenata koji bi mogli biti ugrađeni u odgovor na postavljeno pitanje jeste i činjenica da upravo u naznačenom periodu nije objavljen nijedan broj *Ludusa*. Ovakvo dug izostanak jedinih naših pozorišnih novina nije se, međutim, dogodio voljom ili zbog nebrige izdavača (Udruženja dramskih umetnika Srbije). Razlog – jedini i pravi – jeste besparica. Kukati zbog nje i zbog posledica koje ona proizvodi, besmisleno je jer će neko s pravom konstatovati da smo se na besparicu odavno morali adaptirati. I jesmo. To između ostalog dokazuje i činjenica da naša pozorišta, uprkos svemu, još uvek postoje, da ovde ipak nastaju predstave, da u Srbiji i dalje postoje pozorišne profesije – da neko glumi, režira, piše dramske tekstove, kreira kostime i scenografije, komponuje muziku za teatar, obavlja dramaturške poslove... Ovom nizu bismo rado dodali i profesije o kojima šira teatarska publika malo zna – bina majstore, dekoratere, rekvizitere ili majstore raznih pozorišnih zanata, ali takvih je, opet zbog besparice i mizernih primanja, razumljivo sve manje, a na poslovima ih zamenjuju kadrovi bez odgovarajućih (tacitnih) znanja i ikakvog iskustva.

U ovako postavljenom kontekstu možda bi logičnije bilo postaviti pitanje: Šta se (sve) u proteklih godinu i po dana nije dogodilo u srpskom teatru? Nisu se, naime, dogodile neke predstave, inače predviđene repertoarskim planovima i blagovremeno odobrene od nadležnih upravnih odbora i osnivača. Ipak, neke predstave će uprkos redukciji novca ugledati svetlosti pozornice, ali je njihov nastanak obezbeđen iz sopstvenih prihoda pozorišta, što će reći da su pare namenjene za ove projekte surovo smanjene. A to neće imati posledice samo na honorare nego i na izgled predstava.

Iz ovoga proizilazi još jedna logična posledica: pošto sve manje mogu da rade u matičnim kućama, glumice i glumci se sve intenzivnije okreću televizijskim serijama i filmovima, a uočljiv je i trend pozorišnih produkcija zgodnih za gostovanja i putovanja. Mali broj uloga, svedeni dekor i savremeni kostim se podrazumevaju. Odjeci ovakvih predstava na glavne tokove teatarskog života i, posebno, na odnos publike prema institucionalnom pozorištu tek ćemo videti.

Nabrajajući šta se sve nije dogodilo u minulih 18 meseci dolazimo i do manifestacija. Nisu se dogodili ni neki pozorišni festivali – jednostavno su „preskočeni“ u kalendaru redovnih događaja domaćeg pozorišnog života. Izostanak nekih je jasan i tiče se nedostatka novca, ali je nejasno zašto pojedine manifestacije ove godine nisu održane. Možda i zato što su tokom poslednjih bezmalo godinu dana pozorišta postala neuralgične tačke koje nije lako kontrolisati i u kojima se, osim otvorenog manifestovanja nezadovoljstva stanjem u društvu i političkim prilikama, postavlja uvek isto pitanje: treba li u dramatičnim vremenima teatrom (po)državati privid normalnog života. Čini se da vlast manje nervira to što neki na sceni mašu indeksima i crvenim šakama, a ozbiljnije ih pogađa što gledaoci na to reaguju glasno i jasno.

U državi u kojoj je sve osim protesta stalo, teško je pretpostaviti da bi vlast pogodila odluka pozorišnika da prekinu da prikazuju predstave, no pravo je pitanje kakav bi efekat imao štrajk teatarskih delatnika – i na pozorište, a i šire. Odustajanjem od igranja predstava prvenstveno bi sâm teatar izgubio moćnu oštricu: bilo bi ukinuto mesto gde umetnost postavlja najvažnija pitanja o svom vremenu, nestao bi prostor u kojem se uspostavlja najdirektniji i najživlji kontakt između Šekspira, Sofokla, Sterije,

Nušića, Simovića, Euripida... i publike u kojoj postavljena pitanja odzvanjaju i nakon spuštanja pozorišne zavese. Zato je, osim načina na koji se nešto s pozornice kaže, važno i ono što se na njoj izgovara.

Na drugoj strani, pravo je čudo što su održani festivali poput Sterijinog pozorja, ili što ćemo na jesen videti predstave Bitefa. Pozorje je, istina, obavješeno da 2026. ne računava na uobičajenu finansijsku podršku, ali je ovogodišnje izdanje održano u punom kapacitetu, a sudbina ovogodišnjeg Bitefa bila je donedavno neizvesna. O tome da se oproste od (do sada redovnih) para u poslednji čas su, uz ostale, obavješeni i Novi tvrđava teatar i Šekspirov festival. Na listi se našlo i Srpsko narodno pozorište, a i beogradskim teatrima je javljeno da redukuju svoje repertoare za sezonu 2025/2026. U takvoj situaciji neophodno je snalaziti se.

Dolazimo sada i do narednog nivoa na kojem prepoznajemo još jednu nevolju ovdašnjeg pozorišta i pitanje ko preko noći rešava teatarske probleme? Odgovor: pozorišne uprave. A ko čini ove uprave? U poslednje vreme sve češće na rukovodni pozicije u pozorišta Srbije doprevaju osobe koje o teatarskim poslovima provereno ništa ne znaju, a na rešavanje zadataka pred kojima su se našli osokolilo ih je ritualno tapšanje po rameu stranačkih kolega i koleginica. (O ucenjičkom potencijalu v. d. statusa ne treba ni govoriti.) Bez adekvatnih znanja i iskustava, bez istinske svesti o tome kako funkcioniše pozorišni mehanizam, a u uslovima permanentnih turbulencija, ovakve uprave ili ništa ne čine, ili povlače pogrešne poteze ili rešenja traže u institucijama koje su zamenile nekadašnje komitete gde se nekada odlazilo po (vlastito) mišljenje. Pošto tek tako niko ništa o pozorištu ne zna, rezultati nimalo ne iznenađuju.

Ne treba biti mnogo mudar pa uvideti da je nova uprava beogradskog Narodnog pozorišta

preko noći zamenila sastav obezbeđenja baš zato da novi bezbednjaci ne bi prepoznavali one koji bi da u pozorište uđu, a koje stara ekipa dobro zna. Ipak, nejasno je zašto o novoj praksi (propusnice) niko (osim obezbeđenja) nije obavješten. Šta su mislili: kako će, recimo, Dobri- la Stojnić nastaviti da igra u predstavama Narodnog pozorišta? Ako po strani ostavimo brljivost uprave i odluku koju valja smestiti u sferu odsustva iskustva, znanja i teatarske kulture (i, zašto ne, kućnog vaspitanja), skandal sa izbacivanjem ove glumice iz teatra u kojem je realizovala impresivnu karijeru nije prvi, a po svoj prilici ni poslednji incident s kojim se suočava glumačka i pozorišno-filmska branša. Vredani, prozivani zbog honorara (koje inače nemaju), označeni kao neprijatelji države i nacije, predstavnici ove branše plaćaju cenu koja se za slobodno iskazivanje mišljenja ovde decenijama nije plaćala. Otuda su se i pozorišnici pridružili delu društva kojem je određena uloga negativaca.

Napokon stižemo do tačke u kojoj smo se, dabome dockan, prepoznali kao ona poslovna kuvana žaba, suočeni sa situacijom u kojoj teatarski delatnici gotovo da više nemaju manevarskog prostora i sada još samo, sve bespomoćnije, mogu da konstatuju kako kod nas ne postoji pozorišni sistem koji bi ih zaštitio ili im makar dao sigurnost. Istina, zakoni ovde previše ne pomažu ni u drugim oblastima, no nepostojanje konzistentne i dugoročne vizije na planu kulturnog života u Srbiji postalo je alarmantno. Jer mi nemamo kulturnu politiku, a posledično ni odgovarajuću strategiju. Ono što nam se servira kao kulturna politika zasnovano je na proizvoljnosti, privatnom ukusu i partijskim interesima donosilaca odluka, na njihovoj dobroj volji i (ne)razumevanju smisla i značaja kulture. Otuda nedostatak ozbiljne strategije pokušava da bude zamenjen nečim što ne doseže ni do nivoa *taktike*. Praktično, to znači da se ovdašnji pozorišnici uvek iznova moraju prilagoditi konkretnoj situaciji na terenu i adaptirati se na skandalozne i kasno objavljene rezultate konkursa, pa da, u hodu, rešavaju probleme i izmišljaju strategije preživljavanja...

Bez definisanja ozbiljne kulturne politike, bez jasnog i čvrstog stava svih koji se u ovoj državi bave kulturom i pozorištem, bez otvorenog nepristajanja na sadašnje haotično stanje, ovdašnji kulturni teatarski život biće sveden na puko jadanje i uzaludno navođenje primera koji potvrđuju da u Srbiji odumire i pozorište.

Aleksandar Milosavljević

Ilustracija Jugoslav Vlahović

JEZIK PODATAKA

Više je nego slikovit primer zbivanja u ovdašnjem teatarskom životu Narodno pozorište Beograd čiji su članovi 3. oktobra, na Trgu Republike, ispred zatvorenih vrata svoje kuće održali protestni skup. Pred uistinu brojnim okupljenim građanima i kolegama, izneli su, između ostalog, analizu rada 100 dana nove uprave Narodnog pozorišta.

Počelo je duhovito...
„Imamo brzu analizu i dužu analizu, evo može brza pa šta bude. Neka to krene od nas ka njima pa kako padne.

Dakle, brza analiza rada 100 dana uprave:

- 1. oktobra otvorili sezonu,
  - 3. oktobra zatvorili pozorište.
- To je to.“

A potom, nakon ironičnih upadica, smeha i drugih reakcija prisutnih, čula se i duža analiza u kojoj se navodi:

„– Na kraju prošle sezone Vlada imenuje na mesto predsednika UO Dragoslava Bokana, čija ratna istorija i izraziti govor mržnje unižavaju dostojanstvo Narodnog pozorišta.

- Sati vredanja, ogovaranja i omalovažavanja zaposlenih po televizijama od strane predsednika upravnog odbora.
- Otkazana gostovanja baleta u Rusiji manje od 24 h pre leta.
- Višemesečno kašnjenje u usvajanju plana rada za narednu godinu.
- U operi, određenim horskim pevačima, inspicijentu i solistima nisu produženi ugovori.
- Zabrane ulaska.
- Sramni, kukavički pravilnik koji umanjuje Ustavom zagarantovana prava.

– Otvorili sezonu gala premijerom 1. 10. Bravo!

– Proslava otvaranja sezone uz švedski sto i šampanjac! Bravo!

– Zatvorili pozorište u panici 3. 10. zbog, kako kažu, nebezbednih uslova za koje su uprava i ministar kulture mesecima unazad znali, čime su direktno ugrozili bezbednost i živote zaposlenih i publike. Pritom, poslednjih dana je vidljiva kampanja uprave po televizijama spiranja odgovornosti sa sebe i potenciranja da su za stanje u Narodnom pozorištu odgovorni oni bivši, svojim opuštenim stavom prema bezbednosti pozorišta. Postavili bismo zato pitanje Svetislavu Gončiću, Ivani Vujić, Dejanu Saviću, imaju li kakav komentar na optužbe aktuelne uprave? Ovim putem takođe pozdravljamo ministra i podsećamo ga da nam nikad za sedam meseci nije odgovorio na zahtev da poveća izuzetno male plate mnogim kolegama iz neumetničkog sektora, koji su naši nevidljivi heroji, koji jedva sklapaju kraj s krajem, koji zbog toga hoće da odu iz pozorišta, a bez kojih ni mi na sceni ne možemo da funkcionišemo.

– Odluku o zatvaranju pozorišta zaposleni su saznali putem saopštenja na internetu, par sati pre početka predstave.

– Zbog zatvaranja otkazali premijeru sa Sergejem Polunjinom, jednim od najvećih baletskih igrača današnjice, zbog čega će izgleda pretrpeti penale u iznosu od više desetina hiljada evra kojim bi mogli da opreme nekoliko pozorišnih predstava.

– Članica upravnog odbora časno dala ostavku.

– Javno demonstriranje potpune neupučenosti u repertoar Narodnog pozorišta kao i dramske literature od predsednika upravnog odbora.

– Direktorica drame poslednji put bila u kontaktu sa svojim ansamblom pre dve nedelje kada je otkazala svoj dolazak na sastanak sa istim tim ansamblom.

– Zaključak: pretnje, uslovljavanja, strah, panika, muk i dezorganizacija – sa uspehom!“

ŠTANJE U ŠABAČKOM POZORIŠTU

Viši nego slikovit primer ovdašnjeg teatarskog života jesu i zbivanja u Šabačkom pozorištu, a taksativno pobrojana faktografija, zaključno s krajem oktobra, govori sama za sebe.

Sled zbivanja

– U februaru je preko noći doneta nova sistematizacija kojom je Jelena Ivetić otpuštena kao tehnološki višak.

– 21 zaposleni od ukupno tridesetoro traže ukidanje sistematizacije, vraćanje Jelene na rad i smenu direktorke pozorišta Aleksandre Delić.

– Peticiju protiv njenog imenovanja potpisalo je oko tri hiljade ljudi.

– Aleksandra Delić prilikom prijave na konkurs za direktora Šabačkog pozorišta nije predala dokaz da ima pet godina iskustva rada u kulturi.

– Prilikom donošenja nove sistematizacije nije konsultovan sindikat.

– Nadzorni odbor nijednom nije zasedao od konstitutivne sednice uprkos apelima predstavnika zaposlenih, a sednice Upravnog odbora svedene su na pučko nadglasavanje predstavnika zaposlenih.

– Produkcije sa Nikitom Milivojevićem i Filipom Gajićem nisu ostvarene.

– Spoljni saradnici bojkotuju Aleksandru Delić, nema skoro nijednu predstavu koju može da igra. Umesto njih, direktorka dovodi privatne produkcije u kojima igraju Saša Pantić, Branislav Lečić, Lepomir Ivković, produkcije Borisa Miškovića, a i predstave manje poznatih produkcija.

– Direktorka je najavila da će u budućnosti podneti tužbe protiv zaposlenih, a odbila je da potpiše potvrde o zaposlenju i primanjima koje su pojedini glumci tražili.

– Direktorka je više puta vršila pritisak na zaposlene da odigraju premijeru predstave za koju je sama otkazala generalne probe.

– Neki od zaposlenih koji ne podržavaju zahteve većine kolektiva vršili su kroz razgovore priti-

– Karte za gostovanja uglavnom se dele besplatno, a gledalište je uglavnom poluprazno.

Otvoreno pismo

Prvih dana novembra upućeno je otvoreno pismo Aleksandri Delić, direktorki Šabačkog pozorišta, koje je potpisao većinski deo kolektiva Šabačkog pozorišta, uključujući ceo glumački ansambl, a na početku se kaže da je ono inicirano njenim saopštenjem od 31. 10. 2025. godine.

„Drago nam je što ste nam se, makar na ovaj bezličan način, obratili posle više meseci ćutanja.

Navodite da se zajedno sa gradom i Ministarstvom svim srcem zalazete za naše pozorište.

– Da li ste zbog toga otkazali svako igranje u februaru?

– Da li se zbog toga ne rade predstave sa Nikitom Milivojevićem i Filipom Gajićem?

– Da li zbog toga umesto naše *Oleane* gostuje Lečićeva, umesto šabačkih produkcija, produkcije Borisa Miškovića, a umesto naših predstava za decu, gostuju Spajdermen, Stič i Saša Pantić?

Navodite da ćete podnositi prijave i tužbe protiv zaposlenih.

– Ne mislite li da bi bolje bilo da organizujete sastanak kolektiva i odgovorite na zahteve većine?

– Hoćete li takođe odgovoriti na nagomilane zahteve za pristup informacijama od javnog značaja na koje odgovor ne dobijamo mesecima?

Pišete da ćete u vezi sa potvrdama o zaposlenju sada postupiti u skladu sa zakonom.

– Hoćemo li svako pravo morati da ostvarujemo obraćanjem javnosti i Inspekciji rada?

Što se Vaših očekivanja od ansambla tiče, kako možemo da igramo predstave bez spoljnih saradnika koji ne žele više da saraduju sa Vama?

– Kako možemo da igramo predstave sa glumcima koji su bolesni?

– Kako možemo da igramo predstave koje godinama nismo igrali bez reditelja koji bi ih obnovili?

– Da li još uvek očekujete da odigramo premijeru predstave bez generalnih proba koje ste Vi otkazali?

I mi se protivimo targetiranju.

– Hoćete li da zamolite zaposlene koji ne žele Vašu smenu da ne pozivaju više članove sindikata i daju im krajnje ucenjivačke ponude?

– Što se umrlice tiče, ne mislite li da je neumesno da se pitate ko će od naših kolega sledeći osvanuti na njoj?

– Ne mislite li, kao mi, da je gnusno koristiti se lažnim umrlicama uopšte u ovoj situaciji?

Čini nam se da glumce pokušavate da predstavite kao neradnike.

– Znate li da niko od zaposlenih od februara nije odbio nijednu radnu obavezu?

– Da li očekujete da mi ispravimo Vaše greške?

– Da li očekujete da se pravimo da te greške ne vidimo?

Da li je neko završio akademiju ili nije, ne utiče na visinu zarade, što i sami znate jer smo Vam više puta skrenuli pažnju na ono što piše u Uredbi o koeficijentima.

– Da li sugerirate da bi trebalo smanjiti plate ljudima koji stvaraju Šabačko pozorište već decenijama jer nisu kupili diplomu nekog privatnog fakulteta?

– Ne biste li i Vi zbog staža imali zaradu kao doajeni našeg pozorišta da ste jednako toliko godina uložili u ovu ustanovu?

– Ne smatrate li malogradanskim objavljivanje tuđih zarada i zavirivanje u tuđe novčanike?

Da li pokušavate ovo da predstavite kao borbu onih sa prosečnim zaradama protiv onih sa minimalnim?

– Zašto ne spominjete da među onima koji traže vašu ostavku, osim celog ansambla, ima i članova opšte službe, kao i tehničkog sektora koji su zapravo na minimalcu?

– Mislite li da je to što zaposleni imaju minimalne i prosečne plate nešto čime bi trebalo da se dičite?

– Da li ste ispunili svoje obećanje i zaposlenima koji su predali molbe za isplatu solidarne pomoći isplatili pomoć kao što ste obećali kada su plate kasnile?

Da li još uvek stojite iza one izjave na sastanku ansambla „Marka Kraljevića“ da biste se Vi možda više trudili kad bi Vam plata bila veća?

– Zbog čega još uvek niste sindikatu poslali spisak otpuštenih i zaposlenih u našem pozorištu u poslednjih godinu dana? Imamo li nekog novog kolegu ili kolegicu?

– Pošto spominjete da zaposleni koji ne žele Vašu smenu dolaze svakodnevno na posao, da li želite da kažete da ostali to ne čine?

– Da li je primarna delatnost naše ustanove izvođačka umetnost, ili dolaženje u kancelariju i sedenje u bifeu?

Nije li poslednja predstava našeg pozorišta odigrana 29. 10. u Kruševcu, ili *Trpele* ne računate više u naše predstave?

– Ne smatrate li poražavajućim za jednog direktora to što ste prethodnje igranje organizovali pre pola godine, a poslednju premijeru pre više od godinu dana?

– Ne smatrate li skandaloznim Vaše otkazivanje marketinga predstava Šabačkog pozorišta?

– Da li očekujete od glumaca da naprave repertoar i organizuju produkcije?

I, za kraj, koje to dvorane ima naše pozorište?

– Ako mislite na naše gledalište od 314 mesta, u kom je tačno trenutku ono bilo puno od početka ove pozorišne sezone?

– Koliko je karata podeljeno, a koliko kupljeno za gostujuće predstave?

– Koliko je dovođenje tih predstava koštalo, a koliko je zaradeno od tih gostovanja?”

(Većinski deo kolektiva Šabačkog pozorišta, uključujući ceo glumački ansambl)

Cilj kao svetionik

Deo obraćanja Jelene Ivetić, 3. oktobra na skupu ispred Narodnog pozorišta Beograd:

„Ja sam Jelena Ivetić, bivša organizatorica u Šabačkom pozorištu. Bivša jer sam stala uz studente, uz svog sina, uz prosvetu i svoje glumce koji su sa scene poručili RUKU SU VAM KRVAVE. Stala sam jer je stalo 16 srca nevinih ljudi i ni za jedno od njih niko nije priznao odgovornost.

I zbog toga smo ovde, a nažalost nismo u foajeu ili pozorišnoj sali.

I zbog toga sam sada kao organizatorica vidljiva javnosti, a moj posao je publici upravo nevidljiv. Vidljivom su me učinili oni koji o pozorištu znaju malo ili nimalo. Oni ne znaju da u pozorištu opstaju i ostaju samo oni koji ga vole i žive, bilo da su glumci, rekviziteri, reditelji, majstori svetla ili tona, šminkeri ili garderoberi. Za pozorište se figurativno kaže da su daske koje život znače, ali pozorište su... ljudi. Ljudi kojima daske život znače! [...] Naša najveća snaga je u našem zajedništvu. Ne dozvolite da nas razjedine sitne i nebitne razlike, jer svi zajedno imamo isti cilj. On mora da nam bude svetionik. Moramo da se izborimo da na čelu pozorišta ne budu oni koji ne znaju značenje reči mizanscen, proscenijum, sufita ili pojam četvrtog zida. A to možemo samo mi i samo zajedno.“

– Sistematizacija je bez obrazloženja stupila na snagu sutradan od dana objavljivanja.

– Rešenje o otkazu uručeno je Jeleni Ivetić pre nego što je sistematizacija stupila na snagu.

– Direktorka ne odgovara na zahteve za pristup informacijama od javnog značaja.

– Direktorka nije odgovorila na pozive Agencije za mirno rešavanje radnih sporova.

– Upravni odbor i poslodavac nisu obezbedili prisustvo predstavnika sindikata na sednicama na kojima su donesena akta koja imaju uticaj na ekonomski i socijalni položaj zaposlenih.

– Pravilnikom o disciplinskoj odgovornosti zaposlenih koji je doneo Upravni odbor na predlog direktorke zaposlenima je zabranjeno da radnim danom napuštaju Šabac.

– Istim aktom je zabranjeno zaposlenima da na radnom mestu jedu ili čitaju novine.

– Pismeno je zaprećeno da će zaposleni koji učestvuju u štrajku upozorenja snositi disciplinske posledice.

– Direktorka nije stupila u pregovore sa štrajkačkim odborom.

– Direktorka nije sazvala nijedan sastanak kolektiva ove godine.

– Direktorka je otkazala ceo repertoar za februar, festival „Pozorišno proleće“, kao i marketing predstava Šabačkog pozorišta.

sak na kolege da odustanu od zahteva, posebno na one sa najnižim primanjima, nudeći im finansijske usluge.

– Direktorka nije obezbedila uslove za normalan rad pozorišta, a pokušava da odgovornost za nefunkcionisanje prebaci na glumce.

– Više je puta skrenula pažnju na to da pojedini glumci imaju veću zaradu od nje i napomenula da neki glumci nemaju završenu akademiju iako to nije preduslov za ostvarivanje zarade.

– U javnom saopštenju je iznela podatke o visini zarada zaposlenih, ali je propustila da spomene svoju izjavu da bi se „možda više trudila da je plata viša“.

– I pored obećanja da će to učiniti, kada su prošle godine plate kasnile, direktorka nije isplatila solidarnu pomoć zaposlenima koju su za nju molili.

– Aleksandra Delić ignoriše zahteve sindikata da pošalje spisak otpuštenih i zaposlenih u ovoj godini. Pošto u novoj sistematizaciji postoje dva nova radna mesta, zaposleni sumnjaju da je neko krišom primljen u kolektiv.

– Poslednja premijera koju je direktorka producirala odigrana je 15. oktobra prošle godine. Od tada nije producirala nijednu novu predstavu.

– Nije poznato koliko su plaćena gostovanja kojima direktorka popunjava rupe u repertoaru, ali je poznato da spoljnim saradnicima govori da „novac nije problem“.

NEUMORNE POTRAGE ZA ISTINOM

Jubilarno 20. izdanje Joakimfesta u Kragujevcu, *Una* na sceni Zvezdara teatra, *Ostrvo sa blagom* u Malom pozorištu „Duško Radović“, JUFEST u KPGT-u, *Moje pozorište* na sceni Ateljea 212, *Njih više nema* pod okriljem Hartefakta, *Sveti Georgije ubiva aždahu* u Jugoslovenskom dramskom...

U neobičnoj i zahtevnoj situaciji pisanja hronike pozorišnih događaja u proteklih godinu dana, gde je potrebno izvući najvažnije scenske događaje, predstave, festivale na jednom vrlo ograničenom prostoru, treba prvo napomenuti ekstremne, nezapamćene uslove produkcije pozorišta u Srbiji. Uprkos tragičnim ukidanjima ili umanjnjima budžeta, pozorišta i festivali zaista herojski opstaju, dokazujući da je pozorište žilavo, ali i neophodno za opstanak čoveka u vremenima zastrašujućeg suzbijanja građanskih i umetničkih sloboda.

Krenućemo sa isticanjem važnih pozorišnih događaja unazad, od najnovijih, do prošlogodišnjih. Uprkos, dakle, tragično otežanim okolnostima produkcije programa iz kulture i umetnosti, u centralnoj Srbiji su nedavno održani internacionalni pozorišni festivali, u Nišu, Kragujevcu i Zaječaru. Izdvojićemo jubilarno, 20. izdanje Joakimfesta u Kragujevcu, u organizaciji Knjaževsko-srpskog teatra, koje je donelo šest predstava s različitim temama, stilovima i rediteljskim pristupima. Festival je otvorila neobično angažovana predstava iz Italije, nastala prema Brehtovom eseju „Pet teškoća da se napiše istina“, koja je u ovom trenutku naše društve-

stala prema motivima istoimenog romana Mome Kapora. Scenski tekst je napisao Stevan Koprivica, a predstavu je estetski vrlo izazovno i za repertoar ovog pozorišta neobično režirao Dejan Projkovski. Radnja u fragmentarnoj formi i savremenom kontekstu ispisuje jednu ljubavnu priču s naglašenim političkim značenjima, užareno savremenu u pogledu tematizacije studentskog bunta, mladalačke, prirodne želje za društveno-političkim promenama, ali i naknadnim otrežnjenjem nakon udaraca neumoljive stvarnosti. Probajne političko-filozofske misli ispaljuju se poput metaka na samom početku predstave, u uvodnom monologu izvrznog Nikole Ristanovskog, u ulozi protagoniste Mišela Babića, nesvakidašnje snažnog, harizmatičnog, njemu svojstvenog izraza. Po kvalitetu se izdvojila i premijera predstave *Ostrvo sa blagom*, na sceni Malog pozorišta „Duško Radović“, nastala prema čuvenom avanturističkom romanu Roberta Luisa Stivenzona, engleskog pisca koji je živio u 19. veku. Novi scenski tekst je napisao Kokan Mladenović, ujedno i reditelj predstave, donoseći još jedno goruće savremeno tumačenje potrage za zakopanom blagom, u konkretnom i još više metaforičkom smislu. Radnja se dešava

Foto promo www.heartefact.org

Scena iz predstave *Njih više nema*, reditelja Andreja Nosova

ljavanje zbog odsustva systemske podrške. To je vrlo zabrinjavajuća situacija jer društvo bez razvijane i podržavane kulture i umetnosti ne može biti zaista zdravo društvo. Među retkim izuzecima bio je muzički i pozorišni program Nišvila, internacionalnog festivala koji tradicionalno tokom avgusta oživljava otvorene prostore Niša, stvarajući od grada pozornicu. Osam predstava iz različitih krajeva sveta, od Amerike, preko Finske, do Severne Makedonije i Srbije, otvorilo je pitanja opstanka u globalno teskobnom svetu, temeljno uzdrmanom ratovima i nasiljem. U beogradskom pozorištu KPGT ostvaren je JUFEST, nizom premijera koje su prikazale jugoslovenske klasike, od dela Crnjanskog, preko Čopića i Krleže, do Njegoša. Predstave su uključile veliki broj mladih glumaca, u istraživanju uzroka i posledica besmisla ratova, tragičnog stradanja, ali i potrebe da se očuva ljudskost u doba opšte netrepeljivosti. Izdvojila se predstava *Leda*, nastala prema tekstu Miroslava Krleže, u režiji glumca Strahinje Padežanina, jedno savremeno, vizuelno uzbudljivo i stilizovano scensko tumačenje ove karnevalske drame, odnosno komedije, shvaćene u čehovljevskom smislu. U centru pažnje su bračni odnosi, njihova dubinska trulež, kao i manipulacije koje se prelivaju iz veza, uglavnom sklopljenih zbog interesa, a ne iz istinskih, romantičnih osećanja. Radnja bitno tematizuje i savremenu umetnost, kao polje samodovoljnog egzibicionizma egocentričnih umetnika. U izrazu su upadljivo prisutni elementi brutalizma, opipljive direktne postupaka, s prizorima nagih tela u ekstazi, ili korišćenja droga i povraćanja, posledica neumerenosti življenja. Sve to gradi autentičnost izraza koju spretno iznose mladi glumci, Strahinja Padežanin u ulozi Olivera Urbana, Maksim Micković kao Aurel, Olivera Gučanić u liku njegove žene Klare, i Teodora Miklušev u ulozi Melite. Izazovna savremenost rediteljskog pristupa i vitalnost mladog ansambla karakterisala je i predstavu *Gorski vijenac*. Njegošev romantičarski ep, koji u osnovi tematizuje neophodnost borbe za slobodu, reditelj predstave Ljubiša Ristić takođe čita u savremenom kontekstu i ključu, kao muzičku dramu.

Letnji festivali u okruženju imali su ambicioznije i umetnički vrednije projekte, u kojima su učestvovali i naši umetnici. Na dramskim i muzičkim programima festivala u Dubrovniku i Tivtu u fokusu su bile ženske teme, izazovi u životima žena u patrijarhalnom svetu. Dubrovačke ljetne igre su tako, između ostalog, ove godine obeležile snažne i odlučne protagonistkinje, svestremena tragična heroina Medeja, prinudena da se suoči sa izdajom supruge, u predstavi austrijskog reditelja Martina Kušaja, kao i Čehovljeve junakinje, glumice iz *Galeba*, koje se sa beznađem provincijskog života bore kroz umetnost, u predstavi reditelja Januša Kice. A na repertoar muzičkog festivala u Tivtu ucrtala se premijera kamerne opere *Gospa od Škrpjela* kompozitorke Irene Popović Dragović. Ona se takođe bavila čudnom i dirljivom snagom žene, slikarke Jacinte Kunić, koja je živela u 19. veku. Poput mit-ske Penelope, ona je uporno čekala svog supruga, pomorca, da se vrati kući. Pitanje beznađa, ali i pokušaja da se s njim nekako izbori, takođe je bilo vrlo prisutno u letnjim produkcijama u regionu, u pomenutom *Galebu*, ali i u predstavi *Život provincijskih plejboja posle Drugog svetskog rata*, izvedenoj na festivalu u Budvi, koprodukciji četiri države, u kojoj je učestvovalo i Beogradsko dramsko pozorište. Kroz formu komedije del arte, likovi se besmislu opiru kroz vrtoglavu zabavu.

Kraj prošle sezone je po kvalitetu obeležila nova predstava autora Borisa Liješevića, na sceni Ateljea 212, *Moje pozorište*, koja se stilski i žanrovski nastavlja na njegov prošlogodišnji projekat *Tvoje i moje* (Pozorište „Boško Buha“), u pogledu ogoljenog, direktnog, dokumentarističkog suočavanja aktera sa ličnom prošlošću, sa sećanjima na ožiljke i traume, ali i na trenutke čiste sreće. *Moje pozorište* ide tim putem, ali je u centru pažnje sam autor, Boris Liješević i njegova sećanja, koja izviru iz osnovnog pitanja – „Ko sam ja?“, odnosno dubinskog preispitivanja ličnih i profesionalnih izbora. Za predstavu u celini može se reći da ima elemen-

te psihodrame, scenske igre s terapeutskim ciljem, koja podrazumeva ogromnu hrabrost zbog direktne konfrontacije s potisnutim ličnim traumama. A snaga takve hrabrosti se prenosi i na gledaoce predstave, koji se i emotivno i misaono podstiču.

U prošloj sezoni su se kvalitetom izdvojile i dve predstave na nezavisnoj sceni, u produkciji Hartefakta. Prva je *Njih više nema*, prema tekstu Doruntine Baše koji ispisuje traumatični život Sadike iz Srebrenice koja je ostala bez supruga i dece u hororu ratova devedesetih godina. Radnja nežno prati njenu samotnu svakodnevicu, bez dubljeg ulazanja u rasprave o političkim krivicama, bez intelektualizacije traume. U centru pažnje je ogoljena ljudska tragedija, rasvetljavanje razornih emocija, posledica nepojmljivih gubitaka i suočavanja sa nastalom prazninom. Iako sama, ona zapravo nije sama, već živi sa duhovima prošlosti koji su fizički materijalizovani na sceni, poput njenog supruga, ili se pojavljuju kao glasovi njene dece i unuka, s kojima ona razgovara. Režija Andreja Nosova suptilno i vredno spaja audio-dramski izraz i psihološki sugestivnu igru fizički prisutnih glumaca. Dizajn zvuka je pažljivo i detaljno osmišljen, tako da skoro potpuno obuzima gledaoce, koji zvuk dobijaju iz slušalica koje ih uvode u jedan emotivno vrlo intenzivan, zatvoreni svet. Mirjana Karanović zaista autentično, potresno, psihološki istančano igra Sadiku, celim telom izražavajući preplavljenost bolom, kroz snolike, usporene pokrete, poguren hod, drhturav glas, odsutan pogled, ili oči utopljene u suzama, u scenama proboja istine, gušene sećanjima na nekadašnje, sada sasvim iščezle radosti života. Druga je *Sve dobre barbike*, nastala prema romanu Katarine Mitrović, predstava fragmentarne, postdramske forme, za koju se može reći da odgovara temi, pokušaju sastavljanja zdrobljenih komadića života protagonistkinje Vanje, spisateljice koja se vraća u rodno mesto, Obrenovac, jer nije uspela da se održi u precenjeno skupom jezgri Beograda. Identitet glavne junakinje je nestabilan, promenljiv, što se na formalnom planu zanimljivo izražava izborom da je igraju tri glumice, Julija Petković, Aleksandra Arizanović i Nevena Kočović, koje predstavljaju i sve ostale likove, članove Vanjine porodice, prijatelje, kolege, poslodavce, pokazujući u tome zadivljujuću veštinu transformacije, kao i odgovarajuće pretopljene stilske promene, od sugestivnog psihološkog realizma, preko hladnije narativnosti, do oštre karikature. Reditelj Đorđe Nešović radnju i glumice vodi suvereno i autentično, delikatno i stilizovano razigravajući osnovni minimalizam, suptilno promišljenim rešenjima. Vrlo je i ovde uzbudljiva igra sa zvukom, gradi se osobeni zvučni pejzaž, gde se prepliću snimljeni glasovi i živo izgovarane reči, posredovane mikrofonom, što stvara jednu horsku, košmarnu ofanzivu glasova, neuhvatljive tokove pomahnitalih misli koje muče protagonistkinju.

Kraj prošle pozorišne godine obeležila je premijera predstave *Sveti Georgije ubiva aždahu*, prema drami Dušana Kovačevića, u režiji Milana Neškovića, na sceni Jugoslovenskog dramskog pozorišta. U novom postavljanju ovog dela na scenu Jugoslovenskog dramskog pozorišta reditelj Milan Nešković odlučio se za epsku, raskošnu i ambicioznu formu. Već na samom početku predstava osvaja gledaoce. Scenografija Gorčina Stojanovića je impozantna i višeznačna, stilizovano realistička, uz povremenu simboličku nadgradnju. Pozornica predstavlja seoski ambijent, indikativno kosu padinu sa nizom stabala u pozadini, na jednoj strani, i kafanski prostor, na drugoj, što će se s razvojem radnje intrigantno menjati i simbolički nadgrađivati. Muzika je takođe važan segment predstave koji na početku takođe zavodi publiku. Tekstove songova je pisala Duda Buržujka, a muziku je komponovao Vladimir Pejčković. Njihove zajedničke pesme donose efektne, hipnotičke, poetske komentare. One nadgrađuju značenja, dovodeći teme patrijarhalnog mraka i večitog ratovanja u savremeni kontekst, ukazujući na večno ponavljanje istog u našoj istoriji, na slepo praćenje takozvanih državnih interesa koji sistematski uništavaju istinske vrednosti života.

Ana Tasić

Galeb, predstava reditelja Januša Kice, foto promo www.dubrovnik-festival.hr

no-politike stvarnosti ostavila neobično jak utisak. Imajući u vidu da njeno tekstualno polazište nije dramsko, već književno-teorijsko, autorska grupa „ErosAntEros“ iz Ravene uobličila je jedno specifično, pedesetominutno, efektno i izazovno predavanje-performans. U osnovi se nalazi monodramski nastup glumice Agate Tomšić, čije je ceremonijalno i snolik prisustvo organski deo upečatljive vizuelno-muzičke celine. Na ekranu u pozadini izlistavaju se izražajne savremene fotografije umetnika Mikelea Lapinića koje dokumentuju društvenu bedu, proteste, ekološke i političke probleme u današnjem svetu. Uznemirujuća, apokaliptična zvučna pozadina kompozitora Davida Sakea upotpunjuje ovaj opominjući odraz sveta, otelotvorenje Brehtovog krika protiv narastanja fašizma, cenzure, progona, ukidanja sloboda i poništavanja istina.

Početak ove sezone u beogradskim pozorištima obeležila je izuzetno zanimljiva predstava *Una*, na sceni Zvezdara teatra, na-

u savremenom svetu Instagrama, lajkova i kanselovanja, čime se bitno približava mladoj publici. Protagonista Džim iz romana postao je devojčica, reperka i gejmerka, u vrlo sugestivnom tumačenju Olivera Bacić Dragičević. Njena Džim je buntovna, uporna i naprasita, hrabra i uporna u stizanju do cilja, ali i zaštite svoje individualnosti i talenta. Iskušenja na putu borbe s piratima i drugim hohštaperima brojna su i dovode do spoznaje o važnosti očuvanja vrline i pravde. A njen put postaje ogledalo današnjih društvenih borbi protiv ucena i nasilja, što je diskretno označeno u scenskom tekstu, sa nizom aluzija na savremeni politički kontekst.

Pozorišni programi ovog leta u Srbiji bili su vidljivo ograničeni. Najznačajniji beogradski letnji festival Belef nije održan, dok su sadržaji Šekspir festivala i Novog tvrđava teatra u Čortanovcima, između ostalih, bili uglavnom svedeni na preživ-

NE ZANOSIM SE PLANOVIMA

Pojam aktuelnosti i važnosti jednog klasičnog dela krije se u njegovoj lepoti i umetničkoj snazi, u istoriji umetnosti i ljudske misli. Ali kada bih tragala za tom bukvalnom poveznicom Madam Bovari i današnjice, onda su to malograđanski duh, koristoljublje, pohlepa i sadizam, upisani u buržoaski kapitalistički kod, bankrot ljubavi, bankrot ideala, novčani bankrot. Aktuelna je i večna želja da se živi u snovima lepšim od stvarnosti, da se zamišlja i izmišlja život. Uostalom, po glavnoj junakinji prozvana je jedna dijagnoza u psihijatriji – „bovarizam“ – kaže rediteljka Tanja Mandić Rigonat

Jedna predstava donela je Tanji Mandić Rigonat za dve godine dva najprestižnija rediteljska priznanja: *Nas razred* na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu i tema koja „bolno i katarzično odjekuje u gledalištu“, uvrstila ju je na listu laureata nagrada „Ljubomir Muci Draškić“ i „Bojan Stupica“. Britkog jezika, otvorena i bunovna, elokventna i temeljna, principijelna (ponekad isključiva) Mandićeva izvesno nije deo pozorišnih klanova ni interesnih grupa. Kada u nekog ili nešto veruje, spremna je da „pogine“ i – nikada kasnije da na tome profitira ili svoj angažman „naplati“. Zbog takvog stava ljudi iz branše je ili vole ili ne vole, a ona tvrdoglavno ne odustaje. Bilo kako bilo, oba priznanja došla su u prave ruke, i to za predstavu koja je svakako obeležila ovu etapu njene već zrele karijere.

– *Nas razred* mi je pružio prekrasno iskustvo rada s mladom ekipom umetnika, istinsko nadahnuće, eksperiment, zanos i veru u bolju budućnost pozorišta i ove zemlje koju će oni stvarati. *Nas razred* je odgovor na ratove, mržnju. To ja traženje odgovora na pitanja šta čoveka čini čovekom u najgorim vremenima. Da li je mir – mir ako nema mira za žrtve zločina, ako se istina o zločinu potiskuje, iskrivljuje... I još mnogo toga ima u tom izvanrednom tekstu velike umetničke vrednosti. Predstava i adaptacija teksta počivaju na emocionalnoj dramaturgiji. Postavljan je na mnogim svetskim scenama i u ex-YU. I zaista je rediteljski inspirativno tragati za scenskim rešenjima različitim od već viđenog. Mene to uzbuđuje, ta potraga za izrazom. A onda se dogodilo to prepoznavanje od publike, od umetnika, kolega različitih generacija. Umetnost ne podnosi takmičenje, navijanje i lobaranje. Ali, naravno, da ne isključuje vrednovanje. Važno je ko je u žiriju, ko vrednuje, i srećna sam i zbog toga ko mi je nagrade dodelio i što sam radost zbog nagrada imala s kim da podelim. Već je postalo pravilo da moje predstave dobijaju nagrade i žirija i publike kao najbolje predstave, a da glumci u njima dobijaju najprestižnija priznanja. Mene su nagrade za režiju tih najboljih predstava preskakale zbog retrogradnog Saturna. A sad je valjda došlo vreme Venere.

Prva ste dobitnica Nagrade „Jagoš Marković“ za postavku *Mirandoline* u Tivtu. Kakav je vaš lični odnos prema rediteljima čije ime nagrade nose i njihovom tragu u teatru?

– To su reditelji koji su ostavili neizbrisive potpise u istoriji našeg pozorišta, svaki na svoj način i u svom vremenu. Zanimljivo je da je prvi dobitnik Nagrade „Bojan Stupica“ bio Ljubomir Muci Draškić. Muci mi je otvorio vrata pozorišta, vrata Ateljea 212, da režiram u njemu diplomsku predstavu, i to bez veze i preporuke, na osnovu pismene rediteljske eksplikacije i razgovora ne dužeg od 10 minuta. Bojan Stupica je gromadna ličnost, graditelj tri pozorišta, reditelj. Jagoš mi je bio prijatelj od najranije mladosti, i nedostaje, baš nedostaje. Pre neki dan, pakujući knjige zbog krecevanja, naišla sam na jednu njegovu posvetu iz 1987. i skulpturu koju je napravio ne znam kad, i sve se vratilo, sva sećanja. Na nama je da slavimo i pamtimo njihov dar, rad, i zato su nagrade važne. Zbog njih, ne samo zbog nas – dobitnika.

Ispunila se vaša davnja želja da režirate *Madam Bovari*, čija će premijera biti na sceni Madlenjanuma. Zašto ste toliko „zagrizli“ baš za taj roman i tu temu?

– Dok se ne dogodi premijera, ništa nije ispunjena želja. U jesen 2023. napisala sam dramu *Ljubavni život Eme Bovari ili Ema to sam ja*. Odavno sam htela da režiram predstavu po Floberovom romanu, još pre režije Ibenove *Nore*, ali nisam našla dramaturgiju koja bi mi se dopala, a sama nisam pronalazila dramski ključ da napišem dramu. I scenarija su mi bila dosadna, i filmovi. I tako su prolazile godine. Međutim, posle rada na adaptaciji i režiji drame *Nas razred* dobila sam inspiraciju kako da napišem dramu, kako da pristupim temi. Ako sve bude kao što je dogovoreno, premijera će biti 2026. godine. Mislim da priča o putovanju u život, od drame do predstave, divno ilustruje jedan fenomen. Moja intuicija vodi me do određenog umetničkog dela koje osećam kao važnu priču koju želim da ispričam, a onda se to otegne kroz godine jer se pojave razne prepreke, pa će tako beogradska *Bovari* zaživeti posle evropskih premijera. Vidim da je Fljić upravo imao premijeru u Dramatenu, pre toga je postavljena u Pragu, i tako... Očigledno je da postoji nešto u romanu što je zanimljivo za scensko čitanje današnjeg vremena. Ako sam ja prepreka, razmišljala sam, hajde da onda objavim dramu, pa neka je neko drugi režira.

Šta Floberovo delo danas čini važnim i aktuelnim? Uprkos popularnosti, 1857. pisac je optužen za povredu javnog morala. Živimo u vreme kada ni direktan prenos smrti više ne bi mogao da skandalizuje, a moral je odavno nepostojeća kategorija.

– Pisca je suđeno zbog njegovog romana koji je vredao javni moral, instituciju braka. To je bila optužnica. Transkript suđenja je veoma zanimljiv i štošta se iz njega proteže i do našeg vremena kada se govori o nekom umetničkom delu, ženama itd. I *Lolita* Vladimira Nabokova bila je, takode, pod lupom i optužbom za nemoral. Ne postoji ništa što živimo a da nije već našlo svoj oblik u mašti i umetnosti. Pojam aktuelnosti i važnosti jednog klasičnog dela krije se u njegovoj lepoti i umetničkoj snazi, u istoriji umetnosti i ljudske misli. Nešto ima prolaznu, a nešto neprolaznu vrednost. Ali kada bih tragala za tom bukvalnom poveznicom onadašnjeg i sadašnjeg, onda su to malograđanski duh, koristoljublje, pohlepa i sadizam, upisani u buržoaski kapitalistički kod, bankrot ljubavi, bankrot ideala, novčani bankrot. Aktuelna je i večna želja da se živi u snovima lepšim od stvarnosti, da se zamišlja i izmišlja život. Uostalom, po glavnoj junakinji prozvana je jedna dijagnoza u psihijatriji – „bovarizam“.

Čini se da postoje sličnosti između Karenjina i Šarla Bovarija, a ima li dodirnih tačaka između Eme i Ane?

– Prvi je muškarac koji se sveti, ucenjuje i zloupotrebljava dete u muško-ženskom ratu i tartifovska je figura, a drugi je onaj koji voli i kad sazna za prevartu, voli i dalje; njemu se podmevaju kao navičini. Ana Karenjina i Ema Bovari dele tragičan kraj. Jedna završava pod točkovima voza, a druga guta otrov. Ihen je Noru ostavio u životu, i *Nora* je multa drama o prestupnici koja ostaje živa uprkos iskoraku u slobodu koju društvo ne prašta, kakoo onda tako i sada.

Ako se za Emu Bovari kaže da predstavlja duh jedne epohe, kakva junakinja bi mogla da bude slika našeg doba?

– Zaista ne znam. Ti romani su različiti i ne mislim da junakinje izražavaju duh epohe, već da u celini daju sliku društva i sukob pojedinca i društva. Flober je pisao o provincijalnim naravima. I danas ima Ana i Ema, samo se drugačije zovu i ne ubijaju se jer su realne žene, a ne junakinje romana koje pričaju jednu sublimnu umetničku priču. I danas su malograđani i provincijalni duh živi kao i potreba i potraga za ljubavlju, fantazijama i iluzijama. I zato drama nije napisana kao imitacija romana i realizma, već u drugačijem dramskom ključu.

Ovog puta odabrali ste remek-delo realizma i francuskog pisca. Radili ste savremenu i klasičnu rusku dramaturgiju, imali skandinavsku fazu, aktuelne domaće i regionalne pisce... Da li se to određenim delima i autorima posvećujete u „ciklusima“? Počinje li francuska faza?

– Nisam u fazama nikad bila, mislim da bi na mene mogla da se primeni anti-faza. U mojoj rediteljskoj biografiji nema nikakvog reda i poretka. Ako je od pisanja dramaturgije *Lolite* do režije prošlo tri godine, od pisanja drame *Zli duši* do režije predstave šest godina, a za *Bovari* do pisanja do režije proći tri godine – o kakvim se fazama tu može govoriti? Ne, moj život u pozorištu je bez plana i programa jer su mnoge moje želje bile odložene do daljnjeg, ali su mi i preko noći stizale sjajne ponude i menjale mi životne planove, zamišljenu projekciju budućnosti. Zato ništa više ne planiram, ne zanosim se planovima, jer su isušile bolna izneveravanja dogovora. A za sve što se ostvari osećam beskrajnu zahvalnost.

U ulozi selektora našli ste se dva puta (Sterijino pozorje i „Purgatorije“). Čime se rukovodite kad ste u prilici da birate predstave svojih kolega?

Tanja Mandić Rigonat sa ansambлом predstave *Nas razred*, foto Vukica Mikača

Tanja Mandić Rigonat, dobitnica Nagrade „Bojan Stupica“, foto Vukica Mikača

– Selektorka Sterjinog pozorja bila sam samo godinu dana. Odrekla sam se te dvogodišnje funkcije kada me je Predrag Ejduš pozvao da dođem na čelo Drame Narodnog pozorišta. Mislim da nije normalno da budem na obe pozicije. Vidim da tu vrstu senzibiliteta nema sadašnja direktorka Drame, koja je i selektorka festivala u Požarevcu. Izgubili su se odavno kod nas u pozorišnom životu stoperi – granice preko kojih se ne ide. Političari utiču na ukupni tretman kulture i umetnosti, ali mi lično iz naše profesije stvaramo situacije koje su esnatski hrlog. I to želim da se promeni, uprkos politici. Ponosna sam na 13 godina selektovanja za Međunarodni festival mediteranskog teatra „Purgatorije“, jer sam ga selekcijama vrednosno oblikovala. Pozivala sam predstave poštujući pravo gledalaca na kvalitet. Težila sam nepristrasnosti. Znanje i razum uvek su u prvom planu, a ne afirmacija mog umetničkog Ja. Moje režije su moji potpisi, a festival je prostor za potpise drugih i drugačijih od mene.

Narodno pozorište prolazi kroz turbulentan period, kakoo biste se oselili da ste danas (umesto 2008) na čelu Drame?

– Da sam sada na čelu Drame, bila bih sa ansambлом i nedvosmisleno svim svojim etičkim i estetskim potencijalima podržala zahteve ansambla. Bila bih sa njima na sceni, na Trgu Republike, bila bih deo agore, kamen oslonac. Bila bih ponosna na njihovu borbu za vrednosti koje su elemen-

tarne. Moja borba za Narodno nije motivisana željom da budem ni na jednoj funkciji. Biti umetnik koji se ostvaruje na sceni za mene je najveća želja. Posle *Nas razreda* nisam u Narodnom pozorištu, svojoj matičnoj kući, režirala ni 2024. ni 2025. a neću ni 2026. godine...

Radili ste svojevremeno i radio-drame. Da li je ovo iskustvo, u izvesnom smislu, moglo da doprinese pozorišnoj režiji?

– Davno je to bilo, devedesetih godina. Volim format radio-drame. Volim radionicu zvuka, ekspresiju nevidljivog, intimnost slušanja bez gledanja. Umeće stvaranja zvučnih slika koje će slušalac prevesti u svoje, dograditi zvuk sopstvenom fantazijom. *Misterija srećnog kontrabasa*, pa *Đavo je bio vruć* pričama Bukovskog i *Lolita* po romanu Vladimira Nabokova – tri su radio-drame koje sam uradila. Bilo je to u prošlom veku, a u ovom ih repriziraju. Nema poređenja. Na radiju snimiš glumce, a u montaži se igraš. Dodaješ, oduzimaš, kreiraš.

Šta bi vaš profesor Dejan Mijač, koji nas je ne tako davno napustio, rekao o današnjim zbivanjima u društvu i teatru?

– Zaista ne znam. Toliko je toga rekao svojim predstavama i intervjuima. Bio je veoma obrazovan i ciničan, tako da ne sumnjam da bi nadahnuto govorio i o pozorištu i o gubilištu.

Ako je Flober rekao: „Madam Bovari, to sam ja“, šta biste rekli – ko ste vi?

– *Kaži mi ko sam* naziv je moje treće zbirke pesama. To je pitanje upućeno nekom drugom u čijem se oku, srcu, ogledam kao devojčica, devojka, žena, roditelj, prijatelj, reditelj. Upućeno je i meni. Sebe pitam ko sam ja. Floberova čuvena rečenica: „Ema to sam ja“, može se tumačiti na mnogo načina, i to se i događa u drami *Ljubavni život Eme Bovari ili Ema to sam ja*.

Pomenimo, imate tri zbirke pesama (*Misterije srećnog kontrabasa*, *Iz života pticari* *Kaži mi ko sam*), pišete li trenutno? Da li bi mogli da se izrode i neki stihovi „bunta i otpora“?

– Sve te pesme u celini pisane su kao otpor zaboravu, smrti, kao život duše koja ne pristaje na determinisanost. Pesme sam uglavnom pisala onda kad nisam režirala. Neke od njih su i posvećene pozorištu – „Peti sprat“, „Besćenje“, „Kraj sveta“, „Vrata“, „Gadan čovek“... Pišem. I nadam se da ću uskoro objaviti novu knjigu.

Vukica Strugar

IZAZOV JE ORGANIZOVATI FESTIVAL KADA SE DRUGI FESTIVALI OTKAZUJU

Zaječarski teatar je značajan po tome što je jedino profesionalno pozorište na istoku Srbije. Samo postojanje ovog pozorišta i festivala „Dani Zorana Radmilovića“ omogućava Zaječarcima i ostalim stanovnicima istočne Srbije da vide vrsna teatarska ostvarenja iz zemlje i regiona – kaže Vladimir Đuričić, direktor Narodnog pozorišta Timočke krajine „Zoran Radmilović“

Šta lepše poželeti i doživeti u Zaječaru, rodnom gradu Zorana Radmilovića, nego biti deo festivala u čast ovog dramskog umetnika, glumca originalnog scenskog dara i energije. Narodno pozorište Timočke krajine „Zoran Radmilović“ proteklih dana bilo je svojevrsna prestonica kulture: stecište pozorišnih poslenika, reditelja, glumaca, kritičara, novinara kako iz zemlje, tako i iz regiona. Odmereni, iskusni Vladimir Đuričić, direktor ove teatarske kuće sa svojim timom saradnika, „bez muke“, makar se tako nama čini, potpisao je još jedno, u ovom slučaju 34. festivalsko izdanje, „Dani Zorana Radmilovića“. Đuričić je gost *Ludusa*. S njim smo razgovarali o aktuelnim pozorišnim prilikama, selekciji, gostima koji rado dolaze u grad na Timoku...

Zvuči kao posebna prilika to što je u Zaječaru održano još jedno izdanje jedinstvenog festivala Radmilovića u čast. Kako ste osmislili koncept ovogodišnjeg festivala „Dani Zorana Radmilovića“?

– Festival u čast velikog srpskog i jugoslovenskog glumca, rođenog Zaječarca Zorana Radmilovića, traje već 34 godine. S obzirom na to da je festival posvećen glumcu, pažljivom selekcijom potrudili smo se da odaberemo predstave koje sadrže značajna glumačka ostvarenja i siguran sam da smo i ove godine u tome uspešli.

Kako ste tematski definisali proteklo 34. izdanje? Između odgledanih (koliko) predstava odabrali ste takmičarski program. Koliko je predstava gledala publika u Zaječaru ovoga puta?

– Imali smo težak zadatak da između više desetina odgledanih pozorišnih komada izaberemo najbolje predstave za ovogodišnji festival. U glavnom i pratećem programu 34. „Dani Zorana Radmilovića“ zaječarska publika je gledala 11 predstava iz Srbije, Republike Srpske i Crne Gore. Posebno me raduje što je festival počeo i završio se premijerama Narodnog pozorišta Timočke krajine „Zoran Radmilović“. Našu pozorišnu svetkovinu otvorila je premijera predstave *Galerije*, radena prema tekstu Miloša Latinovića, u režiji Nebojše Bradića. Ovaj dramski komad nastao je na inicijativu našeg teatra i govori o Galeriju, jednom od poslednjih velikih rimskih careva jedinstvenog Rimskog carstva, koji je bio Dioklecijanov savladar. Imao je prestonicu u Solunu, ali je za nas značajno što je pored Zaječara napravio velelepnu carsku palatu Feliks Romulijana, posvećenu svojoj majci Romuli. Ovo je jedini arheološki lokalitet iz rimskog perioda u Srbiji pod zaštitom Uneska.

Šta je još gledala zaječarska publika?

– Festival smo završili komadom zaječarskog teatra *Kabare – Sitanje života* koji je napisao i režirao Željko Jovanović, umetnički direktor Pozorišta na Terazijama. Dan ranije, kao što je to uobičajeno, imali smo i predfestivalno veče. Zijah Sokolović izveo je autorsku monodramu *Levo, desno, glumac*. Takmičarski program počeo je s predstavom *Moje pozorište* Radmilovićevoeg Ateljea 212. Reč je o autorskom projektu Borisa Liješevića, a nastavljen je veče kasnije komadom *Una* u produkciji Zvezdara teatra koju je zaječarska publika videla samo šest dana posle premijere u matičnom pozorištu. Na repertoaru su bile i predstave *Svaka ptica svome jatu* Beogradskog dramskog pozorišta, *Majstori, majstori* Narodnog pozorišta Republike Srpske, *Učtkivanje Sokrata* Bitel teatra i Centra za kulturu Tivat, *Kontra mundum* Centra za kulturu Tivat.

U pratećem programu bile su zastupljene komedija *Mila, glumica u nemilosti* Gradskog pozorišta Semberija iz Bijeljine, kao i dve studentske predstave *Grebanje ili Kako se ubila moja baka* Fakulteta umetnosti Univerziteta u Prištini, *Zvečan*, klasa profesora Dejana Cicmilovića i *Petra* Fakulteta savremenih umetnosti u Beogradu, klasa profesora Irfana Mensura.

Uprkos okolnostima, brojke kazuju da smo imali zanimljivu pozorišnu godinu između dva „Radmilovićeva“ festivalna izdanja.

Šta biste izdvojili kao zajednički imenitelj ponuđene produkcije. Šta uočavate kao nedostatak budući da krstarite regionom u potrazi za novim scenskim rešenjima?

– Uprkos aktuelnoj situaciji pozorišna produkcija između dva festivala bila je na zavidnom nivou u zemlji i okruženju. Zajednički imenitelj ovogodišnje ponude su nove tehnologije koje su inkorporirane u pozorišne predstave i doprinose njihovom kvalitetu. Uprkos željama stvaralaca u kulturi nema dovoljno para za bogatiju produkciju. Primetno je da se autori i reditelji snalaze kako znaju i umeju. To je karakteristično za većinu pozorišta u unutrašnjosti Srbije i zemalja u okruženju.

Šta smatrate najvećim uspehom ovog festivala tokom 34 godine postojanja? Šta se promenilo od vremena kada je pre 34 godine zaživeo? Kako festival u Zaječaru doprinosi razvoju kulture i umetnosti u regionu?

– I ove godine smo odabrali najbolje predstave iz Srbije i okolnih zemalja što je dalo garanciju da je festival zahvaljujući kvalitetu predstava i pratećeg programa, kao i festivalskoj atmosferi, bio među najboljim teatarskim skupovima u regionu. Najveći uspeh ovog teatra i festivala jeste odana, verna publika i njena bezrezervna podrška svih ovih decenija. I u najtežim vremenima za nekoliko dana se rasprodaju svi kompleti karata i na to smo posebno ponosni. Za razliku od ranijeg perioda, festival „Dani Zorana Radmilovića“ sada je jasno profilisan kao festival posvećen glumcu na kojem učestvuju predstave sa izuzetnim glumačkim ostvarenjima. Ono što se promenilo jeste sve bogatiji prateći program, kao i činjenica da se festival ne održava samo u zgradi pozorišta već i na maloj sceni u Domu kulture u Kotlujevcu, u Pozorišnom muzeju i na drugim mestima. Utvrđen je i stalni termin početka festivala, 16. oktobar, na dan kada je 1946. godine doneta odluka o formiranju ovog jedinog profesionalnog teatra na istoku Srbije.

Koji su neki od najznačajnijih gostujućih umetnika ili događaja koji su obeležili prošlost festivala?

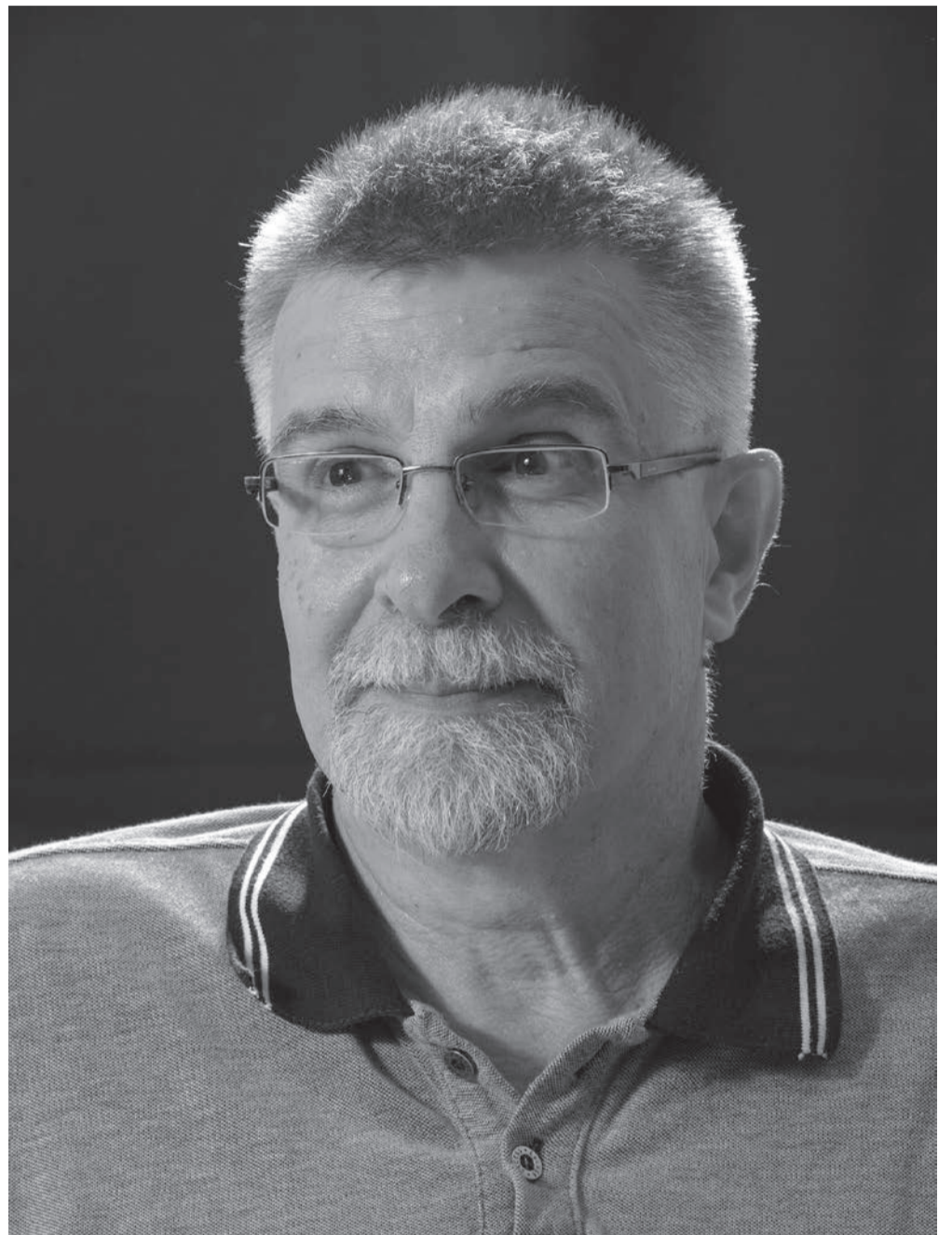
– Tokom 34 godine postojanja festivala „Dani Zorana Radmilovića“ kroz Zaječaru su prokrstarili gotovo svi značajni glumci iz Srbije i bivše Jugoslavije, bilo da su glumili u predstavama bilo da su otvarali festival. Pomenuti samo neke: Petar Kralj, Vlastimir Đuza Stojiljković, Petar Božović, Rade Šerbedžija, Svetlana Bojković, Predrag Miki Manojlović, Emir Hadžihafizbegović, Irfan Mensur, Nebojša Glogovac, Nenad Jezdić, Branimir Brstina, Enver Petrovci, Ivan Bekjarev, Milan Caci Mihailević, Tanja Bošković, Ozren Grabarić... U pratećem programu, u okviru ciklusa velikani srpske i balkanske kulture, predstavljani su značajni kulturni poslenici: Dušan Kovačević, Miodrag Tabacki, diplomata Jordan Plevneš, Radoslav Rale Zelenović i mnogi drugi.

Na koji način festival afirmiše mlade glumce i nove talente? Koliko je važno očuvati tradiciju, a koliko inovirati organizaciju festivala?

– Uveli smo praksu da studentske predstave budu neizostavni deo festivala što ima veliki odjek među mladima i publikom. Pre nekoliko godina ustanovili smo nagradu za najboljeg mladog glumca, koja nije postojala na festivalu. Na taj način afirmišemo mlade glumce.

Koji su izazovi s kojima se suočavate u ovom dugogodišnjem festivalu? Kako saradujete s lokalnom zajednicom i partnerima iz oblasti kulture?

– S lokalnom zajednicom imamo odličnu saradnju, jer nam je grad osnivač, kao i sa Ministarstvom za kulturu Republike Srbije i brojnim partnerima iz zemlje i regiona. Svake godine razmišljamo o budžetu festivala, ali zahvaljujući osnivaču, resornom ministarstvu i mnogim sponzorima, donatorima, nekako izlazimo na kraj. Naš festival je programski najbogatiji, ali daleko od toga da je najskuplji.

Vladimir Đuričić, foto NP „Zoran Radmilović“

Kakav je odziv publike tokom proteklih godina i da li se on menja? Da li ste primetili neke posebne trendove u interesovanju publike?

– Odziv publike je izvanredan. Kao što sam već rekao, za nekoliko dana se rasprodaju svi kompleti karata i uvek se traži karta više, tako da je sala pretesna da primi sve zainteresovane gledaoce. Nadam se da će biti sluha kod našeg osnivača i Ministarstva za kulturu da se ova zgrada sredi i da se naprave planovi za izgradnju nove zgrade pozorišta u Zaječaru, jer je sala sa 330 mesta evidentno nedovoljna za velike programe. Zaječarska publika ceni kvalitetne predstave i otvorena je za nove pozorišne tendencije.

Šta vidite kao glavne izazove u organizaciji festivala u ovom periodu? Postoji li nešto što biste posebno izdvojili kao uspeh ili izazov?

– Izazov je organizovati festival kada se mnogi festivali otkazuju i nestaju. Mi imamo tri pozorišna festivala tokom godine: Međunarodni pozorišni festival za decu „ZaječAR“ koji se već 15 godina organizuje u maju, Festival malih pozorišnih formi, koji je ovog proleća, u aprilu, održan osmi put i u oktobru svake godine krunu našeg rada „Dani Zorana Radmilovića“.

Smatramo da festivale ne treba otkazivati, jer već naredne godine postoji opasnost da se više ne organizuju, da se ugase. Zato smo u najtežim godinama, pa i u ovoj, učinili sve što smo mogli da festivala bude, iako je ova godina bila jedna od najkomplicovanijih za organizovanje teatarskih smotri, ne samo u materijalnom nego i u svakom drugom pogledu.

Da li postoje planovi za proširenje saradnje ili nove forme razaravanja?

– Što se tiče programa trudimo se da širimo mrežu pozorišta, gradova, država s kojima saradujemo i koje dovodimo na festival. Prethodnih godina doveli smo pozorišta iz Kine, Francuske i dru-

gih zemalja. Imamo ideju da, osim pozorišta iz Srbije i regiona, svake godine dovedemo bar jedno pozorište iz drugih delova sveta da bismo i na taj način obogatili festival.

Zašto je ovaj festival važan za grad Zaječar i šire? Po čemu Zaječarci pamte svoj festival?

– „Zoranovi dani“ su najvažniji kulturni događaj ne samo u Zaječaru nego i u celoj istočnoj Srbiji. Značajan je po tome što ima duboki oslonac na velikana srpskog glumišta, rođenog Zaječarca Zorana Radmilovića, i što nagrade ovog festivala, Radmilovićeve statuleta u bronzi za najboljeg glumca festivala i „Zoranov brk“ za najboljeg glumca večeri krasi vitrine najznačajnijih glumaca i kulturnih poslenika u Srbiji, ali i mnogim zemljama u okruženju. To su neke od njihovih najdražih nagrada. Zaječarski teatar je značajan po tome što je jedino profesionalno pozorište na istoku Srbije. Samo postojanje ovog pozorišta i festivala omogućava Zaječarcima i ostalim stanovnicima istočne Srbije da vide najbolja teatarska ostvarenja, najznačajnije glumce i ostale kulturne poslenike iz Srbije i regiona bez odlaska u velike centre. Svaki grad koji nema pozorište ne zna koliko je oštećen zbog toga.

Na festivalu su predstavljani i brojni prateći programi. Šta ste posebno preporučivali publici?

– Ciklus „Velikani srpske i balkanske kulture“. Ove godine predstavili smo prošlogodišnjeg pobednika na ovom festivalu, glumca Mikija Krstovića, zatim reditelja Nebojšu Bradića i gosta iz Hrvatske Duška Ljuština.

Takođe i dugogodišnju saradnju s „Karić fondacijom“ koja nam je značajna jer kod nas dolaze sa izuzetno kvalitetnim programima i ta saradnja je iz godine u godinu sve bolja.

Milica Kosović

Zaječarsko pozorište

SIMBOL IDENTITETA, KREATIVNOSTI I ZAJEDNIŠTVA

Ansambli izvodi predstave, od klasičnih drama do savremenih komada. Takođe, ovaj teatar koji nosi ime proslavljenog glumca Zorana Radmilovića, organizuje razne kulturne događaje, radionice i festivale, edukaciju mladih...

Zaječar je jedini grad na istoku Srbije koji ima profesionalni teatar. Otuda ne čudi što Narodno pozorište Timočke krajine „Zoran Radmilović“ predstavlja važan kulturni centar, koji neguje pozorišnu umetnost u ovom delu Srbije decenijama unazad. Pozorište u Zaječaru zaživelo je 1946. godine kao Oblasno narodno pozorište. Prva predstava na sceni novog profesionalnog pozorišta, odigrana 2. februara 1947. u zgradi nekadašnjeg Esnafskog doma, bila je *Žita cvetaju* Juriša Mokreva. Od tada do danas u Narodnom pozorištu Timočke krajine „Zoran Radmilović“ izvedeno je preko 450 premijernih predstava, a kroz zaječarsko pozorište prošli su brojni glumci, reditelji i drugi kulturni stvaraoci. Sve te decenije postojanja obeležile su mnogobrojne nagrade, festivali, gostovanja...

Samo dva profesionalca

Ta prva sezona, sa samo dva profesionalca, donela je sedam premijera i 82 reprize, zabeležili su pozorišni hroničari. Oblasno pozorište bilo je i sresko, opštinsko, gradsko, zatim Narodno pozorište Zaječar-Bor i Pozorište Timočke krajine, da bi 1992. godine ponelo ime „Zoran Radmilović“, kada je zaživeo i festival „Dani Zorana Radmilovića“. Pozorište je nazvano u čast slavnog sugrađanina Zorana Radmilovića, čiji je rad bio sinonim za vrhunsku glumu, humor i duboku ljudsku empatiju. Njegova zaostavština inspiriše mlade glumce i umetnike, a naziv pozorišta podseća na važnost autentičnosti, talenta i posvećenosti umetnosti.

Čitajući prvi tom istorije zaječarskog pozorišta iz pera Vuksana Cerovića, saznajemo kako je ovaj teatar nastao, šta mu je prethodilo, kakav je bio kulturni život Zaječara. Doznajemo i šta se događalo nakon što je pozorište osnovano. Jer, beleži Cerović, opstanak zaječarskog pozorišta dovođen je u pitanje od prvog dana svog postojanja. O godinama zrelosti svedoče pisane reči Aleksandra Milosavljevića koji je temeljnim iskazima „ovekovečio“ istoriju ovog pozorišta do današnjih dana.

Na inicijativu ljudi iz zaječarskog teatra 1965. godine u gradu na Timoku osnovan je jedan od najznačajnijih pozorišnih festivala u Srbiji: Susreti profesionalnih pozorišta Srbije „Joakim Vujić“. Za više od pet decenija, koliko ovaj festival traje, Zaječar je više puta bio domaćin, a ansambli pozorišta osvojio je preko 80 nagrada na festivalima koji su održavani širom Srbije, čime se svrstava u najuspešnije teatre u zemlji.

Za veoma kratko vreme zaječarsko pozorište izraslo je u uglednu i dobro organizovanu kulturnu ustanovu, koja je

svoju delatnost u početku vršila na području Timočke krajine. Ovo pozorište danas je mesto gde se neguju kompleksne pozorišne predstave, od klasičnih i savremenih komada do eksperimentalnih projekata, i gde se okuplja šira publika svih uzrasta. Pozorište je osnovano sa ciljem da obogati kulturnu ponudu Zaječara i pruži prostor za umetnički izraz i razvoj glumačke i dramske scene. Beleži Cerović i sa kakvim su entuzijazmom, u skladu s vremenima, prvi glumački ansambli pravili predstave koje se danas nalaze na samom početku repertoarske istorije ovog teatra. Kako su glumice i glumci po razrovanim drumovima stizali u Zaječar i kako su odatle, po istim takvim kaljajavim stazama i bogazama odlazili na prva gostovanja... Obilazeći okolne zaseoke, varošice, ali i prestoničke teatre; kako su se, zatim, nekadašnje uprave dovijale da, uprkos besparici i katkad nebrizi nadležnih, stvore nove produkcije... Kako je osnovana sada već kulturna manifestacija: „Dani Zorana Radmilovića“ i na kakvim su sve iskušenjima bivali tvorci ovog festivala... Cerović svedoči i o podršci koju su s raznih strana dobijali pozorišnici u gradu na Timoku, pa i kako je zaječarski teatar uspeo da preživi po zlu čuveni državni dekret s početka 50-ih godina minulog stoleća kojim su u Srbiji masovno ugašena pozorišta, od čega se mnoge ovdašnje teatarske sredine nisu ni do danas opravile.

Uprkos svemu

Komadi *Kamen za pod glavu*, *Četiri sata*, *Karolina Nojber*, *Putujuće pozorište Šopalović* samo su deo zaječarskih ostvarenja koja su pobudila pažnju publike, ali i stručnog delatstva, osvojivši nemali broj nagrada za glumačko izvođenje, režiju, scenografiju i kostime na raznim festivalima u zemlji i inostranstvu.

U periodu od 2008. godine uprava teatra nije mogla kontinuirano da zapošljava nove glumice i glumce, a pritom pozorišni život u Srbiji i dalje levitira u međuprostoru, koji nije određen konkretnim i delotvornim zakonskim utemeljenim sistemom zasnovanim na adekvatnoj regulativi, pa otuda kod nas i dalje ne postoje funkcionalna „pravila igre“ po kojima bi teatri mogli da funkcionišu i rade na način koji se svuda u svetu podrazumeva. Pa ipak, uprkos svemu, zaječarsko pozorište sve češće odlazi na gostovanja, domaćin je drugim teatrima, pa i onim koji dolaze iz regiona, uspevajući da izade na kraj s nagomilanim problemima.

Pozorište „Zoran Radmilović“, na čijem je čelu iskusni Vladimir Đuričić, redovno organizuje različite kulturne manifestacije, festivale, radionice i edukativne programe za mlade i odrasle. Posebno je značajno što je u fokusu i razvoj mladih talenata, kojima pruža priliku da se upoznaju sa pozorišnom umetnošću i steknu prve glumačke ili režiserske veštine. Osim toga, pozorište često gostuje sa predstavama u drugim gradovima i na raznim festivalima, čime doprinosi kulturnoj razmeni i umrežavanju. Pozorište „Zoran Radmilović“ u Zaječaru nije samo mesto izvođenja pozorišnih predstava nego je i simbol kulturnog identiteta, kreativnosti i zajedništva. Ovo pozorište izvodi predstave, od klasičnih drama do savremenih komada, organizuje događaje, radionice i festivale, što je važno za razvoj umetnosti u našem gradu. Rad pozorišta usmeren je i na edukaciju mladih i podsticanje kreativnosti kroz razne edukativne programe.

Od 2009. godine održava se i Međunarodni pozorišni festival za decu „ZaječAR“, smotra vrhunskih pozorišnih predstava za najmlađe profesionalnih teatarara iz zemlje i inostranstva.

gradu, Sabor kosovskih Srba Timočke krajine u Zvezdanu, Međunarodna likovna kolonija „Gamzigrad“ u Gamzigradskoj Banji, Međunarodna izložba fotografija „Dete“ i Međunarodna izložba fotografija „Ekološka istina“ u Zaječaru. Takođe, u saradnji sa mesnim zajednicama organizuju se i kulturno-umetničke smotre novijeg datuma: Ivanjdanski sabor u Rgotini, „Potekla voda studena“ u Velikom Izvoru, Sabor narodnog stvaralaštva „Jasenovačko leto“ u Velikom Jasenovcu, Balkanski festival tradicionalne kulture Vlahu u Dubočanu, „Tikvijada“ u Nikoličevu, „Dani Gamzigradske Banje“ u Gamzigradskoj Banji, Kamp klasične muzike u Zaječaru...

Ustanova Narodno pozorište Timočke krajine – Centar za kulturu „Zoran Radmilović“ u Zaječaru izdaje i časopis za društvena pitanja, kulturu i umetnost *Razvitak*, a 2018. godine u ustanovi su osnovani Gradski hor i Omladinski gradski folklorni ansambli, koji su 19. septembra 2018. imali prvi nastup. Vodeći računa o tematici komada koje će igrati, ali na tragu iskustva iz prethodnog perioda kada je u ovom pozorištu „lokalna temati-

Zaječarska pozorišna hronologija

Zvanični podaci ukazuju na to da je još 1911. godine osnovano prvo profesionalno Timočko povlašćeno pozorište „Gundulić“, koje je predstave izvodilo u kafani „Takovo“. Rasformirano je 1912, kada su glumci mobilisani za Prvi balkanski rat. Ponovo je formirano 1925. pod imenom Povlašćeno oblasno pozorište Timočke krajine, koje od 1927–1929. godine nosi naziv Timočko-kosovsko pozorište. Za vreme okupacije, 1942, osnovano je Okružno pozorište „Srbija“, koje je izvodilo predstave uglavnom u hotelu „Zadruga“ i povremeno u Esnafskom domu i koje je rasformirano nakon oslobođenja 1944. godine. Na sednici Okružnog narodnog odbora 1946. godine doneta je odluka o osnivanju Oblasnog narodnog pozorišta sa sedištem u Zaječaru koje je zvanično i zaživelo 1947. godine.

Časopis Razvitak

Za gotovo 80 godina postojanja i uspešnog rada pozorište u Zaječaru, uprkos brojnim problemima s kojima se sretalo kroz decenije postojanja, spada u najznačajnije institucije kulture na istoku Srbije. Od marta 2018. godine pozorište je sastavni deo ustanove Narodno pozorište Timočke krajine – Centar za kulturu „Zoran Radmilović“ u Zaječaru, čime se proširuje delatnost ove kulturne institucije. Novostvorena ustanova organizuje tridesetak manifestacija u gradu i selima, od kojih je većina dugogodišnja, kao što su: Zaječarska gitarijada, Festival mladih pesnika „Dani poezije“, Sabor frulaša u Grljanu, Međuokružna smotra dečjeg narodnog stvaralaštva „Dens“ u Gradskovu, „Hajduk Veljkovi dani“ u Lenovcu, „Dani Adama Bogosavljevića“ u Koprivnici, „Vražogrnački točak“ u Vražogrnucu, Ilindanski sabor u Šipikovu, Đurđevdanski sabor u Gamzi-

ka“, poput dramske priče o Nikoli Pašiću, upriličena kao scenski spektakl, Zaječarci su danas, otvarajući svoju scenu za priče koje se tiču regiona, oprezniji. Zato su vodili računa da produkcije budu skromnije, mobilnije i u svakom pogledu prijemčivije za gledaoce. Primer je, recimo, *Čučuk Stana*, ispovedna povest junakinje srpske istorije, no ovog puta u monodramskoj formi, iz pera i u režiji Željka Hubača. Treba uzeti u obzir i da je ova predstava nastala u jeku velike krize uslovljene, s jedne strane, pandemijom, a s druge, besparicom. Otuda ne čudi relativno skromni format produkcije i činjenica da ovako atraktivnoj temi, koja se odnosi upravo na Timočku krajinu, nije posvećena zamašnija pozorišna kompaserija.

Pozorište „Zoran Radmilović“ u Zaječaru mesto je gde se neguje umetnost, kultura i zajedništvo. Ono pomaže da se u ovom gradu više zna i voli pozorište, a istovremeno motivise mlade da se bave umetnošću.

Milica Kosović

PET DECENIJA MENE U – POČELO JE DAVNO,

Sve procese pamtim po atmosferi, entuzijazmu, radosti, koji su bili prisutni dok smo radili bez obzira na to da li je u pitanju pozorište ili film. Gluma je akt više stvaralaca; glumaca, pisaca, reditelja... Jer ti možeš da uzmeš, recimo, bilo koji monolog, i to iz najkapitalnijih dramskih dela, i da ga igraš u kupatilu sam, ali je to besmisleno. Dijalog nikako ne možeš. A i monolog je deo dijaloga. On nije partija za sebe, monolog se događa unutar dijaloga. Povezanost pisca, glumca, reditelja i publike neupitno postoji – kaže proslavljeni glumac Bogdan Diklić, 37. laureat nagrade „Dobričin prsten“

Svečanost uručjenja „Dobričinog prstena“ Bogdanu Dikliću, upriličena 22. oktobra u Jugoslovenskom dramskom pozorištu, bila je, po opštem utisku, veličanstvena i nezaboravna.

A iole potpuniji osvrt na kvalitetom i kvantitetom bogatu Diklićevu profesionalnu biografiju iziskivao bi i vremena i prostora. No, ukratko i na preskok; osvojio je gledaoce, između ostalog, ulogama u filmovima *Nacionalna klasa*, *Majstori, majstori*, *Maratonci trče počasni krug*, *Čudo neviđeno*, *Oktoberfest*, *Sabirni centar*, *Tri karte za Holivud*, *Bure baruta*, *Tito i ja*, *Mali svet*, *Karaula*... Zatim, u TV serijama *Grlom u jagode*, *Kamiondžije 2*, *Brisani prostor*, *Balkan ekspres*, *Otvorena vrata*, *Senke nad Balkanom*...

Jezik podataka kaže da je od 1975. do 1995. bio stalni član Narodnog pozorišta u Beogradu gde je, između ostalog, igrao u predstavama: *Kaligula* (Scipion), *Rat i mir* (Pjer Bazuhov), *Kako vam drago* (Oliver), *Nevolje zbog pameti* (Molčaljina), *Gospoda ministarka* (Pera Kalinić), *Orestija* (Egist), *Tartif* (Tartif, k. g.), *Pokondirena tikva* (Ružičić k. g.)... Od 1995. član je Jugoslovenskog dramskog pozorišta gde igra u predstavama *Beogradska trilogija*, *Molijer, još jedan život*, *Italijanska noć*, *Unosno mesto*, *Brod za lutke*, *Na dnu*... i mnogim drugim. Sa scene Zvezdara teatra osvajao je igrajući u predstavama *Profesionalac* (Teodor Krajić), *Poljubac žene pauka* (Molina), *Smešna strana muzike* (Bubnjolog)...

I tako dalje, i tako redom.

Ako bi trebalo tražiti zajednički imenitelj svim tim rolama, onda kockice za taj mozaik svakako čini i to da uspeva ono što se čini nemogućim – da se njegove uloge reflektuju u nama, u gledaocima, dok on sasvim svesno ostaje na pozornici ili ispred kamere u korist istine kojom pulsira određeni lik koji dočarava i naslov čiji je deo. Odnosno, suptilno prepričava DNK onoga što otelotvoruje i vremena u kome jesmo, postajući tako, između ostalog, suštinski blizak i onome ko ga nikada lično sreo nije, ni na ulici u prolazu. Kockica tog mozaika je i istančan refleks za sve one naoko beznačajne potresne, komične, ovakve, onakve, kakve god, rame, brazde, pukotine, zalečenja, uzlete, padove... koji prate život.

Njegov glumački rukopis odlikuje i sofisticirana duhovitost, kojom, između ostalog, nalazeći iznenađujuće nijanse, na svojevrsan način prevazilazi granice i glume i humora. I tragičnost i komičnost Bogdana Diklića su ozbiljne i odgovorne, estetski usredsređene a etički zaokružene, i kao da u sebi nosi, često pritaženu, veliku snagu pobune dok mu glumačka igra izrasta i iz plemenite nade da između čoveka, u najboljem smislu te reči, i ponora koje isti taj čovek stvara kad se prepusti lošijem delu sebe, ima načina da se opstane.

U razgovoru za *Ludus*, radenom na izmaku oktobra, govorio je o glumi, ulogama, svojim svetonazorima... i rekao da duže vreme ne daje intervjue, a na ovaj je pristao u znak zahvalnosti prema esnafskom udruženju.

U kom i kakvom trenutku vas je zatekla vest da ste laureat nagrade za životno delo „Dobričin prsten“?

– U uobičajenom kućnom ambijentu. Nešto sam redovao po kući, beše decembar prošle godine, zazvonio je telefon i javili su mi se Mirjana Karanović, Anita Mantčić, Boris Isaković. Kažu da je meni dodeljeno priznanje. Ovo 'meni' treba shvatiti uslovno.

Zašto uslovno?

– Zato što, kao što sam rekao u JDP-u na svečanosti glume, gluma je ta koja je dominantna. Nisam rekao da je dominantna nego sam upotrebio imenicu dominantna. A logično je, jer ja sam prolazan, ona je ta koja ostaje, ona je konstanta. I zato sam kazao da je ta svečanost u čast glume a nikako ne pojedinca. Drago mi je da sam ja povod, ako je suditi po onome što su moje kolege rekly. I eto, u jednom trenutku sam pomislio da je ipak vredelo onoliko drhtati na prijemnom ispitu davne 1972. godine, dakle prošlog veka, a i milenijuma. Nekako se podudarilo da je ove godine, eto, 50 godina mene u glumi i glume u meni. Počelo je davno, a prošlo je kao tren.

„Dobričin prsten“ je nagrada Udruženja dramskih umetnika Srbije koja slovi za najveće glumačko priznanje. Šta to vama znači?

– Nemam šta drugo da kažem sem da ponovim da je to priznanje, prema mom mišljenju, uspostavljeno glumi u čast, a kako rekoh meni je drago ako sam ja, a izgleda da jesam, povod.

Rekli ste na svečanosti uručjenja da je gluma dominantna jer...?

– Ona je ta kojoj se treba podrediti, a ne obrnuto, i ona je konstanta, a ja sam prolazan. Glumu je nemoguće podrediti sebi, jer ako pokušate to da uradite, ona će vas napustiti i ostaćete sami. I tada nećete biti ni na sceni ni pred kamerom prirodni već privatni, beskorisni i dosadni. Dakle, morate joj se podrediti.

Šta je za vas umetnost glume, pisali ste o tome? Na svečanosti uručjenja delove iz vaše knjige *O glumi bez glume* čitao je kolega Joakim Tasić.

– Tu sam pisao o tome kako doživljam glumu. U svakom slučaju gluma nikako nije umetnost pojedinca, jer je to nemoguće. Trojnost glume je organski povezana; niti glumac može bez pisca, niti pisac bez glumca, niti reditelj može bez pisca ni bez glumca. To napisano neko treba da odživi. Naravno, pričamo o piscima sa velikim P, tekstovima koji uspostavljaju tu trojnost. Ne pričamo o nekim, reći ću, pliče napisanim komadima, scenarijima... Ta tri činioaca – pisac, reditelj, glumac – naprosto su neminovnost, i ta povezanost je nešto bez čega glume nema. Na kraju krajeva, tu je i publika, koja je takode sastavni deo glumačkog akta.

Za knjigu ste svojevremeno rekli da su to o-izmi?

– To su stvari koje sam godinama zapisivao o ovome ili o onome... Otuda reč 'o-izmi'.

Može li jedan o-izam za ovaj kasnooktobarski dan?

– O kreativnom problemu – ako nemaš problem, u problemu si.

Pitanje koje glumci baš ne vole, ali se samo nameće: Da li biste izdvojili neku od svojih uloga na sceni, kasnije ćemo i o filmu?

– Nije reč tu o izdavanju. Sve procese pamtim po atmosferi, entuzijazmu, radosti koji su bili prisutni dok su trajali bez obzira na to da li je u pitanju pozorište ili film. Dakle, po toj radosti a nikako po mom individualnom rezultatu. Nije reč tu o mojoj skromnosti, naprosto je tako. Glumu je, kako rekoh, nemoguće podrediti sebi. To je istina našeg glumačkog stvaranja. Jer ti možeš da uzmeš, recimo, bilo koji monolog, i to iz najkapitalnijih dramskih dela, i da ga igraš u kupatilu sam, ali je to besmisleno. Dijalog nikako ne možeš. A i monolog je deo dijaloga. On nije partija za sebe, monolog se događa unutar dijaloga. Povezanost pisca, glumca, reditelja i publike neupitna je.

Smem li da izdvojim jednu vašu pozorišnu ulogu?

– Verovatno bih i ja izdvojio tu predstavu, ne ulogu, ako mislimo na isto (smeh).

Ne znam da li mislimo na istu...?

– Da čujem.

***Molijer, još jedan život*, Jugoslovensko dramsko...**

– Da, to je to, saglasio bih se u izvesnom smislu. Mislio sam – poučen iskustvom naših ranijih razgovora – da ćete pomenuti predstavu *Poljubac žene pauka*.

Onda obe...

– Reč je o doprinosu glumca ili glumca. Dakle, nije reč o individualnom rezultatu. I opet su tu i partner i pisac i reditelj... Ne

Bogdan Diklić, dobitnik „Dobričinog prstena“ za 2024, foto Vukica Mikača

znam da li sam jasan. Ne izigravam skromnost, samo govorim ono što mislim i osećam. Jako me radovao proces stvaranja predstave *Molijer, još jedan život* i u večerima kada sam je igrao i to me je radovalo. Negde intimno sam osećao da sam uspeo da doprinesem predstavi.

Predstava *Poljubac žene pauka*, premijerno izvedena s proleća 1996, igrala se oko godinu dana, potom je u vreme političkih previranja prestala da se izvodi, a da li je snimljena?

– Nije snimljena, što je meni jako žao. Naime, isprva ni Dragan Gaga Nikolić s kojim sam je igrao, ni reditelj Egon Savin, ni ja nismo bili za to da se snimi. Postojalo je iskustvo sa predstavom *Profesionalac* koja je, kad je snimljena i emitovana na televiziji, doživela pad posećenosti. Kasnije se publika vratila, a predstava je, kao što je poznato, bila gledana na kartu više do poslednjeg izvođenja. Pre svega zahvaljujući Dušku Kovačeviću i Bati Stojkoviću. Ja sam tu bio časn dovođača (smeh). Događalo se da igramo i dve predstave u jednom danu. Međutim, trebalo je oporaviti posetu. Naravno, predstava na TV-u i u pozorištu nije isto, o tome ne treba ni pričati. Dakle, misleći da bi to moglo da se ponovi nisam hteo da se *Poljubac žene pauka* snimi za TV jer je bilo prerano. Tačnije, dogovorili smo se da se igra još neko vreme pa da se onda snimi. Međutim, nismo je snimili.

Šteta, zar ne...?

– U svakom slučaju, ona je u meni. I možda još u nekome od gledalaca. A u *Molijeru*... je isprva trebalo da igram drugu ulogu, ovu koju sam igrao, Žan-Žaka Butona, trebalo je da tumači Rale Milenković, koji je imao saobraćajku, što ga je onemogućilo da dolazi na probe, te sam reditelja Dušana Jovanovića priupitao da li bi moja malenkost mogla da radi tu ulogu.

Da izdvojimo još neku predstavu, odnosno ulogu?

– Nisam hteo ni ove dve (smeh). Bilo je... bilo je još lepih predstava i procesa. Zašto su intervjui nezahvalni za onoga ko daje odgovore? Bar je kod mene to slučaj. Jer, reč je o nečemu što je moja intima. To su stvari o kojima mogu da razgovaram sa meni bliskim ljudima. Nezahvalno je pričati o nečemu što pripada samo meni, na šta, verujem, imam pravo. Oni koji su gledali imaju pravo na svoje mišljenje. A ja znam šta osećam, šta mislim..., to su stvari koje su se događale pre nekoliko decenija, ali one u meni i dalje žive kao uspomene. Jer, po mom mišljenju, uspomene su nešto što je bilo lepo. Ružna uspomena ne postoji, postoji samo ružno iskustvo. Nezahvalno je „ispovedati“ se javno, što se od tzv. javnih ličnosti očekuje. Izraz javna ličnost ne priznajem jer ne znam šta znači. Znam šta znači javni toalet, javna kuća, javna površina... ali ne znam šta znači jav-

GLUMI I GLUME U MENI A PROŠLO JE KAO TREN

na ličnost. Ja se bavim javnim poslom koji je podložan svakoj vrsti argumentovane kritike. Ali nisam javna ličnost, i tu kategoriju ne priznajem.

Kad smo se dogovarali za ovaj razgovor bili ste vrlo zauzeti, ako se ne varam, snimanjem van Beograda?

— Da, završio sam snimanje. Dugometražni igrani film Milice Li Filipovski *Mit o pravom čoveku*. Dok film ne bude završen, nema svrhe pričati. Postoje preduslovi da to bude vrlo lep film. Jer da nisam verovao, sigurno ne bih prihvatio da učestvujem u tome.

Kad smo kod filma, po IMDb-u imate više od 160 uloga na velikim i malim ekranima. Kako ne pomenuti *Maratonce*, *Nacionalnu klasu*, film *Gori vatra* u kojem ste ulogom Zaima oduševili i Štendorfa kao predsednika žirija, i druge svetske autoritete...?

— I to pamtim po procesima, entuzijazmu, po tome što su se sve kockice sklopile — od scenarija, preko reditelja, do ekipe i nadalje.

Gledate li kadgod *Maratonce*, često se prikazuju na televiziji?

— E pa nije lako videti sebe sa preko 40 godina manje (smeh). Kad danas pričamo o *Maratoncima* osetim setu, jer smo to jako lepo radili. I znam da sam bio vrlo ushićen, čak sam imao i popriličnu tremu jer su oko mene bile takve glumačke veličine. I danas sam ponosan na činjenicu što sam igrao sa takvim velikanima. *Maratonci* su imali premijeru 1982. godine. I divno je što ih ljudi i dalje tako zdušno gledaju. Znam da film ima puno fanova u čitavom regionu.

Pre više godina u Zagrebu me je jedan tinejdžer zaustavio na ulici i pitao — jeste li vi Mirko. I zamolio me za autogram, ali srećom ne i za selfi.

Šta biste iz današnje perspektive rekli Mirku Topaloviću?

— Ništa mu ne bih zamerio jer dobro znam kako se spremao, kako je radio i — pošto ne govorimo o meni nego o njemu, neće zazvučati neskrpomno — znam da je uspeo da uradi ono što je zamislio i što je duh scenarija zahtevao. Scenario za film *Gori vatra* reditelja i scenariste Pjera Žalice jako je dobar. Zaim je lepo napisana uloga. Slojevito, duboko... I onda je meni trebalo nešto što će odraziti i njegov duševni invaliditet i njegove godine i njegov karakter... Da sad ne tresem glavom, ali taj simptom Zaimovog duševnog stanja koji sam smislio mi je bio potreban. Intenzitet simptoma je varirao u zavisnosti od Zaimovog stanja, na primer, ako je ljutit, bio je izraženiji a govor smireniji. Što se

Nacionalne klase tiče, kad smo je snimali, imao sam 25 godina. Nisam imao prethodno iskustvo, ali sam imao, nazovimo to, neku svoju metodiku, što sam zadržao do danas. Nemam, nažalost, više svoje primerke scenarija ni *Nacionalne klase*, ni *Maratonaca*... U njima, kao i u svim ostalim, u pozorišnim komadima takode, ima dosta moje olovke. I gumice takode. Kad smo radili *Majstore*... Goran Marković mi je rekao da sam možda jedini koji skraćuje svoje replike, da ih drugi uglavnom dopisuju. Dakle, beležim na margini šta sam domaštio, promenio red reči... U *Nacionalnoj klasi* nisam, naravno, radio tako zrelo kao u filmu *Gori vatra*, ali bilo je u tome ne samo intuicije nego i nekog artikulisanog pristupa. Trudim se da budem saradnik.

Rekli ste da vam smeta kada se reč gluma koristi pejorativno, kao sinonim za laž?

— Iritira me kad se izraz gluma koristi za simuliranje, netačnost, varanje... Gluma nije sinonim za laž, naprotiv. Ako pričamo o glumi koju poštujem i koju se trudim da dosegmem čitavog života, gluma nikako nije laž. Jer kad je ona laž, bilo na sceni bilo ispred kamere, onda je na delu neki surogat, falsifikat. Gluma mora biti istina, doživljaj mora biti istinit, emocija mora biti iskrena, glumac mora da usvoji misao lika ma šta igrao... U svakodnevnom životu laž i može nekako — privremeno — da prođe, ali u glumi može opstati samo istina.

Karakterise vas — bilo je o tome reči i na svečanom uručenju „Dobričinog prstena“ — i specifična duhovitost. Duhovitost kao način gledanja na stvari ili...?

— To je malo i genetika. Ako sam duhovit, onda je to na moju majku. A i čovek sam koji voli da se šali, ne samo na tuđ račun. Milije mi je da se šalim prvo na svoj račun, to kolege i prijatelji znaju, a onda i na njihov. Ali nikada nisam zlonameran, ni zajedljiv. U najgorem slučaju sam dobronamerno ironičan. Čini mi se da ih to zabavlja.

Posmatrano i kroz širok spektar uloga koje ste otelotvorili možemo li govoriti o tome kako i koliko kontekst kroji, određuje, formira čoveka?

— Mnogo je faktora koji oblikuju čoveka. Puno stvari utiče na formiranje, od društvenog konteksta pa nadalje. Mada, čini mi se, taj društveni kontekst ima najmanji uticaj. Društveni konteksti su u mom životu bili i onakvi i ovakvi. Ali ja sam uvek imao svoje oaze življenja, od profesije u kojoj sam i koja je u meni, pa do muzike, knjiga, rukometa, košarke, bubnjavanja, druženja...

Uručenje „Dobričinog prstena“ Bogdanu Dikliću, foto Vukica Mikača

Bubnjevi!?

— Bubnjevi su bili jedna od mojih neostvarenih tinejdžerskih želja. Bilo ih je još. Nastojao sam, kao već odrastao čovek, da izživim ono što kao klinac nisam mogao ili uspeo. Sve to utiče na formiranje. Ponajviše se čovek sam opredeljuje i svoju glavu i lice i dušu okreće ka dobru ili na suprotnu stranu. Često je teško razlučiti to dvoje. Ali savest treba negovati, jer ona je ta koja usmerava — što biste vi rekli formira čoveka, ljudsko biće. E sad, ako se neko trudi da svoju savest zatrpia gomilom stvari koje je guše, to je problem u tim i takvim osobama. Nadam se da ovim potonjim ne pripadam. Držim se one poznate rečenice — kad uveče ugasim svetlo da mogu lepo i mirno da zaspijem. Da se razumemo, nisam svetac niti ću to postati, samo se trudim da ne budem pred samim sobom nepošten i neiskren, a samim tim ni prema drugima.

Šta vas je vodilo kroz godine rada, kroz život, čime ste se rukovodili?

— Neko me je vodio...

Sudbina?

— Sudbina ne postoji. Da postoji, čovek ne bi bio slobodan. Jer sudbina podrazumeva determinisanost na koju ne možeš da uti-

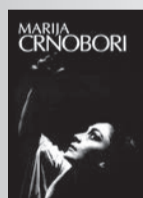
češ. U sudbinu ne verujem. Dakle, usmerava me Neko sa velikim N. A na meni je da to sledim ili ne sledim. Idući ka ovoj dobi u kojoj sam i stižući iskustva došao sam do nekog nivoa. Ne znam koji sam nivo objektivno dosegao, niti je na meni da to procenjujem, ali počinjem prijatno da se osećam u smiraju života, da ne kažem starosti (smeh). Čoveku u mladosti život često obeležavaju afekti, strahovi, nesamopouzdanje... Oslobađam se toga. Ostale su samo bore koje sam odavno namestio na izgled „nemojte da me dirate, opasno je“ (smeh).

Na ceremoniji dodele „Dobričinog prstena“ košarkaški trener Partizana Željko Obradović dodelio vam je diplomu za najboljeg košarkaškog trenera među glumcima. Upućeni kažu da ste strastveni navijač i posetilac utakmica, a vi kažete?

— Hvala Željku, velikom majstoru i mom višedecenijskom prijatelju. Bez obzira na to što je ovaj njegov gest nepotističkog karaktera, to je jedna od vrlo retkih stvari u kojoj ne mogu da obuzdam svoju sujetu. Ona je jednostavno tim povodom procvetala (smeh). A vama ću ipak nekako oprostiti što ste rekli samo strastveni navijač, a ne kako treba: strastveni navijač Partizana i veliki ljubitelj košarke (smeh).

Tatjana Nježić

IZDANJA UDRUŽENJA DRAMSKIH UMETNIKA SRBIJE — Edicija posvećena dobitnicima Nagrade „Dobričin prsten“

MARIJA CRNOBORI
Priredio Aleksandar Milosavljević

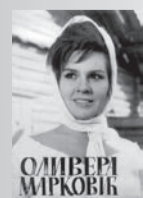
MATA MILOŠEVIĆ
Priredile Ksenija Šukuljević-Marković i Olga Savić

LJILJANA KRSTIĆ
Priredila Ognjenka Milićević

PETAR KRALJ
Priredila Ognjenka Milićević

OLIVERA MARKOVIĆ
Priredio Feliks Pašić

STEVAN ŠALAJIĆ
Priredio Petar Marjanović

MIRA BANJAC
Priredio Zoran Maksimović

VLASTIMIR ĐUZA STOJILJKOVIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović

STEVO ŽIGON
Priredio Zoran T. Jovanović

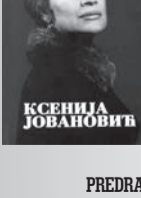
MIHAILO JANKETIĆ
Priredio Veljko Radović

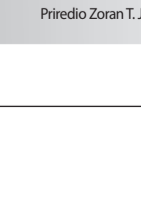
SVETLANA BOJKOVIĆ
Autor: Ksenija Šukuljević-Marković

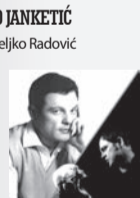
BORA TODOROVIĆ
Autor: Dragana Bošković

KSENIJA JOVANOVIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović

PREDRAG EJDUS
Priredio Zoran T. Jovanović

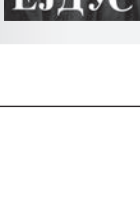
RUŽICA SOKIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović

A KO SI TI?
Automonografija Predraga Manojlovića
Saradnik na rukopisu: Jelena Kovačević

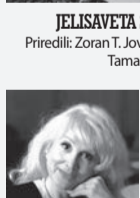
JASNA ĐURIČIĆ
Autor: Aleksandar Milosavljević

MILENA DRAVIĆ
Autor: Tatjana Nježić

NEBOJŠA GLOGOVAC
Autor: Tatjana Nježić

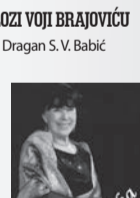
MIRJANA KARANOVIĆ
Autor: Tatjana Nježić

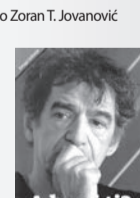
HADŽI PETAR BOŽOVIĆ
Autor: Tatjana Nježić

MILAN GUTOVIĆ
Autor: Tatjana Nježić

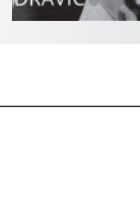
MIRJANA KARANOVIĆ
Autor: Tatjana Nježić

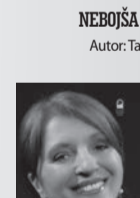
XALIJA PETAR BOJKOVIĆ
Autor: Tatjana Nježić

BORIS ISAKOVIĆ
Autor: Aleksandar Milosavljević

GOSPODARI DOBRIČINOGR PRSTENA
Tatjana Nježić

MIRJANA KARANOVIĆ
Autor: Tatjana Nježić

MILAN GUTOVIĆ
Autor: Tatjana Nježić

BORIS ISAKOVIĆ
Autor: Aleksandar Milosavljević

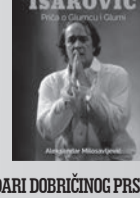
GOSPODARI DOBRIČINOGR PRSTENA
Tatjana Nježić

MIRJANA KARANOVIĆ
Autor: Tatjana Nježić

XALIJA PETAR BOJKOVIĆ
Autor: Tatjana Nježić

BORIS ISAKOVIĆ
Autor: Aleksandar Milosavljević

GOSPODARI DOBRIČINOGR PRSTENA
Tatjana Nježić

BITEF I PROSTORI SLOBODE

Bitef je jedan od nekoliko naših najstarijih, najvažnijih i najuglednijih festivala i zaslužen za mesto u porodici velikih svetskih pozorišnih festivala

Aktuelna zbivanja sa Bitefom motivišu nas da se, između ostalog, bar ukratko podsetimo šta je taj festival bio, i šta on i dalje jeste. Šezdesetih godina prošlog veka postoji jasno određenje da se menja svet. Buntovničke generacije umetnika i intelektualaca društveno se angažuju i donose promene koje obeležavaju 20. vek. Berlin je podeljen na dva dela, predsednik SSSR-a Nikita Hruščov podnosi ostavku. Ubijeni su Džon Kenedi i Martin Luter King. Kao reakcije na intervenciju SAD u Vijetnamu pojavljuju se deca cveća. Izbija kulturna revolucija u Kini i studentski bunt u Evropi, *rock and roll* počinje da osvaja svet. Godine 1967. Beograd dobija Bitef. U takvim okolnostima počinje velika svetska pozorišna avantura.

Kolevka Bitefa je Atelje 212 gde su zajedno radili Mira Trailović i Jovan Ćirilov. Tu je rođena ideja da se u Beogradu osnuje prva u seriji međunarodnih manifestacija.

Beogradski internacionalni teatarski festival označio je potrebu za novim, za tragalaštvom, za eksperimentom. Na početku je težio da otkrije nepoznato i uzbudljivo u velikom svetu pozorišta, privučen ukusom za branjenog voća. Prvih godina predstavljao je avangardu i promene koje je njena pojava donela u pozorištu. Avangarda je nastojala da razori staro i istrošeno književno pozorište 19. veka, da pokaže da u teatru ne zavisi sve od dramskog dijaloga. Da pozorište može da govori i jednim paralelnim jezikom. Avangarda je bila zaokupljena istraživanjem forme, eksperimentima svih oblika. Tako, tokom prvih deset godina selektori Bitefa doveli su u Beograd neke od najhrabrijih scenskih novina.

Novo tumačenje klasike promovisano je na 4. Bitefu. Nakon telesnog i fizičkog uznemirenja, Bitef promovira intelektualno.

Bitef su u Beogradu najpre prihvatili publika, progresivni političari i deo najboljih pozorišnih kritiča-

ra, dok ga je bulevarska štampa ismevala, smatrajući ga sinonimom za perversiju i dekadenciju.

Ali festival je veoma brzo dokazao da se Beograd ne nalazi u zatvorenoj zemlji negde na Istoku, već da postaje evropska pozorišna prestonica. Tokom svog trajanja festival propagira slobodu pozorišne forme, ruši ustaljeni scenski prostor – izlazi na ulice, ulazi u crkve, sportske dvorane, osvaja Kalemegdan, Filmski grad.

Šesti Bitef dovodi *San letnje noći* Pitera Bruka, prethodni Arjanu Mnuškinu sa slavnom predstavom *1789*. Ona deli gran-pri sa Jožefom Čajkinom i njegovom predstavom *Terminal*, radenom u duhu Antonea Artoa. Na 9. Bitefu gran-pri prvi put dobija naša predstava – *Harelkinova smrt* u režiji Branka Pleše.

U vreme kada je osnovan, beogradski festival novih pozorišnih tendencija bio je potpuno jedinstven u svetskim okvirima. U tadašnjem kontekstu hladnog rata i gvozdene zavese samo su u Beogradu, na Bitefu, oni sa Zapada mogli da vide šta se radi u pozorištima na Istoku, i obrnuto. Samo su na Bitefu u isto vreme mogli da se nađu Grotovski i Piter Bruk, Ljubimov i Bob Vilson, Tadeuš Kantor i Living Theatre, Semjuel Beket i Andžej Vajda. Svi su se oni pojavljivali na našem festivalu, u vreme kada su tek počinjali, pre nego što su postali svetski poznati. Bitef je producirao predstavu *Ajnštajn na plaži* kojom je započela velika karijera slavnog Boba Vilsona.

Na Bitefu smo bili u prilici da vidimo neke od najhrabrijih scenskih eksperimenata, ali i značajna klasična ostvarenja, predstave postdramskog i neverbalnog scenskog izraza, kao i one realizovane pomoću novih tehnologija.

Kroz decenije postojanja, često u protivrečnim i složenim društvenim okolnostima, Bitef je pratio korak uzbudljive evolucije pozorišne umetnosti i odražavao duh vremena.

Jovan Ćirilov i Mira Trailović

Uprkos političkim i kulturnim barijerama, Bitef je kritički reagovao na društvene probleme i otvorao socijalno-politička pitanja. To je bio festival dinamičnog, prodornog, sveobuhvatnog tematskog fokusa.

O tome koliko je Bitef dragocen govori činjenica da ni u čemu drugom nemamo takav kontinuitet visokog nivoa kvaliteta koji može da parira savremenom svetu. Misija Bitefa uvek je bila donkihotovska.

*

U drugu dekadu svog postojanja Beogradski festival je ušao kao „Teatar nacija“, ugostivši istoimenu or-

la nove pozorišne trendove i osnovne pozorišne vrednosti. Uspeo je da zadrži svoje mesto u porodici velikih međunarodnih festivala, da nastavi da bude anti-tradicionalni fenomen i neprocenjiva vrednost srpske i evropske kulture. Ostaje zabeležen presedan da 1992. godine zbog sankcija međunarodne zajednice Bitef nije bio internacionalni. Spasle su ga domaće predstave, a među njima čak sedam subotičkog Narodnog pozorišta / Nepsinhaz, rediteljja Ljubiše Ristića, Andraša Urbana i Harisa Pašovića.

Bitef 90-ih unosi tračak svetlosti u mračnu atmos-

lost – hrabri direktni snažni obračuni Olivera Frlića sa svima koji su rovarili nekada zajedničkom domovinom, novi rediteljski glasovi – Tomi Janežič i Jernej Lorenci iz Slovenije, Aleksandar Popovski iz Makedonije, a zatim i čitava generacija naših mladih reditelja odraslih na Bitefu. Njihovi novi glasovi nagradeni su na ovom festivalu – gran-pri Bitefa dobija Miloš Lolić za predstavu *Sanjari*, a zatim i Boris Liješević za *Elijahovu stolicu*, obe radene u Jugoslovenskom dramskom pozorištu. Na Bitefu se tih godina pojavila i predstava *Brod za lutke* Milene Marković u režiji Ane To-

Predstava *Vilja, Vilja*

ganizaciju i festival koji je u Francuskoj osnovan 50-ih godina prošlog veka, čiji je član bila i Mira Trailović.

Rediteljski puč na Bitefu, pisao je 1976. godine kritičar u pariskom *Mundu*. Tri predstave su tada podelile gran-pri – *Hamlet* Jurija Ljubimova, *Pleme Ik* Pitera Bruka i *Ajnštajn na plaži* Roberta Vilsona. Te godine na Bitefu je bila i predstava *Čekajući Godoa* u režiji Semjuela Beketa, pisca tog komada.

Šezdesetih godina prošlog veka Bitef je Beogradu pokazao najveća pozorišna dostignuća, postajući jedan od nekoliko pozorišnih festivala koji su uspešno spojili eksperimentalne forme i klasiku na nov način. Mnogo pre Festivala igre naša publika je na Bitefu videla dela koja su menjala plesni teatar – Pinu Bauš na početku karijere i u još par navrata, Jiržija Kilijana u vreme kada je malo ko znao za njega... Tu plesnu liniju Bitef je počeo da neguje od svog četvrtog izdanja.

Krajem 70-ih i početkom 80-ih na Bitef stižu domaći autori – Dušan Jovanović, Paolo Madeli, Goran Stefanovski, Slobodan Unkovski, Haris Pašović, Janez Pipan, Rahim Burhan... U to vreme dominiraju KPGT i rediteljska ostvarenja Ljubiše Ristića – *Oslobodenje Skoplja*, *Hamlet*, *Misa u a-molu*.

Bitef i tada nastavlja da okuplja najznačajnije istraživače pozorišne umetnosti i prikazuje dela koja se tiču vremena u kojem smo i koja su u skladu sa stalnom temom festivala – novim pozorišnim tendencijama.

Uprkos velikoj političkoj i ekonomskoj krizi 90-ih – ratu, sankcijama i izolaciji Beograda i Srbije – festival je uspeo da nastavi tradiciju koja je promovisa-

feru ratom okružene Srbije. Čak i tada gledamo izuzetna ostvarenja: *Klaustrobolju* Lava Dodina, *Anatomiju zveri* Jožeta Nada. Bob Vilson se ponovo pojavljuje pred našom publikom i sa njom deli tajne svog stvaralačkog procesa.

Na Bitefu 90-ih našle su se i naše predstave, koje su bile odraz tog vremena: *Bure baruta*, *Poslednji dani čovečanstva*, *Kate Kapuralica*, *Banović Strahinja*, *U potpalublu*.

I u vreme političko-ekonomske krize i embarga, ratova na teritoriji nekadašnje Jugoslavije, loših vođa, istorijskog slepila i bombardovanja, Bitef je uspevao da u Beograd dovede neke od najznačajnijih izvođača na svetskoj sceni i promovise najviše kulturne vrednosti scenskih umetnosti tih godina.

Bitef je u to vreme bio antologija pozorišne modernosti – predstava *Ernst Jinger* Johana Kresnika, *Tri života Lusi Kabrol* Theatre de Complicite, *Vilja, Vilja* argentinske trupe De La Guarda.

Novi, 21. vek Bitef počinje s novom generacijom koja osvaja svetska pozorišta. Tu su Saša Valc i Tomas Ostermajer, tu je i Nova evropska drama.

Trideset šesti Bitef blista starim sjajem. U glavnom programu su *Voćek* Boba Vilsona, *Hamlet* Nikolas Štemana, *Hazarski rečnik* Tomaza Pandura, *Proslava* Vitenberga i Rukova, *Brisanje* Tomasa Berharda u režiji Kristijana Lupe, Ostermajerova *Nora*.

Nakon toga sve manja finansijska podrška osnivača počinje da utiče na sadržaj festivala. Primetna su programska dovijanja. Festival sve više postaje regionalan. Tu su novi glasovi koji reaguju na blisku proš-

mović. Miloš Lolić dobija i Politiku nagradu za najbolju režiju, za predstavu *Krbove svadbe*, koju je radio u Reszenztheater iz Minhena.

Uprkos političkim i kulturnim barijerama, Bitef kritički reaguje na nove društvene probleme, otvara socijalna i politička pitanja i postaje festival dinamičnog, prodornog i sveobuhvatnog tematskog fokusa.

Bitefov tradiciju na tragu Mire Trailović i Jovana Ćirilova nastavlja nova generacija entuzijasta, selektori Anja Suša, Ivan Medenica, a zatim i Nikita Milivojević. Zbog govora jednog od najznačajnijih savremenih reditelja Mila Raua na otvaranju 58. Bitefa, Milivojević nije produžen mandat. Smenjen je i Odbor festivala, a novoizabrani odbor postavlja reditelja Miloša Lolića za selektora. Lolić u svoju selekciju uvrštava i novu predstavu Mila Raua, zbog čega odbor ne usvaja njegov predlog. Bitef je tako dospelo u čorsokak i našao se u najvećoj krizi od osnivanja.

Bitef je oduvek bio most između različitih politika u svetu. Svet se menjao, nestala je zemlja u kojoj je nastao, menjali su se politički sistemi i sistemi vrednosti, ali Bitef je opstao.

Nema značajnog pozorišnog umetnika u svetu druge polovine 20. i prvih decenija 21. veka koji bar jednom nije gostovao na Bitefu.

Ovaj festival ima ogroman značaj i zauzima važno mesto u našoj kulturi i kulturi sveta. Oспорavan najčešće samo u našoj sredini i hvajlen svuda u svetu Bitef zaslužuje kontinuitet i trajanje.

Olivera Milošević

Ajnštajn na plaži, predstava kojom je reditelj Bob Vilson postao svetski poznat, produkcija Bitef

BITI ILI NE BITI – 59. BITEF

Da li je moguć Bitef bez umetničke direkcije, bez umetničkog direktora i selektora (kustosa, kako piše u novom pravilniku) sa dva zvanična člana Odbora i tri člana u ostavci?

Nakon svih peripetija – smena, ostavki, pretnji, cenzure i drastičnog smanjenja bužeta – 59. Bitef će se ipak održati. Simbolično, sa samo jednom predstavom – *Bros Romea* Kastelučija. Time će nastaviti da tinja plamen našeg najznačajnijeg pozorišnog festivala, koji ima veliki ugled u svetu.

Utisak je da je ovogodišnji Bitef počeo krajem oktobra aferom povodom odluke Odbora festivala da cenzuriše dolazak reditelja Mila Raua, što je dovelo do ostavki članova Odbora i Umetničke direkcije.

Krenimo redom.

Početak godine umetničkom direktoru i selektoru Nikiti Milivojeviću nije, kao što se očekivalo, produžen mandat.

Zatim je promenjen pravilnik, izabran je novi odbor koji je za kustosa Bitefa (što se nekada zvalo umetnički direktor i selektor) predložio reditelj Miloša Lolića. Dugo se nije znao tačan budžet festivala, a onda je Gradski sekretarijat za kulturu prepolovio sredstva za organizaciju Bitefa u odnosu na prošlu godinu, dok je Ministarstvo kulture prvi put donelo odluku da finansijski uopšte ne podrži festival.

Lolić je sa svojim timom napravio selekciju i najavljeno je da će se 59. Bitef održati krajem novembra. A zatim se krajem oktobra u javnosti pojavilo saopštenje članova Umetničke direkcije Miloša Lolića i Borislava Matića (treći član Ana Vujanović dala je ostavku) u kojem piše da je Odbor festivala odbio planirani program Umetničke direkcije zbog jednog nepoželjnog umetnika i većinom glasova odlučio da na Bitef ne treba da dođe švajcarski reditelj Milo Rau.

U saopštenju se kaže da se na sednicama Odbora nikada nije raspravljalo o temi i kvalitetu selektovane predstave *Proces Peliko* u režiji Mila Raua, niti je uzeto u obzir da je ovo gostovanje ekskluzivitet svetskih razmera s obzirom na to da je predstava premijeru imala pre samo nekoliko meseci, pa bi Beograd bio četvrti grad na svetu koji je ugošćuje, posle Beča, Avinjona i Lisabona.

„Odbor u većini nije zanimao ni to što je gostovanje ove predstave posledica saradnje Bitefa i Bečkog festivala (Wiener Festwochen), trenutno jednog od najrelevantnijih teatarskih okupljanja u Evropi.

Odbor nije uzео u obzir ni to da prekidanje višemesečnih pregovora o gostovanju predstave ima posledice po decenijama građeni ugled našeg najznačajnijeg festivala.

Jedan od članova Odbora postavio je pitanje: zar ništa nismo naučili prošle godine? Ali nije bilo odgovora na kontrapitanje: Šta je to trebalo da naučimo? Podsećamo da je Milo Rau održao govor na otvaranju prošlogodišnjeg izdanja festivala u kom je pominjao ekološki štetno rudarenje širom sveta, pa i u Srbiji.

Ovaj govor, pun citata iz istorije pozorišta i drame, mediji navode kao razlog zbog kog je Sekretarijat za kulturu Grada Beograda ove godine pre-

Milo Rau, foto Bea Borges

polovio budžet festivala i odlučio da ne obnovi mandat prethodnoj umetničkoj direkciji... Prilikom rada na programu znali smo da podobnost ne sme biti kriterijum i da je nedopustivo svako kršenje ustavom zagarantovanih sloboda, između ostalih i slobode govora inostranih i domaćih umetnika.

Bitef mora ostati platforma za angažovane glasova koji kritički sagledavaju realnost.

Ne uvažavamo stav Odbora festivala da reditelj Milo Rau, ali i bilo koji umetnik sveta, može biti persona non grata na Beogradskom internacionalnom teatarskom festivalu“, piše u Lolićevom i Matićevom saopštenju.

Zatim se oglašava Svetozar Cvetković, predsednik Odbora Bitefa: „Miloš Lolić i Borisav Matić su izašli sa svojim komentarom u javnost dopisom koji se odnosi na situaciju u kojoj su se našli nakon dvostrukog odbi-

Miloš Lolić, selektor 59. Bitefa, foto Sandra Thenkl

janja predloženog programa za ovogodišnji Bitef. Kažem dvostrukog, jer je Odbor u dva navrata glasao po predloženom programu, a nakon mog pokušaja približavanja stavova koji bi doveli do nekog razrešenja. Nažalost, većinom glasova je odlučeno da program bude odbijen.

Kao što je u dopisu objavljenom u medijima napisano, problem se pojavio po mom mišljenju ne kod kvaliteta i sadržaja predstave Mila Raua

GODINA BEZ BITEFA?

U vreme kada je ovaj broj *Ludusa* ulazio u štampu učešće na Bitefu otkazuje i Kasteluči, a Jelena Medaković, nova gradska sekretarka za kulturu na pitanje da li će biti Bitefa kaže da Bitef u ovom trenutku nema pravni okvir za održavanje, jer je većina u Odboru u ostavci, tako i u nemogućnosti da u pravnom okviru obezbedi i zaključi program, potpiše ugovore i uđe u realizaciju festivala.

Oglasio se zatim i Miloš Lolić koji kaže da njegov tim radi na tome da Bitefa ipak bude, sa programom koji Odbor nije usvojio. Nazvali su ga *nezavisni Bitef*. Do završetka štampanja ovog broja još uvek nema informacija da li će do kraja godine to biti moguće.

Proces Peliko, o kojoj ja jesam diskutovao, citirajući i kritike i uspehe kao i specifičnost predstave. I tema i predstava su izazvali vrlo burne reakcije i na premijeri u Beču, kasnije i u Avinjonu. Da, ja sam smatrao da ta predstava treba da bude deo našeg repertoara.

U odlučivanju o programu koji je Lolić sa svojim timom ponudio Odboru festivala, ipak u ovom slučaju nije presuđivala predstava već ime reditelja. Moj je osećaj bio da sam preglasan jer je ime Mila Raua bilo cenzurisano zbog događaja na otvaranju prošlogodišnjeg festivala, odnosno njegovog govora tom prilikom“, kaže Cvetković u svom saopštenju. I dodaje: „Između dva glasanja na dve različite sednice, uz prisustvo svih aktivnih članova Odbora, direkcije Bitef teatra kao i samog Miloša Lolića zamolio sam sve prisutne za malo strpljenja i pročitao ceo govor Mila Raua na otvaranju 58. Bitefa. Svi prisutni su se načelno složili sa mojim mišljenjem da u govoru nije bilo ničeg što bi na bilo koji način uvredilo grad Beograd, festival, zemlju, politiku ili bilo šta što se tiče ijedne ličnosti u Srbiji, naprotiv da je govor promovisao isključivu naklonost ka Bitefu, veliko poštovanje prema Beogradu i odavanje priznanja hrabrosti Bitef festivala. Na to sam uputio sve prisutne. Oštrica govorne besede Mila Raua je bila upućena na tadašnjeg kancelara Nemačke Olafa Šolca i njegovu politiku iskopavanja litijuma i samim tim skrnavljenja sredine u kojoj se u Srbiji živi. Bez obzira na to u novom glasanju sam opet bio preglasan.“

Odbor se u krnjem sastavu izjašnjavao o programu jer je dramaturg Đorđe Kosić podneo ostavku još u martu. Jedini koji je glasao za program, glumac Svetozar Cvetković, podneo je ostavku pošto je program odbijen, a potom je to uradila i novinarka *Politike* Borka Golubović Trebješanin. Skupština grada još nije verifikovala njihove ostavke. U Odboru su ostali samo Ana Veljković iz Sekretarijata za kulturu i Srđan Obrenović iz Beogradskog dramskog pozorišta.

„Kao neko ko je predložio Miloša Lolića za kustosa festivala, što su svi članovi svojevremeno aklamacijom prihvatili, osećam se odgovornim što nisam uspeo u tome da predlog programa festivala dobije zeleno svetlo, bez obzira na sve ostale predložene predstave i čvrst koncept programa, pismeno sam obavestio osnivača Bitefa da me razreši dužnosti predsednika Odbora, a da ću istu dužnost obavljati do odabira novog predsednika jer me to postavljenje Skupštine grada obavezuje.

Da bi izašli iz ove situacije održali Bitef živim i postojećim, sa Milošem Lolićem i Milošem Latinovićem direktorom Bitef teatra smo postigli saglasnost oko sporazumnog raskida ugovora jer smo se tri nedelje držali u pat poziciji koja nije vodila napretku. Uz pravnu službu Bitef teatra i advokata Miloša Lolića takav dogovor je ozvaničen i postignut.

Uz dobru nameru sa direkcijom Bitefa i Odborom dogovorio sam se da kao centralni događaj festivala pozovemo predstavu *Bros Romea* Kastelučija, koja je bila u Miloševoj selekciji, te da radimo na održavanju festivala. Za to je ugovorom o sporazumnom raskidu postignuta saglasnost da festival može iskoristiti jedan naslov iz programa koji je definisao Lolić. Uz ogorčenje što je ishodom glasanja Odbora nad njegovom selekcijom sprovedena cenzura nad odabirom jednog autora, obostrano smo imali želju da festival ostane u životu i bude sačuvan, pa možda prema Miloševoj sugestiji, čak sa jednim ili dva naslova.

Ja sam pred Odbor ipak izašao sa više predloga za koje se nadam da će biti moguće realizovati.

Najzad, a van Bitefa, Miloš i ja smo imali ideju da lično pozovemo Mila Raua sledeće godine te da izvede predstavu koja ove godine nije prošla kod Odbora Bitefa.

Toliko smo i sebi i jednom značajnom umetniku dužni. Svi!!!“, kaže Cvetković, aktuelni predsednik Odbora Bitefa.

Oglasio i Milo Rau: „Sa nevericom i tugom pratim zbivanja u vezi s Bitefom. Skandal koji je pratio moj prošlogodišnji govor na otvaranju, a koji je bio potpuno izvučen iz konteksta i odvojen od njegovog stvarnog sadržaja; smenu Nikite Milivojevića; smanjenje festivalskog budžeta i promene pravnog okvira festivala od strane Sekretarijata za kulturu“, navodi u svom saopštenju.

Bez rezerve je podržao tim umetničke direkcije i sam festival, konstatujući da je za njega cela situacija „najteži udar na umetničku slobodu“ koji je doživeo u svojoj dosadašnjoj karijeri umetnika i kustosa.

„Neka Bitef ne postane sinonim za uništavanje svih tih vrednosti – sinonim za uništavanje umetničke slobode i demokratije. Trenutno smo od toga udaljeni samo jedan korak“, poručio je Milo Rau.

Da li je moguć Bitef bez Umetničke direkcije, bez umetničkog direktora i selektora (kustosa, kako piše u novom pravilniku) sa dva zvanična člana Odbora i tri člana u ostavci?

Cvetković ističe da po novim pravilima Odbor ima pravo da organizuje festival čak i bez Umetničke direkcije, ali sme da uzme samo jednu predstavu iz selekcije koju je Umetnička direkcija napravila, što je definisano ugovorima koji članovi direkcije imaju sa festivalom.

On je, u dogovoru sa Lolićem i s namerom da se festival ipak održi, imao predlog programa 59. Bitefa. Par trupa koje su bile u planu, prema njegovim rečima, nakon afere sa cenzurom učešća Mila Raua kurtoazno su otkazale učešće uz obrazloženje da im ne odgovaraju ponudeni termini izvođenja.

Svetozar Cvetković, foto Nebojša Babić

Romeo Kasteluči je potvrdio učešće svoje predstave *Bros* na 59. Bitefu u decembru, ostalo je da se precizira datum.

Cvetković kaže da je ovo delo društveno aktuelno zato što govori o nasilju na ulicama. Njeno izvođenje pokazalo da Bitef postoji, uprkos pokušajima da ga ne bude.

Predlaže i da se nakon predstave organizuje okrugli sto na kojem će učestvovati predstavnici Bitefa i oni koji su u zaduženi za finansiranje festivala, sa pitanjem zašto je drastično smanjen budžet i kako finansirati ovako značajan festival.

Beograd zaslužuje kontinuitet Bitefa i mesto koje mu sa njim na kulturnoj mapi Evrope pripada.

Zato je 59. Bitef važan, makar i sa samo jednom predstavom.

Olivera Milošević

TEATAR U RALJAMA POLITIKE

Ovdašnji najznačajniji pozorišni festival Sterijino pozorje kao da još uvek traje iako su nagrade odavno dodeljene

Ovogodišnje Sterijino pozorje (26. maj – 3. jun), na neki način, još nije završeno. Mnogo se govori o izostanku budžetske podrške, zatvaranju finansijske konstrukcije festivala, a sama kriza koja je izazvala ogromne turbulencije u našem društvenom životu i dalje je aktuelna. Ne treba ni podsećati da se ona već odrazila na Sterijino pozorje, koje je zbog studentske pobune, odnosno tragičnog pada nadstrešnice na Železničkoj stanici u Novom Sadu, ove godine održano bez Pozorja mladih, a veliki broj predstava završavao se sa dva aplauza. Prvim predstavi i drugim, neretko gromoglasnijim, izlasku glumaca sa indeksima, transparentima ili čak i crvenim („krvavim“) rukama, što je moto protesta protiv vladajuće političke elite.

No, Pozorje je održano, pa da vidimo bar malo, po kriterijumu nagrada, šta je na njemu bilo vredno, u selekciji Ane Tasić.

Predstava *Beogradski trio*, radena po romanu Gorana Markovića, u režiji Matjaža Bergera i izvođenju dva slovenačka teatra – „Anton Podbevšek“ iz Novog Mesta i Cankarjev dom iz Ljubljane, proglašena je za najbolju (Žiri 70. Sterijinog pozorja radio je u sastavu: Vanja Ejduš, Dražen Ferencina, Fedor Šili, Petar Grujičić, Džorđe Kosić). Goran Marković je kombinujući elemente stvarnih događaja (politički progon na Goli otok u SFRJ, rad stranih obavestajnih službi, glumački poziv svog oca), napisao uzbudljivo štivo koje je uzburkalo želje čitaoca, a u režiji Matjaža Bergera i gledalaca na Sterijinom pozorju, da razaberu šta je istina. Reklo bi se, uspešan umetnički poduhvat koji je zaveo autora ovog teksta da izjavi: „Istoriju pišu pisci, a ne pobednici!“, a stil autorske postavke i žiri 70. Sterijinog pozorja da mu dodeli još nagrada – za scensku muziku *Dua saj-lens* i scenski govor na kojem je s glumcima, na slovenačkom jeziku, radila Barbara Rogelj. Za ulogu u ovoj predstavi Gaja Filač je osvojila Sterijinu nagradu iz Fonda „Dara Darinka Čalenić“ za najbolju mladu glumicu.

Sterijinu nagradu za režiju žiri je dodelio Borisu Liješeviću, za autorski projekat *Naličje*, u izvođenju Crnogorskog narodnog pozorišta iz Podgorice.

Zamišljena kao pozorišni odgovor na naslove u novinama, odnosno stvarnost u crnogorskim društvenim krugovima, predstava se bavi putem narkotika ne samo morima i ulicama nego i u porodičnim domovima, pa i zvaničnim politikama.

U predstavi *Naličje*, za ulogu direktora luke Vuka, Sterijinu nagradu za glumu dobio je Aleksandar Radulović. On je poetirao beskrupuloznošću kojom ucenjuje i maltretira muževe, žene, lučke i zdravstvene radnike, političare, kreirajući atmosferu straha u kojoj se najlakše vlada.

Sterijino pozorje su u ogromnoj meri obeležili Filip Grijuč i Ivan Ergić kao dobitnici Sterijine nagrade za tekst savremene drame *Jezik kopačke*, po kojoj je predstavu režirao Borut Šeparović u Zagrebačkom kazalištu mladih. Sterijinu nagradu za scenski pokret u ovoj predstavi dobila je Tamara Despot, a glumcu Bernardu Tomiću dodeljena je Sterijina nagrada iz Fonda „Dara Darinka Čalenić“ za najboljeg mladog glumca, za ulogu Davida Polovine u ovoj predstavi.

Jezik kopačke je u nekadašnjem reprezentativcu, fudbaleru Ivanu Ergiću, otkrio ne samo potentnog pisca nego i mislioca, kritičara kapitalističke proizvodnje potrošačkih navika i mentaliteta koji otuđuje ljude jednih od drugih. I to ne bilo koje ljude, nego one koji igraju u istom timu, žive u istoj kući.

Glumačku Sterijinu nagradu dobio je i Boris Isaković, za ulogu u predstavi *Iskupljenje*, prema romanu Branimira Šćepanovića, u režiji Veljka Mićunovića. Predstava je produkcija Srpskog narodnog pozorišta, koje je njom vratilo Isakovića na svoju takoreći matičnu scenu. Slobodan Obradović dobitnik je Sterijine nagrade za dramaturgiju Šćepanovićeve romana, što će reći da je priča o nekadašnjem junaku koji luta u potrazi za identitetom, u lavirintima jugoslovenske i postjugoslovenske političke (nad)realnosti, ostavila snažan utisak.

Za glumačka ostvarenja Sterijine nagrade su dobili i Nikola Rakočević, za ulogu Đorđa Džandara, i Anđelika Simić, za ulogu Tetka Slavke, u predstavi *Sveti Georgije ubiva aždahu* Dušana Kovačevića, u režiji Milana Neškovića i izvođenju Jugoslovenskog

dramskog pozorišta. U ovoj predstavi nagrađeni su i kostimi Biljane Grgur.

Milan Nešković nije tražio neku posebnu aktualizaciju poznatog Kovačevićevog teksta. Što je samo po sebi aktualizacija priče o sukobu među srpskim muškarcima i ženama. Takođe i unutar njih. Ogromna količina pritiska, istorijskog nasleđa, ostavlja otvorena pitanja zašto smo i danas opterećeni njima.

Danijeli Dimitrovskoj pripala je Sterijina nagrada za scenografsko ostvarenje u predstavi *Izuzeti* Đorđa Petrovića, u režiji Mie Knežević, Narodnog pozorišta Sombor. Jedna bolnica, jedna nestala beba, pokreće lavinu ljudskih emocija i međusobnih sučeljavanja, koji predstavljaju sudar ličnog i profesionalnog, etičkog plana.

Specijalna Sterijina nagrada za kolektivnu glumačku igru dodeljena je ansamblu predstave *Narodni poslanik* Branislava Nušića, u režiji Ego-na Savina, koju je izveo Makedonski narodni teatar iz Skoplja.

Među ostalim Sterijinim nagradama, priznanje „Dejan Penčić Poljanski“ Okruglog stola kritike za najbolju predstavu ravnopravno su podelila dva naslova: *Jezik kopačke* (Jezik kopačke dobio je i Sterijinu nagradu publike, sa prosečnom ocenom 4.66) i *Boj na požiralniku*, radena prema noveli Prežihova Voranca, u režiji Jerneje Lorencija, Prešernovo gledalište Kranj i Mestno gledalište Ptuj (Žiri Okruglog stola kritike Sterijinog pozorja radio je u sastavu: Aleksandra Glovacki, Ivan Medenica, Igor Burić).

Siguran sam da bi i predstave *Drvene ptice* Lidije Deduš, u režiji Ivana Plazibata (Hrvatsko narodno kazalište Varaždin/Zagreb), i *Otak, keci i duh sveti* Mata Matišića, u režiji Januša Kice (Satiričko kazalište „Kerempuh“ iz Zagreba) osvojile neke nagrade da su bile u zvaničnoj konkurenciji. No, to bi moglo samo da je Sterijino pozorje ostalo jugoslovenski festival. Ovakvo, uključujući aktuelnu politiku, postale su prave srpske igre, onako kako su to u svojim dramama često opisivali naši najbolji „mentalitetški“ pisci Sterija i Nušić.

Igor Burić

Jezik kopačke, nagrada publike na 70. Sterijinom pozorju, foto promo www.zekaem.hr

Sterijina nagrada za režiju Borisu Liješeviću za autorski projekat *Naličje*

Beogradski trio, najbolja predstava na festivalu, www.pozorje.org.rs

BALET PO ROMANU BORE STANKOVIĆA

PRICA O SOFKI STIGLA DO HALEA

Balet koji oslikava teme iz Stankovićeveg romana *Nečista krv* nemačkoj publici predstavile Bojana Nedović i Olga Stojanović Frešet

Ideja da *Nečista krv* postavim kao celovečernji balet javila se tokom studija na Univerzitetu u Minhenu kada sam se intenzivno bavila ovim romanom. Fascinirala me je priča o Sofki, a budući da dolazim iz sveta baleta, odmah sam imala u glavi predstavu kako bi pojedine epizode iz romana izgledale na sceni. Realizacija ova ideje trajala je dugo iz različitih razloga, ali nisam želela da odustanem od nje. U oblikovanju dramaturgije pomogla mi je Olga Stojanović Frešet, docent sa istog univerziteta, sa kojom sam od teksta sačinila sinopsis za plesni komad.

Balet koji oslikava teme iz Stankovićeveg romana *Nečista krv* zaista je inspirativan poduhvat. Balerina i koreograf Bojana Nedović Otrin, koja je na sceni Državnog pozorišta Halea u Nemačkoj premijerno postavila balet *Nečista krv*, za tamošnju publiku naslovljena sa *Unreines Blut*, ovako nam je objasnila zašto se odlučila za plesnu verziju ove priče. Bojana Nedović je rođena u Nemačkoj, a baletsko obrazovanje stekla je u Minhenu. Svoju umetnost negovala je u Dizeldorfu, Marselju, Hamburgu, Berlinu... Na masteru iz slavistike u Minhenu upoznala je Olgu Stojanović Frešet i s njom je ukrstila umetničku poetiku čiji je „plod“ upravo baletsko delo *Nečista krv*.

– Stankovićev roman je višeslojan i donosi razudenu radnju, mnoštvo likova i duži period. Tokom rada na dramaturgiji baleta morali smo da se koncentrišemo na osnovne motive i metafore da bismo uspeali da donesemo zaokruženu naraciju i pre-

nesemo umetničku poruku. U fokus su došli motivi dogovorenog venčanja, prodavanja mlade, smena socijalnih obrazaca i kako u svemu tome prolazi pojedinac. Prikaz socijalnih stega praćen je zato prikazivanjem unutrašnjeg sveta junakinje pomoću različitih umetničkih sredstava – muzičkog lajtmotiva, udvajanja

lika, koreografije. Muzička podloga zasniva se na orkestarskim delima Prokofjeva, Čajkovskog i Rahmanjinova, ali su korišćene i muzika Petra Konjovića i srpske narodne pesme, od čega su naši muzički savetnici Paskal Sevažol i Kristof Huber sastavili partituru za ovaj balet, kaže Olga Stojanović Frešet.

Koje su izazove imale tokom kreiranja koreografije, odnosno rada na baletu *Nečista krv* kako su ih prevazišli i na koji su način koristile pokret i scenski prostor da prenesu složenost likova i njihove emocije, Bojana Nedović Otrin objašnjava:

– Nemački studenti su oduševljeni kada se na časovima sluša srpska narodna muzika i mislim da je to odlično didaktičko sredstvo za prvo upoznavanje s našom kulturom. Polazeći od narodne muzike često zajedno osluškujemo njen odraz u klasičnoj muzici, kod Mokranjca ili Konjovića, ili je pratimo kroz popularnu i zabavnu muziku sve do danas. Zato nije bilo teško pronaći „narodni glas“ za Sofku: naša narodna tradicija nudi nam mnoštvo prelepih melodija. Narodna pesma „Marjjo, bela kumrijo“ simbolizuje u našem baletu Sofkina najintimnija, najdublja i skrivena osećanja i pojavljuje se u partituri u više aranžmana.

Na sceni Državnog pozorišta Halea pojavili su se različiti elementi srpske narodne kulture koji treba da dočaraju vreme i istorijski kontekst priče. Prvi čin se, saznajemo, odvija u Sofkinoj kući koja je kroz scenografiju i predmete na sceni oblikovana kao enterijer tadašnjih gazdinskih kuća, sa sofom, čilimima, predmetima tadašnjeg domaćinstva. Scene proslave Uskrsa, venčanja i svadbe ili kupanja u hamamu takođe oslikavaju srpsku tradiciju.

Iz baleta *Nečista krv*, foto Mathias Horn

Milica Kosović

OTKAD ZNAM ZA SEBE IZMEĐU DVA SVETA SAM

Veliki Klaus Pajman, tadašnji upravnik Berliner ansambla, video me je u Minhenu. Došao je s namerom da pronade nove glumce za ansambl. Bio sam na trećoj godini Akademije. Pozvao je nas četvoro u Berlin na audiciju. Nas dvoje, kolegistica i ja, dobili smo ponudu da već tada postanemo deo Berliner ansambla. Bio sam veoma uzbuđen našavši se u tako renomiranom pozorištu. Hteo sam da s velikim elanom i punom snagom uletim u sve što je bilo potrebno i što se očekivalo od nas mladih glumaca. To me je nosilo kroz period koji sam proveo u Berliner ansamblu – kaže nemački glumac našeg porekla Dejan Bućin

Dejan Bućin je nemački glumac srpskog porekla čija je karijera ispunjena značajnim naslovima i saradnjom sa velikim rediteljima i glumcima.

Glumu je studirao na Bavarskoj pozorišnoj akademiji u Minhenu, gde je 2009. godine diplomirao. Rad s rediteljima Peterom Štajnom i Robertom Vilsonom u Berliner ansamblu predstavlja ključne tačke njegovog umetničkog profila i pozorišnog formiranja.

Dejan ima zanimljivu i uzbuđujuću pozorišnu karijeru. Predstave u kojima igra gostovale su u više od 20 zemalja širom sveta – Francuskoj, Americi, Koreji, Australiji, Brazilu... Razgovaramo u Istočnom Berlinu, u Teatru „Maksim Gorki“, gde je kao deo ansambla proveo nekoliko uzbuđujućih godina.

Evo nas u gradu u kojem živite i radite. Zanima me kako ste stigli tu gde ste danas?

Sticajem okolnosti odrastao sam u Frankfurtu. Pre toga živio sam na relaciji nemačko govorno područje – Beograd. U Nemačkoj sam završio gimnaziju i fakultet. Godine 2008, kao apsolvent Pozorišne akademije iz Minhena, dobio sam ponudu iz Berlina i tako je počela moja berlinska priča. Bio je to moj prvi profesionalni angažman. Tako sam ovde došao i evo me tu već 16 godina.

Vaši roditelji su najpre krenuli u svet i vi sa njima?

Rođen sam u Beogradu. Prva naša stanica bio je Salcburg u Austriji. Moj otac je germanista. Radio je kao diplomat, išao na mandate i naša porodica se stalno selila.

Kako ste odlučili da gluma bude vaša profesija?

Interesovanje za glumu postojalo je jako dugo, još u vreme dok smo bili u Frankfurtu, to je bilo naše treće preseljenje. Slučajno sam od jedne prijateljice saznao za audiciju u tamošnjem pozorištu – Šaušpil Frankfurt, za predstavu *Leons i Lena*, gde su za naslovne uloge tražili glumce amatere. Otišao sam na audiciju, dobio ulogu i to je bio moj prvi korak na pozorišnoj sceni. Nakon toga sam shvatio da je to nešto čime bih voleo profesionalno da se bavim.

Šta ste sve naučili na Akademiji u Minhenu?

Glumačke akademije su čitavoj Evropi slične. Uče se osnove govora, rad na liku, tekstu, rad na telu, pokretu, pevanje... Na mojoj akademiji nije postojao jasno određen sistem po kojem smo radili. Nije bilo samo Stanislavski i tome slično, nastojali su da budućim glumcima daju različite instrumente kojima bi radili na liku i predstavi. Bilo je to interesantno školovanje, možda nesvakidašnje za druge glumačke škole. Imali smo, na primer, aikido kao nastavni predmet.

Počeli ste u slavnom Berliner ansamblu. Šta ste u svom prtljagu doneli u Berlin i to pozorište?

Veliki Klaus Pajman, tadašnji upravnik Berliner ansambla, video me je u Minhenu. Došao je sa namerom da pronade nove glumce za ansambl. Bio sam tada na trećoj godini Akademije. Pozvao je nas četvoro u Berlin na audiciju. Nas dvoje, kolegistica i ja, dobili smo ponudu da već tada postanemo deo Berliner ansambla. Sa sobom sam poneo veliku znatiželju. Taj početak je bio iznenađen i nekako navrat-nanos. Bio sam veoma uzbuđen i nervozan. Odjednom sam se našao u tako velikom, poznatom i renomiranom pozorištu. Bio sam radoznao kako će to izgledati. Hteo sam da s velikim elanom i punom snagom uletim u sve što je bilo potrebno i što se očekivalo

od nas mladih glumaca. To me je nosilo kroz period koji sam proveo u Berliner ansamblu.

Šta ste sve igrali u Berliner ansamblu?

Tu sam bio zaposlen samo četiri godine, ali u tom periodu ni sam ne znam u koliko sam predstava igrao, jer to nisu bile samo uloge koje sam radio premijerno, nego su bila i uskakanja, preuzimanja uloga od kolega koji su odlazili iz pozorišta, tako da sam za to vreme igrao u oko 25 naslova. Ako treba da izdvojim par interesantnih uloga, to su definitivno saradnja sa Peterom Štajnom za predstavu *Edip na Kolonu*, u saradnji sa Salcburškim festivalom, a druga je rad sa Robertom Vilsonom. To je definitivno ostavilo uticalo na mene i ostavilo veliki trag u mom profesionalnom životu.

Sa Vilsonom ste radili *Šekspirove sonete*, čuvenu predstavu Berliner ansambla. Kakvo je to bilo iskustvo?

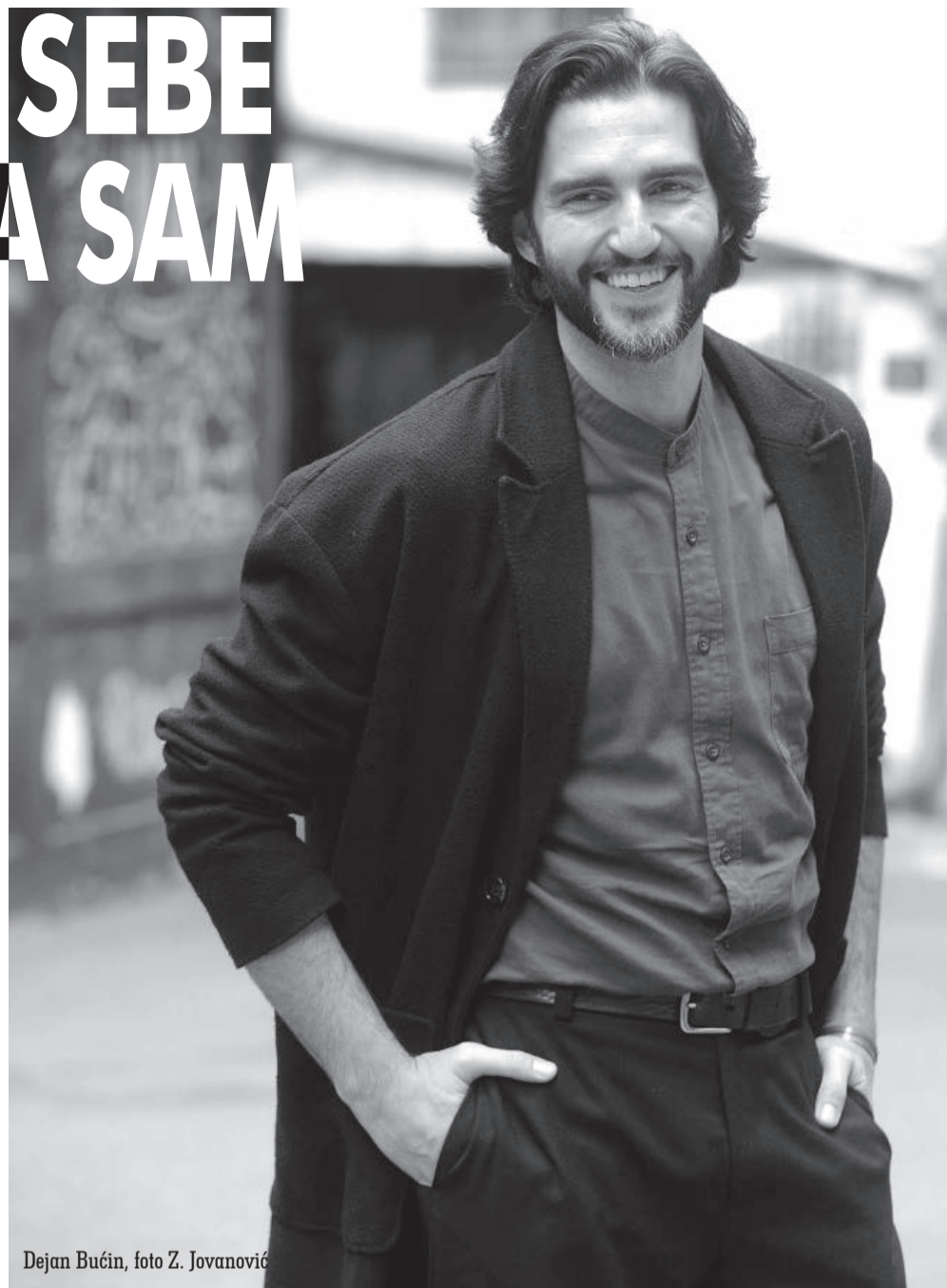
Šekspirovi soneti su prva produkcija koju sam radio u Berlinu 2008. godine. Mislim da sam baš zbog te predstave i dobio angažman. Upravnik je tražio glumce koji bi odgovarali za takvu vrstu produkcije i rad sa Vilsonom. Sećam se upoznavanja i audicije gde sam osim spremljenih monologa dobio zadatak da hodam na sceni, da bi video da li u tom hodu mogu da održim pažnju. Rekao mi je – *Walk tree meters and two minutes*. Stao sam na scenu i hodao kao usporen snimak dobijajući instrukcije da ostanem u tenziji i koncentrisan da bi se ostvario kontakt s publikom. Njegov pristup i način rada bili su zanimljivi, takođe i njegova estetika i forma koje su toliko specifične da su neuporedive sa bilo čim drugim. Sam proces je čudan, zato što on nije reditelj koji radi psihološki, ne kreće od lika, ni od teksta, nego od vizuelnog. Njemu je važno svetlo, važan mu je kostim, šminka i pre svega pokret i koreografija. Vremenom sam, tokom procesa, shvatio da je to neki okvir, odnosno korset koji daje glumcu. Moj zadatak je da zatim unutar toga nađem slobodu i izgradim lik. Taj rad je definitivno bio veliko i novo iskustvo. Zahvalan sam za te dve predstave koje sam imao prilike da radim s njim. S tim predstavama sam imao priliku da obidem ceo svet i da igram od Hong Konga, preko Puerta u Australiji do Sao Paula i Njujorka. Video sam ceo svet i ceo svet je video mene, igrao sam u pozorištima koja verovatno nikada ne bih video iznutra, ni iz publike, a kamoli sa scene. Druga uloga koju sam u režiji Boba Vilsona igrao u Berliner ansamblu bila je uloga Džimija Barke u predstavi *Opera za tri groša* u koju sam uskočio umesto kolege, a koja je takođe bila uspešna kao i *Soneti*. Dobrih deset godina je bila na repertoaru.

Rad sa Robertom Vilsonom je, pretpostavljam, sasvim suprotno od rada s rediteljem Peterom Štajnom, takođe velikim imenom svetskog teatra. Kakvo je bilo to iskustvo?

To je bilo nešto sasvim drugačije. Ta saradnja je na svoj način bila posebna, ne samo zbog Petera Štajna već i zbog Klauusa Marije Brandauera, koji je u predstavi *Edip na Kolonu* igrao Edipa. Ja sam igrao njegovog sina. Gledati tako nekoga na sceni dok proba, posmatrati kako neko ko je takav glumac i takva sila na sceni i na filmu stiže do tog rezultata – to je definitivno bilo fascinantno.

Razgovaramo u Teatru „Maksim Gorki“. Ovde ste takođe dosta radili. Pričajte nam o tom iskustvu?

Odlučio sam da odem iz Berliner ansambla 2012. godine. Dao sam otkaz i postao slobodan umetnik. Imao sam želju da radim i u drugim pozorištima, s drugim umetnicima. Berliner ansambl ovde zove muzejsko pozorište zato što su u njemu uglavnom radili stari

Dejan Bućin, foto Z. Jovanović

i iskusni reditelji te je nosio taj neki duh starog pozorišta. Želeo sam promenu. Godine 2013. pozvan sam na audiciju za predstavu *Comon grand*, dobio sam ulogu i počeo da radim u tom pozorištu. Ta predstava je specifična, reč je o postdokumentarnom pozorištu, bavila se raspadom Jugoslavije i ratom u bivšoj Jugoslaviji. Usledila su još dva predivna projekta, među kojima je i predstava *Manija* koja se zasniva na Euripidovim *Bahatkinjama*. Bila je to saradnja sa Milošem Lolićem koga veoma cenim i poštujem i koji ima značajnu karijeru na nemačkom govornom području.

Šta ste vi dali nemačkom pozorištu, a šta je ono vama dalo zauzvrat?

Interesantno je da to pitanje i sam sebi postavljam. Mislim da to ima veze i sa Teatrom „Maksim Gorki“ koji se proslavio time što je u svoj ansambl uvrstio glumce koje imaju drugačije poreklo. Mislim da svako ko ima drugačiju priču, povezanu s drugom zemljom i drugom kulturom, definitivno daje neki drugačiji doprinos pozorištu, sceni i kulturi, pogotovo u Nemačkoj. Smatram da pripadam toj ekipi, da sam nekako drugačiji. Možda imam i drugačiji način razmišljanja, drugačije ophode-nje prema tekstu, prema temama. Svakako, interesantno je imati opciju da se nešto sagleda iz različitih perspektiva. Iskustvo u nemačkom pozorištu jedino je koje imam, tako da ne znam kako bih se snašao u nekom drugom pozorištu. U stvari, setio sam se: igrao sam u jednoj predstavi u Hrvatskoj. Pozvali su me da igram u predstavi *Hekuba* na Splitskom ljetu, rumunski reditelj Feliks Aleksa i Senka Bulić, koja je tada bila direktorka festivala. Tu se kao gost pojavio i Sergej Trifunović. Sećam se da je kada sam izašao na scenu tokom probe jedna kolegistica iz hora rekla: *Hajde da vidimo tu nemačku školu glume*. Očekivalo se da ću uraditi nešto bogzna kako drugačije na sceni. Pričali smo kasnije o tome kako sam drugačije govorio tekst, kako sam se drugačije držao na sceni, radio nešto što oni možda ne bi uradili. Verovatno me je tako oformilo nemačko pozorište pa imam određeni pristup i način rada.

Zanima me kako razmišljate o svom identitetu? Kako odgovarate na pitanje gde vam je dom, a gde domovina?

Za mene su domovina definitivno Beograd i Srbija. Tu su mi roditelji, tu sam rođen, tu mi je deo porodice, tu su mi prijatelji. Ali moj dom je definitivno u Berlinu. Berlin je grad u kojem sam proveo najveći deo svog života. Ovde sam već 16 godina i nigde nisam živeo duže. U Beogradu sam živio samo devet godina. To pitanje često sam sebi postavljao jer imam osećaj kao da sedim na dve stolice. Ot-

kad znam za sebe, ja sam između dva sveta, tako da će to pitanje za mene verovatno stalno biti aktuelno i verovatno ću dugo tražiti za odgovorom.

Osim što ste radili u pozorištu, duga je lista naslova filmova i serija u kojima ste glumili. Šta biste od toga izdvojili kao posebno zanimljivo i važno?

Interesantno je da me tu nekako hoće religiozne teme i religiozne produhovljene uloge. Ne znam zbog čega, ali se u poslednjih šest-sedam godina takve uloge prosto lepe za mene. Zanimljivo mi je zato što se bavim nečim što se vezuje za Bibliju, na primer. Imao sam priliku da igram Isusa Hrista u jednom filmu. Priprema za takvu ulogu bila je gotovo nemoguća, ali je upravo to ono što je izazovno. Jedna od uloga koju ću sigurno pamtiti, kao i rad na njoj, jeste uloga Svetog Marka u filmu Terensa Malika *The Way on the Wind*, koji će, nadam se, izaći pred publiku sledeće godine. Kod Terensa je specifično to što voli da sebi da vremena u postprodukciji. Mi smo snimali 2019. godine, a film još nije gotov, ali za mene je definitivno značajan rad sa tako poznatim i velikim rediteljem kao što je on.

Ono što je Holivud u filmskoj umetnosti, to je nemačko pozorište u svetu teatra. Kako bi objašnjavate toliku produkciju i taj kvalitet?

Nemačka ima dugu tradiciju pozorišta te samim tim postoji i veliko interesovanje za pozorište. Znam da to dosta govori o životnom standardu i društvu koje mnogo ulaže u kulturu i u pozorište, ali mislim da plamen nemačkog pozorišta održavaju reditelji, pisci i glumci, koji su smeliji nego u drugim pozorištima i drugim pozorišnim kulturama. Prosto imaju smelosti da isprobaju nove pristupe tekstovima, što, na primer, u britanskom pozorištu nije slučaj. Tamo je sve zasnovano na psihologiji, na pričanju priče. Ovde često postoje dodatni slojevi i razmišljanja koji su specifični za nemačko pozorište.

U Beogradu često boravite, a povremeno i radite. Kakav je vaš odnos prema tom gradu?

Beograd jeste i uvek ću biti moj grad. Beograd je domovina i uvek ću mu se vraćati. Interesantno je da sam u Beogradu poslednji put živio kada je još uvek bio glavni grad Jugoslavije, doduše one poslednje verzije sa Crnom Gorom. Interesantno mi je, a pomalo i tužno, što me svaki put kad se vratim iznenadi koliko se grad promenio i kako nestaje sve ono što je nekada bio moj Beograd. Žao mi je zbog toga. Treba sačuvati duh tog grada.

Olivera Milošević

NAJBOLJA PREDSTAVA – NA ULICAMA, SA GRAĐANIMA U GLAVNOJ ULOZI

Na otvorenom drumu Stiva Tešića u režiji Nikole Bundala, *Gospa Nola* Isidore Sekulić u režiji Sonje Petrović, *Tri sestre* A. P. Čehova u režiji gosta iz Rumunije Botonda Nada...

Pozorišta u Vojvodini opstaju zahvaljujući upornim pretaocima u kolektivima koji kažu da je sve teže uspevati u tome, jer se i vlasti vojvodanskih gradova, uostalom isto kao i novosadska i beogradska, na razne načine šireći svoje najčešće neznačajne pipke ka pozorišnim scenama, trude da uguše umetničke i sve druge slobode. Do kraja godine očekuje se još nekoliko premijera, a šta će biti do kraja sezone 2025/2026, ostaje da se vidi...

Sombor zablistao u Brčkom

Somborci su u oktobru zablistali u Brčkom, na tamošnjim 42. Internacionalnim teatarskim susretima glavnu nagradu – gran-pri dobila je njihova predstava *Ljudi od voska*. Nagradeni su i autor drame Mate Matišić, reditelj Ivan Vanja Alač, te glumci Saša Torlaković, Aleksandar Ristoski i Bogomir Đorđević. Istu predstavu kao najbolju ocenila je i publika 20. Jokaifesta u Kragujevcu. Predstoje im još festivali „Upad“ u Novom Sadu, gde igraju *Svaku divnu stvar* i Užice, gde na Jugoslovenski pozorišni festival putuju *Izuzeti*. U NP Sombor će tokom novembra početi rad na autorskom projektu *Zašto se smeje* u režiji Đorđa Nešovića, koja će se baviti autizmom. Premijera će biti početkom 2026. Povodom daljih planova su oprezni, jer oni zavise od opšte društvene situacije i budžeta za narednu godinu.

Na otvorenim drumovima Subotice

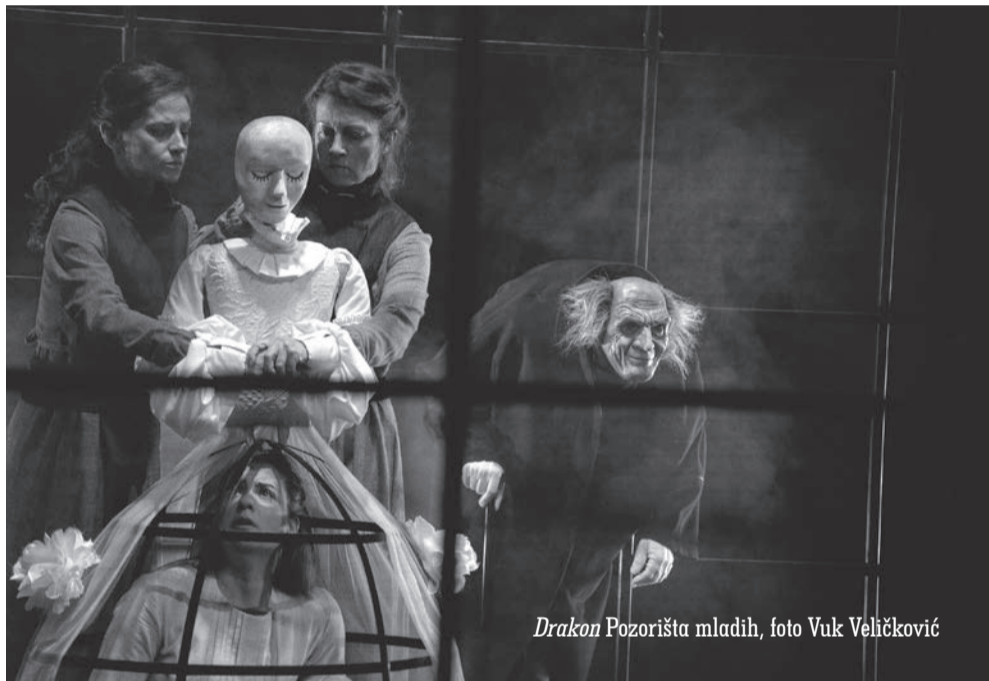
Tekst *Na otvorenom drumu* autora Stiva Tešića, u režiji Nikole Bundala, koji će biti izveden 5. decembra, biće prva premijera Drame na srpskom jeziku NP Subotica. U novembru kod njih počinje rad na autorskom projektu glumaca Drame na srpskom jeziku, koji je povezan sa duغو najavljivanjem i nekoliko puta odlaganjem otvaranjem renovirane zgrade NP. Režiraće Aleksan-

dar Božina. Ne zna se tačan datum premijere, biće kada bude otvaranje zgrade za publiku. U decembru će početi probe predstave *Velika* autora Tonija Meknamare, u režiji Momčila Miljkovića. Premijera će biti u februaru 2026. godine. Što se tiče festivala, krajem novembra su na kulsom „Publikumu“, gde igraju *Najnormalnijeg čoveka na svetu* po Ivanu Tokinu i u režiji Milje Mazarak.

U Drami na mađarskom jeziku NP Subotica 19. decembra najavljuju premijeru predstave *Boing, boing* u režiji Olje Dorđević. Povodom festivala diče se specijalnom glumačkom

nagradom Žuži Kalman za monodramu *Ko zna da li ćeš me ponovo videti?* u režiji Zoltana Mezeija koju je dobila na Bečejskom festivalu monodrame.

U trećem subotičkom teatru, „Deže Kostolanjiju“, 24. oktobra bila je prazna teksta Ubijanje lepote Pane Horvat i Žite Sentecki, koja ga i režira. Pozorište u novembru beleži dva velika događaja: slavi 31. rođendan i organizuje festival „Dezire“ od 18. do 22. novembra. Jesen obeležava i početak proba autorskog projekta Balinta Botoša, radnog naslova *Sadašnje sutra*, koji će premijeru imati u drugoj polovini decembra.

Drakon Pozorišta mladih, foto Vuk Veličković

Prvo „Vršacka jesen“, pa rumunski Lugoš

U vršackom NP „Sterija“ imali su dve premijere od početka sezone: predstave za decu po Dušku Radoviću *Kapetan Đeon Piploks*, u režiji Bojane Ivanov Đorđević. Drugu premijeru su 16. oktobra imali glumci Profesionalne scene na rumunskom jeziku pri NP „Sterija“. Bila je to crna komedija *Kriv(a) si*, prema motivima Antonija Amurija, u režiji Predraga Stojmenovića. Vršacka pozorišna jesen se smestila u dane od 29. oktobra do 3. novembra, a do kraja godine biće na tri pozorišna festivala: Sterijini *Radoljupci* u režiji Atile Antala otvorili su kao domaćini „Vršacku pozorišnu jesen“, gde je sa potpisom istog reditelja, ali sa Profesionalne scene na rumunskom jeziku, učestvovala i predstava *Hamlet parti*, inspirisana Šekspiru. Već pomenuta predstava *Kriv(a) si* ide na rumunski FEST TEAM ART u Lugošu, dok će Zmajeva *Presrećna Kafina*, u režiji Bojane Ivanov Đorđević, gostovati na FAS-u u Zrenjaninu.

U Kikindi – Heroj nacije, u Zrenjaninu – Šajtinac

U NP Kikinda u oktobru su imali premijeru *Heroja nacije* Ivana M. Lalića, u režiji Dajane Josipović. U predstavi igraju: Mihailo Laptošević, Mina Stojković, Gordana Rauški, Vladimir Maksimović i Anđela Kiković. Što se pak Zrenjanina tiče, tamo su u oktobru izveli tekst Uglješe Šajtinca *Ogigijanke* u režiji Željka Đukića, sa Biljanom Keskenović kao gošćom. *Ogigijanke* su priča o tri generacije žena koje se zateknu zajedno u oronuloj salašarskoj kući u Banatu, usred katastrofalne poplave. Poetski okvir priče su usamljenost, čekanje i žudnja.

A u Novom Sadu...

U Pozorištu mladih u oktobru su, na Sceni za decu, imali premijeru *Ivice i Marice*, u režiji Slobodana Ninkovića, a neko-

FESTIVAL SRBIJE (FAS) U ZRENJANINU

SVET POSMATRAN OČIMA MLADIH

U programu za mlade „Od impresije do diskusije“ učestvovalo je tridesetak tinejdžera uzrasta od 16 do 19 godina. To su učenici i alumni audio-vizuelnog smera Filološke gimnazije u Beogradu, aktivni članovi TAG-a (*Theatre Active Group*) iz Srbije u međunarodnom ForesTEEN projektu, i njihovi vršnjaci iz Zrenjanina, članovi Centra za kreativno odrastanje i multikulturalnu saradnju – CEKOM i Studija glume i lutkarstva To Teatar

Festival ASSITEJ-a Srbije odvijao se ove godine pod sloganom „Očima mladih“. Taj moto je poziv da svet sagledamo iz perspektive onih koji ga tek nasleduju, ali ga već sada oblikuju – svojim pitanjima, promišljanjima i pobunom.

Festival ASSITEJ-a Srbije (FAS) jeste nacionalni festival na kojem se prikazuju predstave za decu i mlade – za sve uzraste, u svim formama izvođačkih umetnosti, i za sve članove ASSITEJ-a Srbije koji su voljni da učestvuju. FAS je ujedno i prilika da se pozorišni stvaraoци koji rade za mladu publiku okupe, razmene iskustva, upoznaju s radom kolega iz različitih delova zemlje, vide njihove predstave i diskutuju o njima. Do sada je održano šest izdanja festivala, koji iz godine u godinu raste i razvija se kao važna tačka susreta i razmene u oblasti izvođačkih umetnosti za decu i mlade. Domaćin ovogodišnjeg izdanja festivala od 3. do 7. novembra bilo je Narodno pozorište „Toša Jovanović“ iz Zrenjanina.

Festival ASSITEJ-a Srbije odvijao se ove godine pod sloganom „Očima mladih“. Taj moto je poziv da svet sagledamo iz perspektive onih koji ga tek nasleduju, ali ga već sada oblikuju – svojim pitanjima, promišljanjima i pobunom. Činjenica da je većina predstava u ovogodišnjem programu festivala namenjena upravo mladima nije rezul-

tat unapred zadate teme niti selekcionarne namere, jer funkcija selektora u klasičnom smislu na ovom festivalu ne postoji. Svako pozorište, koje kao član ASSITEJ-a učestvuje na festivalu samostalno, prijavljuje predstavu za koju veruje da najbolje predstavlja njegov rad u protekloj sezoni. Samim tim, ovogodišnji izbor predstava govori upravo o izraženoj tendenciji pozorišta, umetnika i umetnika da se bave temama, pričama i pitanjima koja se tiču mladih. Taj spontani fokus svedoči o potrebi da se u pozorištu uspostavi dijalog s mladom publikom, odnosno o potrebi da ih čujemo, razumemo i prepoznamo kao ravnopravne sagovornike u zajedničkom traganju za smislom. FAS zato želi da bude mesto susreta različitih generacija, iskustava i umetničkih izraza, ali pre svega mesto na kojem će se mladi osetiti viđeni, na kojem će biti ozbiljno shvaćeni i ohrabreni da pitaju, promišljaju i maštaju.

U glavnom programu festivala takmičilo se devet predstava. Pozorište mladih Novi Sad izvelo je predstavu *Hajduci* prema romanu Brani-slava Nušića, u adaptaciji i režiji Olje Dorđević, Narodno pozorište „Sterija“ Vršac predstavu *Presrećna Kafina*, koju je po motivima teksta Jovana Jovanovića Zmaja adaptirala i režirala Bojana Ivanov Đorđević, a Malo pozorište „Duško Radović“ veoma uspešno i višestruko nagradiva-

nu predstavu *Sjaj zvezda na plafonu*, po romanu Juhane Tidel, u dramati-zaciji Tijane Grumić i režiji Damjana Kecojevića. Lutkarska scena Narodnog pozorišta „Toša Jovanović“ iz Zrenjanina učestvovala je s predstavom *Andraci, jepuri i ostala najvažnija čudovišta*, koju je prema dva romana Vojislava Voje Despotova režirao Nikola Zavišić. Ansambl Pozorišta lutaka „Pinokio“ odigrao je *Dnevnik Ane Frank*, koji je dramati-zovala Nina Plavanjac i režirao Stevan Bodroža, a Pozorište „Boško Buha“ prikazalo je *Tri musketara* Kena Ludviga (po romanu Aleksandra Dime) u režiji Ivana Vukovića. Kraljevačko pozorište odigralo je predstavu *Ona kad smo se izgubili* po tekstu Lote Farup u režiji Damjana Kecojevića. Pozorište lutaka Niš *Kad su cvetale tikve* Dragoslava Mihailovića u dramati-zaciji Marije Stojanović i režiji Stevana Bodrože, a Prvo prigradsko pozorište – Puls teatar iz Lazarevca izvelo je *Divlje labudove*, prema Andersenovoj priči, u dramati-zaciji i režiji Aleksandra Pejakovića. U čast nagrađenih, glumce Lutkarske scene Narodnog pozorišta „Toša Jovanović“ iz Zrenjanina izvelo je predstavu *Miša Pupin Idvorski* Uglješe Šajtinca u režiji Petra Pejakovića.

FAS ima veoma originalan pristup i izboru članova i načinu rada stručnog žirija. Naime, ne postoji klasičan tročlani žiri, već sva-

Sjaj zvezda na plafonu, najbolja predstava na festivalu, foto promo www.malopozoriste.co.rs

JEDVA DA SMO ODIGRALI MAGBETA, A EVO NAS U RICARDU III

Svakodnevno nas stimulišu različitim egzibicionizmima, presecaju diskurs zdravorazumskog mišljenja i veliki su naponi potrebni za očuvanje doslednog delovanja – kaže Neda Danilović

liko dana nakon premijere počeli su rad na Mocartovoj *Čarobnoj fruli*, u režiji Renate Karole Gatike, hrvatske rediteljke argentinskog korena. Tokom oktobra i u novembru Pozorište mladih imalo je izuzetno bogat festivalski život. Njihova monodrama *Zločin i kazna*, u režiji Emilije Mrdaković i izvođenju Aleksandra Milkovića, bila je na Zadarskom lutkarskom festivalu, potom u Zagrebu na Međunarodnom festivalu kazališta lutaka PIF (nagrada Milkovića za ulogu Raskoljnikova), te na bugarskom festivalu „Piero“ u Staroj Zagori. Njihov *Seks za početnike* igran je takođe u Zagrebu, na reviji „Bolje da o tome (ne) razgovaramo“, a *Crvenkapu* su igrali na subotičkom Međunarodnom festivalu pozorišta za decu, s kojom u novembru putuju i u Rijeku, na Reviju lutkarskih kazališta, te u Zrenjanin na Susrete profesionalnih pozorišta lutaka Srbije.

Što se tiče Novosadskog pozorišta / Ujvideki Színház, oni su sezonu počeli tradicionalnim Dramskim takmičenjem mađarskih vojvodanskih pisaca i proglašenjem najboljih glumaca u prošloj sezoni. To su: Emina Elor, Terezia Figura, Árpád Mesaroš i Gabor Pongo. U oktobru su imali premijeru predstave *Tri sestre*, koju je prema Čehovljevom tekstu režirao gost iz Rumunije Botond Nad. Krajem oktobra gostovali su u Sloveniji, gde su u Novoj Gorici igrali svoju *1981*, u režiji Tomija Janežiča. Ona se izvodi u okviru projekta G025, u kojem učestvuju pozorišta iz raznih država.

I na koncu, Srpsko narodno pozorište je, takođe, imalo premijeru početkom oktobra. Bila je to *Gospa Nola*, prema Isidori Sekulić, u režiji Sonje Petrović, dok je polovinu novembra obeležila premijera predstave *Koza ili ko je Silvija*, koju prema Edvardu Olbiju režira Egon Savin. Do kraja godine režiraće i dva glumca – Joneskogovog *Žaka ili pokornost* Strahinja Bojović, a Čehovljevog *Ivanova* Aljoša Đidić.

Građani – najhrabriji reditelji

Kako sada stvari stoje, u Novom Sadu se ipak glavna predstava događa na ulicama grada, koji još od racije u januaru 1942. godine, kada su fašisti poubijali gotovo 1.300 ljudi, nije imao tako dramatične trenutke, kao one zbog urušavanja nadstrešnice na železničkoj stanici 1. novembra prošle godine, kada je, zbog korupcije vlasti, poginulo 16 ljudi. Pravdu, poštovanje zakona, pravo na svoje mišljenje i slobodu, što se već godinu dana, svakodnevno i revnosno, zahteva na ulicama Novog Sada, ali i svih vojvodanskih mesta, ne mogu da izrežiraju ni najbolji reditelji današnjice. Njih režira slobodarski duh građana, koji je – vrlo moguće – nešto od toga kupio i na nekoj od predstava koje je imao priliku da vidi.

Snežana Miletić

projekta ForesTEEN, uz podršku ASSITEJ-a Srbije. Cilj radionice je da se čuje glas mladih, njihova promišljanja o tome kakvo im je pozorište potrebno i na koji način žele da u njemu učestvuju.

Projekat EmpowerINK: Buđenje glasova mladih umjetnica, koji je dizajnirala i inicirala platforma Od malih nogu, nastao je sa ciljem da doprinese razvoju i afirmaciji autorskog dramskog teksta namenjenog izvođenju u pozorištu za decu i mlade. Ivona Marčević iz Hrvatske, Milana Matejić iz Crne Gore i Dunja Matić iz Srbije tri su mlade spisateljice koje su zahvaljujući ovom projektu imale priliku da se kroz mentorski rad sa spisateljicama Tijanom Grumić i Anjom Pletikosa bave temom ekologije duha i napišu nove autorske dramske tekstove za mladu publiku koji će biti predstavljeni ovim programom javnih čitanja. Javno čitanje tekstova *Tata Lucelada i Kapetanica Luce* Ivone Marčević, *Leto koje ću pamtiti više* Milane Matejić i *Sna, uzvišena (priateljica bića i predmeta samoproglašena) i njena priča nezavršena* Dunje Matić postavio je mladi reditelj Nikola Novak u saradnji sa glumicama i glumcima lutkarske scene Narodnog pozorišta „Toša Jovanović“ iz Zrenjanina – Natašom Milešić, Tatjanom Barać, Olgicom Trbojević Kostić, Kristianom Kardošem i Predragom Grujićem.

Trodnevni masterklas „Svetlo kao dramaturški objekat“ francuskog dizajnera svetla i scenografa Lusijena Valea namenjen je kako studentima dizajna svetla i scenografije i profesionalcima iz ove oblasti, tako i onima iz srodnih disciplina koji pokazuju interesovanje za oblikovanje i dramaturgiju svetla u pozorištu.

U okviru prezentacije projekta „FUZIJA“ govorilo se o umetničkim projektima izvođačkih umetnika iz Srbije iz oblasti savremenog cirkusa i plesa, što je prilika za edukaciju iz ovih oblasti i otvaranje mogućnosti konkretne međusektorske saradnje. Projekat „FUZIJA – savremene forme umetnosti i društvenosti“ nastao je u saradnji s Francuskim institutom u Srbiji i regionalnim programom Teatroskop. „FUZIJA“ je eksperimentalni model zasnovan na francuskim primerima dobre prakse koji za cilj ima da premosti postojeći jaz i omogućiti održivo povezivanje institucionalnog i nezavisnog sektora.

Posebno interesantan i važan prateći program bila je radionica za mlade „Šta znaš o HPV?“, koju organizuje HPV info platforma udruženja „Roditelj“ radi prevencije i očuvanja reproduktivnog zdravlja.

Milena Depolo

Glumica Neda Danilović trenutno u svom matičnom Pozorištu mladih igra u nekoliko predstava koje teatarski život Novog Sada čini živim i zanimljivim. Na Dramskoj sceni to su moćni *Drakon* (Švarc u režiji Ljudmile Fjodorove) i urnebesni skibi-di *Hajduci* (Nušić u režiji Olje Đorđević), a na Sceni za decu to je raskošna bajka *Ivica i Marica*, u režiji njenog kolege glumca Slobodana Ninkovića.

U razgovoru za *Ludus*, Neda Danilović je govorila kako joj, u pozorišnom i ljudskom smislu, izgleda ova 2025. godina, kojim se putevima išlo na scenama, a kojim u stvarnom životu, te kako vidi budućnost pozorišta u Srbiji, imajući u vidu sve zaoštreniju realnost.

Šta vas u ovoj fazi glumačkog života zanima u pozorištu: šta vas intrigira, pomera, šta vam je lekovito, posebno u odnosu na zaoštrenu stvarnost, koju i pozorište retko uspeva potpuno da razume i opeva?

– Imam ogromno zadovoljstvo da kažem da se, uprkos svim problemima s kojima se suočavamo, i dalje najbolje osećam u svom Pozorištu mladih, gde se neguju dobri međuljudski odnosi, solidarnost i profesionalna etika, i brine o repertoaru na osnovu potreba njegove publike, koju mahom čine najmlađi Novosadani, omladinci i njihovi roditelji. Ne mogu a da ne naglasim koliko je važno i odgovorno stvarati za takvu publiku. U vremenu koje nas melje potrebom da budemo produktivni, činjenica da imam sigurno okruženje divnih kolega, dobronamernih i brižnih, deo je mog trenutnog blagostanja i sigurno utiče kad se treba ogoliti zarad istine u umetničkom i životnom smislu. Što se tiče onog što me dira u pozorištu, pod uslovom da gledam a ne igram, ne želim ništa manje: hoću da mi se ispriča univerzalna istina i hoću katarzu.

Jeste li videli nešto takvo u novije vreme?

– Jesam, *Gospa Nola* u režiji Sonje Petrović, ansambl predstava Srpskog narodnog pozorišta, u kojoj svako ima svoje mesto i zna zašto je tu. Igra se za publiku i kolege, ne za sebe. Zaigranost u prelazi sve rampe i nosi poruku o značaju žene u ovom napaćenom društvu. Ya mene dosta.

Ovih dana mnogo govorimo o solidarnosti, koja je lekovića. Ponovo je otkrivamo u poslednjih godinu dana. Gde je vidite u svom okruženju?

– Ima li boljeg primera solidarnosti od toga da je dvadesetoro ljudi mesecima kreiralo nešto za psihičko i duševno zdravlje svakog u publici ponaosob, ostavljajući mu mogućnost i da argumentovano negoduje i da slavi, da kreira i izrazi svoje kritičko mišljenje. Nema psihologa koji će opovrgnuti benefite odlaska u pozorište. Verujem da će i u dalekoj budućnosti ono opstati, jer će nekim – možda još otuđenijim ljudima – nositi prototipe osećanja, i to spektre svakog osećanja pojedinačno. Toliko je ono lekovito. Inače, kada govorimo o solidarnosti, čini mi se da u ovom trenutku moramo misliti i na žrtve sistema kojima je potrebna solidarnost. Koliko je ucejenih i kupljenih ljudi, koji su na to pristali radi održanja puke egzistencije. Zbog toga ti, nekada časni ljudi, sada sami sebe ne mogu da pogledaju u lice. Očekujemo da ustanu ljudi u pelenama, išumaranani po svim nivoima dostojanstva. Ustaje i oni kada budu sigurni da ih nećemo osuditi jer su morali da pristanu. S druge strane, mi to ne možemo da uradimo iz bojazni da se ne provuku „kukavičja jaja“.

Svedočimo zatvaranju pozorišnih scena s „vatrogasnim objašnjenjima“ sumnjive sadržine? Plašite li se za budućnost naše teatarske scene imajući u vidu ko odlučuje o kulturi?

– Ne plašim se da će opstati. Pozorište nisu pregazile pošasti ranijih katastrofa, pa neće ni ova. U trenutku kada svedočimo da se na čelo kulturnih institucija dovode ratni hušakči, volonteri i ostali činovički klimoglavci, koji bespogovorno sprovode politiku dekulturacione, zatvaraju sale, otkazuju predstave, režu io-

foto Snežana Miletić

nako sramotne budžete, igraju se Hemona sa samostalnim umetnicima, slobodna misao sa scene deluje kao statistička greška, ali opominje i podseća kroz večne klasike o pravim vrednostima. Kad izađemo na ulicu i stanemo jedni s drugima ne smemo da zaboravimo ko smo i zašto smo izašli. Pa jedva da smo odigrali *Magbet*, a evo nas u *Ričardu III*.

Drakon je nova predstava vašeg pozorišta koja na jednostavan, precizan i poetičan način sumira stranputice koje živimo. Tekst iz 1940. godine zastrašujuće rezonuje s 2025. Je li on u trenutku proba, dok se ono što igrate dešava u realnom životu, bio više so na ranu ili je vidao ožiljke?

– Potpuno nepripremljeni za ono što će se desiti posle 1. novembra, počeli smo predstavu *Drakon*, tekst Jevgenija Švarca pisane 1943, naizgled, kao osvrt na hitlerovsku torturu sveta, a u stvari priču o staljinističkom režimu, kojom je Švarc, iskoristivši uticaj teatra, pokušao auditorijum da dozove razumnosti. Tekst dekonstruiše autokratski režim i njegovo banalno skrivanje iza patriotizma zarad pljačke i vladodržačke onanije. On ujedno upozorava na drakona i drakonski strah u nama samima. Protiv prvog se boriš snagom volje, karaktera i čojstva, a ovaj drugi je često parališući. To je onaj glas koji ti šapuće da nisi dovoljno dobar, da ćeš pasti, da ne vredi, da su svi isti, da može i gore, da si sam. Drama postavlja pitanje – šta je opasnije: ono što čoveka tera da uništi svet ili ono što ga sprečava da ga spase. S takvim kontekstom, u danima proba živeli smo i na sceni i na ulici. Brisali smo rečenice iz 1943, jer su zvučale dnevnopolitički u 2025. Predstavu je režirala rediteljka iz Rusije, Ljudmila Fjodorova, divna umetnica, koja poput Švarca secira suštinsko zlo. Ne može ili tvoje, nego ono zajedničko.

Mnogo se govori o buđenju u poslednjih godinu dana. Divno je videti toliko lica okupanih novom snagom i nadom. Jesu li se probudili i oni od kojih buđenje očekujemo? Jesmo li

probudeni toliko da smo u stanju sebe da menjamo? Ima li tog buđenja u pozorištu?

– Umetnost i njeni delatnici ne mogu da pokrenu novo doba, ali mogu da promišljaju i podrže, jer oni su ogledalo društva, pa kao takvi, negovatelji novog zametka koji zovemo slobodom. Bojim se da još nismo svesni značenja te reči, da nismo sigurni šta bi s njom i jesmo li spremni na odgovornost koju ona nosi. Ako bismo posmatrali pozorišni prostor kao paradigmu slobode, imamo uvrštena pravila činjenja, i u okviru tih pravila pravo na stvaralaštvo svega što je nužno i potrebno, ali i etičku odgovornost prema ideji i učesnicima. Danas pozorište nema budžet da opeva sve fenomene – parapolijske, paramedijske, a odskora i parakulturne.

Prokazuju se neistomišljenici, targetiraju se, napadaju, zaključavaju, ukidaju se mediji, laže se i krade beskrupulozno. Podignut je kamen i svi akrepi su izmleli na površinu. Ja imam utisak da se jesmo probudili, ali da smo stali. Neki su u fazonu, pa što ste me budili, šta ću sad probuden. Međutim, u pozorištima su se ljudi povezali, razmenjuju mišljenja i probleme, međusobno se savetuju i usmeravaju, cimaju sindikate i osnivaju nove, osnažuju se pravno i organizaciono. Sve to može i bolje i brže, ali bar se pokrenulo. Nikada neću zaboraviti trenutak kada su sva novosadska pozorišta bila u štrajku i kada sam ugledala kolonu kolega iz SNP-a i Novosadskog pozorišta / Ujvideki Színház koji dolaze da nas podrže.

Kako vidite vreme koje dolazi?

– Uz sve što nam se sa dešava, mi živimo i budući trenutak koji mora doći. Promišljamo nove važne teme koje će nas lečiti kroz ovu situaciju – i posle nje. Maštamo obnovljene sale u koje ćemo ući i ponovo se u njima susresti s našom publikom. Imajući to u vidu, ne znam šta bi mogao biti veći nacionalni legat jednog kulturnog mandata grada od obnovljene sale Pozorišta mladih, pozorišta publike budućih nosilaca upravo tog identiteta.

Snežana Miletić

BOL I SMEH NEVESELE ZBILJE

Pozorišni festival 45. Borini pozorišni dani u Vranju bio je sasvim u skladu sa svojim podnaslovom „Smeh, tišina, istina i još ponešto“. U sedam pozorišnih storija publika je bila u prilici da se nađe bez imalo komfora u situaciji aktuelnog društvenog vrenja koje se dotiče i Vranja. Nije imala prava na pozorišni komfor, već mnogo više na upitanost i zahtevnu odgovornost u skladu sa onim sa čim se suočila aktivno saučestvujući s glumcima na sceni

Selektorski izbor dr Miroslava Radonjića na ovogodišnjem izdanju festivala u Vranju smerno je vodio publiku od vrha do dna, do prizemljenja u traganju za onim što je još poneki segment u svim aktuelnim zabludama koje traže preispitivanje pojedina u kolektivnom posrnuću. Gubljenje dna kao tačke oslonca osetila je publika koja se kroz sedam viđenih

Radonjić je pronašao „šifru“ – ujedinjene priče u sedam nastavaka koje su na momente delovale složeno, teško i zahtevno za tumačenje, ali su imale i oslobađajuće „bensedinskog“ delovanje sa smehom upozorenja koje svaki lek može da izazove.

Ta aktuelna teatarska zbilja na komfornoj sceni Pozorišta „Bora Stanković“ upozorila nas je

Predstava *Proslava* koja se bavi univerzalnom pričom o traumi porodičnog silovanja, lažima, kukavičlukom i iskrenošću, iako ne deluje naturalizovano, ima oblik neke vrste međusobnog sučeljavanja kroz bolnu spoznaju, koja se događa na svetkovini šezdesetog rođendana moćnog oca. Sve je elegantno, kao i nasilje danas. Tako deluju i glumci u vranjskoj predstavi.

Nagrada za najbolji dramski tekst dramskom piscu Milivoju Mladenoviću za *Pevanje i ćutanje Sofke Nikolić*, foto Vojkan Ristić

Najbolja predstava na Borinim danima *Narodni poslanik*, po tekstu Branislava Nušića, u režiji Egona Savina, foto Vojkan Ristić

predstava našla na terapiji bez lekara, sa pitanjima za autoterapeutski odnos sa pozorištem.

Odluke žirija 45. Borinih pozorišnih dana u Vranju poklopile su se ne toliko sa ukusom publike, koliko s potrebom da i oni koji su poneli priznanja, a nagradene su sve predstave, na neki način dobi-ju identifikaciju sa stvarnošću u interakciji između teksta, scene i odnosa s vaspitanom publikom.

Možda je to i najveća vrлина selekcije Miroslava Radonjića, koji je od četrdesetak odgledanih predstava, sagledavajući pre svega vrednosti viđenog, ali i one budžetske i ostale elemente, pred vranjsku publiku izveo sedam predstava s prostora od Banjaluke do Skoplja.

Nameran, u čemu je u potpunosti uspeo da izbegne tako popularnu dnevno-političku banalnost,

na anamnezu našeg stanja. Počelo je sa 120 gledalaca, koji su, smešteni na sceni, bili indirektni učesnici u premijernom izvođenju *Proslave* po filmskom scenariju Tomasa Vireterberga i Mogensa Rukova u dramaturgiji Bojana Tasića. Pred premijeru, reditelj Marko Torlaković doneo je odluku da „ne potpiše predstavu“, te da novinari- ma saopšti da neće davati izjave „zbog cenzurisanja dela predstave“ jer je navodno „izbačen deo teksta koji je on dopisao“. Torlakovićevo dopisivanje odnosi se na „slučaj vladike Pahomija“ u samom finišu rada na predstavi, što je dovelo da nesporazuma između rukovodstva vranjskog pozorišta i samog reditelja, pa je usledio kompromis, očigledno na zajedničko zadovoljstvo. O svemu se malo saznalo i verovatno će eho uslediti sa obe strane.

Publika se našla između istine i poricanja, bez rediteljskog nametanja da bude „porota“.

Predstava *Ućutkivanje Sokrata* u režiji i scenografskoj postavi Nebojše Bradića, u produkciji Bitef teatra i Centra za kulturu iz Tivta, za vranjansku publiku u sto minuta svog trajanja delovala je kao univerzalno planetarna priča, postavljena da Sokrata slušamo više kao mislioca, a manje „optuženika“ na suđenju, uz univerzalnu scenografiju od agore do scene i sudnice. Nenametljivi, ali ilustrativni kostimi Marine Vukasović Medenice naglasili su vreme između mita i stvarnosti. S mnogim replikama u predstavi publika u Vranju se nije slagala. Bilo je tihe, gundajuće upitanosti, ali to je i vrлина ovog teksta koji provocira dijalog, osim ako u gledanje niste ušli kao već opredeljeni „ovisnik od stranačkog tima“.

Publika će prepoznati Bojana Dimitrijevića u liku Sokrata kao nekoga ko im je blizak i kada se ne slažu sa njegovim scenskim replikama. On deluje kao „njihov bliski sugrađanin“, kao čovek koji izgovara ono što oni misle, ali nisu u mogućnosti ili prilici da to iskažu kako on ume. Dimitrijević je dobio ovacije publike, a na kraju festivala, bez ozbiljnije konkurencije, Nagradu „Borisav Stanković“ za najbolju mušku ulogu.

Publika u Vranju koja ima posebnu empatiju prema svim oblicima nesreća i represije, kao u slučaju kada je ovađšnja zgrada pozorišta izgorela u podmetnutom požaru 2011. godine, kao i skidanja pojedinih predstava s repertoara pod pritiskom vlasti, sa ovacijama je pozdravila ansambl (privremeno) zatvorenog Narodnog pozorišta iz Beograda na poklonu posle predstave *Nije život biciklo (da ti ga ukradu)* Biljane Srdjanović, u režiji Andreja Nosova. „Narodno je narodno“, ta tišina, koja se protezala i kroz igru celog ansambla, na kraju je izazvala ovacije i neku vrstu međusobne interaktivne solidarnosti u prepoznavanju jasne nemoci na relaciji glumci–publika u kojoj se smešta mnjenje gnevne nemoci.

Tišina tokom predstave možda je bio najbolji glas kada se na sceni pojavio ansambl predstave u kojoj Branko Vidaković, Vanja Ejđus, Jovan Jovanović, Dragana Varagić, Petar Strugar, Miloš Đorđević, Suzana Lukić i Nina Nešković, dramu kuće u kojoj rade iznose na teren političke svakodnevice.

Pokazali su da „katanac“ u Beogradu, u Vranju može da znači simbolični spomenik prkosu pred svim utamničenjima, svetlostima scene i glumačke igre.

Makedonski narodni teatar iz Severne Makedonije svojim premijernim gostovanjem u Vranju sa *Narodnim poslanikom* privukao je pažnju, između ostalog, jer adaptaciju i režiju potpisuje Egon Savin. Svodeći glumački ansambl na sceni na samo šest likova, Savin daje primat predizbornim dešavanjima u jednoj palanci. Sa svim lokalističkim marifetima političke opore malograđanštine Aleksandar Mikić (Jevrem Prokić), tačno omeđen u parodijskom filingu savršeno precizno vodi priču, u čemu ima podršku uvek raspoloženog za igru Tonija Mihajlovske (Sreta) i savršeno precizne Tanje Kočovske (Spirojica), koja igra u maniru najboljih srpskih glumica. Savinovo čitanje deluje kao iskorak iz Nušićeve autentičnosti, bez bilo kakvog dopisivanja, kao i prenošenje na kakav „politički bukvar“ za buduće političke prvake.

Drama *Razbijeni krčag* Hajnriha fon Klajsta, u adaptaciji i režiji Tanje Mandić Rigonat i izvođenju ansambla Narodnog pozorišta Republike Srpske iz Banjaluke, doveo je do totalnog sinergijskog teatarskog šoka

između glumaca i publike u Vranju. Gledaoci su se poistovećivali sa likovima na sceni tokom svih devedeset minuta, gde svi dišu na „istim aparatima vremena“ od dijagnoze raspada temeljnih vrednosti i društvenog haosa, potkupljivosti, seksualnog iskorišćavanja, pretnji... Vranjanci su se suočili sa svojom svakodnevicom o kojoj mogu samo da gundaju i ništa više. Šok, posle koga nema utehe.

Korumpirano pravosuđe, seksualne ucene... to što je napisao Klajst kao da su vesti koje svakodnevno slušamo. Aleksandar Stojković (Adam, seoski sudija), Ljubiša Savanović (Valter, sudski savetnik), Miljka Brđanin (gospoda Marta Rul) nisu dali šansu publici da ostane po strani, već ih je uvukla u raspad morala i društvenih odnosa. Delo napisano 1811. godine, u adaptaciji i režiji Tanje Mandić Rigonat, i danas je regionalno aktuelniemento jednog stvarnosti koja aktuelno promiče tu sa nama nemoćnima.

Odnos majke i deteta nivo je na koji nas spušta selektor Radonjić, želeći da publici prikaže prokletstvo ulaska u tamu iz koje se može ili ne može pronaći katarza. Kroz biografiju pevačice Sofke Nikolić, „kraljice sevdaha“, u dramskom tekstu Milivoja Mladenovića život pun slave, toči gorčina posrtanja u onome što sa sobom nosi majčinstvo. Sonja Petrović, rediteljka koja je uradila adaptaciju teksta sa glumačkim ansamblom Gradskog pozorišta „Semberija“ iz Bjeljine u Republici Srpskoj, povela je vranjansku publiku u najdublje tajne jedne umetnice kakva je bila Sofka Nikolić tokom života.

Bojana Milovanović u naslovnoj ulozi publiku u Vranju digla je na noge. Ona je dvostruka dobitnica Nagrade „Borisav Stanković“ za svoje kreacije na ovom festivalu. Delovala je samouvereno i bez pretencioznosti igrala Sofku Nikolić.

Dušan Kovačević je odavno Vranjancima omiljeni dramski pisac. Možda *Udovica živog čoveka* nije njegov najbolji tekst, ali svakako se naslanja na koncept kojim se rukovodio selektor. Tragikomičnost je odlika naše životnosti i tu Kovačević maestralno iz crnila „pod noktima“ života izvlači osmeh i aplauz. Takva je i njegova predstava, puna obrta, neočekivanosti i upitanosti: Da li je sve ovo moguće? I jeste bilo moguće, kada je to rukopis Kovačevića, koji je i ovoga puta publiku u Vranju vodio „onim što svi vidimo, ali ne želimo da primetimo“, kao što se moglo čuti posle predstave od jednog gledaoca. Jelena Đokić (Marta) uz Nelu Mihajlović (Sofija – Soja) i Miodraga Krstovića (Vojin – Voja) dobija prostor za svoj iskaz koji, temperamentno doziran, nije iznad celog tona dešavanja na sceni, ali je dovoljno jak da oslika prepoznatljiv „šum života“ koji oseća Dušan Kovačević.

Pozorišni festival 45. Borini pozorišni dani u Vranju bio je sasvim u skladu sa svojim podnaslovom „Smeh, tišina, istina i još ponešto“. U sedam pozorišnih storija publika je bila u prilici da se nađe bez imalo komfora u situaciji aktuelnog društvenog vrenja koje se dotiče i Vranja. Nije imala prava na pozorišni komfor, već mnogo više na upitanost i zahtevnu odgovornost u skladu sa onim sa čim se suočila aktivno saučestvujući s glumcima na sceni.

Ostace zabeležene rediteljske kreacije Egona Savina, Tanje Mandić Rigonat, Andreja Nosova, Suzane Petrović, Dušana Kovačevića, sklopljene u selekcionoj postavi Miodraga Radonjića, što je festivalu dalo da kroz istoriju sebe može da pogleda u ogledalu realno i bez bilo kakvog kompromisnog odnosa prema aktuelnom trenutku.

Vojkan Ristić

ODLUKE ŽIRIJA 45. BORINIH POZORIŠNIH DANA

Žiri u sastavu Vasil Vasilev, reditelj iz Sofije, Trajče Kacarov, dramaturg iz Štipa i Nataša Gvozdenović, pozorišna kritičarka iz Novog Sada, jednoglasno je doneo odluke o nagradama.

Nagrada „Borisav Stanković“ za najbolju predstavu pripala je Narodnom teatru iz Skoplja, Severna Makedonija, za predstavu *Narodni poslanik*, po tekstu Branislava Nušića, u režiji Egona Savina.

„Predstava Egona Savina ističe se kao najbolja jer je kompleksno i vešto režirana te smeštena u autentičan prostor koji pojačava doživljaj radnje. Posebno je značajno što stavlja fokus na žensku perspektivu, čime se otvara novi ugao posmatranja poznate priče. Uigran ansambl doprinosi uverljivosti i dinamici predstave“, navodi žiri u svojoj odluci.

Nagrada za najbolju mušku ulogu dodeljena je Bojani Dimitrijeviću za lik Sokrata u predstavi *Ućutkivanje Sokrata* Bitef teatra iz Beograda, zato što „glumac stvara lik zanosno i istinito, tako da njime obujmi gledalište, da pokrene pitanja u svakom za preispitivanjem sopstvenog mesta u društvu“.

Nagrada za najbolju žensku ulogu dodeljena je Jeleni Đokić, za ulogu Marte u predstavi *Udovica živog čoveka* Zvezdara teatra iz Beograda, uz obrazloženje da je „Jelena Đokić kreirala, zrelo, spontano i promišljeno svoj lik“.

Nagrada za najbolji dramski tekst dodeljena je dramskom piscu Milivoju Mladenoviću, za *Pevanje i ćutanje Sofke Nikolić* u izvođenju Gradskog pozorišta „Semberija“ iz Bjeljine. „Tekst precizno pokazuje agon života Sofke Nikolić od mašte do stvarnosti, koji otkriva cenu koju mora da plati umetnik“.

Nagrada Grada Vranja ravnopravno je dodeljena za kolektivnu igru ansamblima Pozorišta „Bora Stanković“ iz Vranja za predstavu *Proslava* i Narodnog pozorišta iz Beograda za predstavu *Nije smrt biciklo (da ti ga ukradu)*.

Svih sedam predstava svojim ocenama neposredno nakon završetka ocenjivala je i publika u Vranju. Najveću ocenu – 4,88, a samim tim i Nagradu „Radoslav Radivojević“, dobila je predstava *Razbijeni krčag* u izvođenju Narodnog pozorišta Republike Srpske iz Banjaluke u režiji Tanje Mandić Rigonat.

UZBUDLJIV UNIVERZUM

Uz velike ambicije i mala sredstva, u malom mestu deluje Senčansko mađarsko kamerno pozorište, mlada profesionalna trupa, koja već treću godinu zaredom organizuje smotru svojih ostvarenja pod nazivom Kamarafest koji se održao između 24. i 28. septembra. Za razliku od velikih festivala, u čijim se razmerama često izgubi mogućnost prisnijeg kontakta s publikom, mali festival poput Kamarafesta poseduje dragocenu prednost uspostavljanja posebne atmosfere

Predstava *Mravlji kompot*, foto www.instagram.com/zentai.magyar.kamaraszinhaz

U Srbiji koegzistiraju i međusobno se prožimaju dva pozorišna univerzuma: srpski i mađarski. Oni ne čine dve hermetički zatvorene sfere, ali se u njihovim dominantnim estetikama ipak mogu zapaziti određene razlike. Srpsko pozorište često se oslanja na trenutno nadahnuće i individualni talenat, dok je za mađarsko uočljiva težnja ka doslednom usavršavanju umetničke tehnike i zanata. Budući da mađarski ansambli ne oskudevaju ni u imaginaciji ni u talentu, njihov rad često odlikuje viši stepen profesionalizma, onaj koji se prepoznaje ne samo u završnom proizvodu već i u samom procesu nastanka predstave, sklonosti ka istraživanju i upuštanju u umetničke i tehničke rizike.

Kulturni epicentar zajednice

Sa takvim standardima, uz velike ambicije i mala sredstva, u malom mestu deluje Senčansko mađarsko kamerno pozorište, mlada profesionalna trupa, koja već treću godinu zaredom organizuje smotru svojih ostvarenja pod nazivom Kamarafest koji se održao između 24. i 28. septembra. Za razliku od velikih festivala, u čijim se razmerama često izgubi mogućnost prisnijeg kontakta s publikom, mali festival poput Kamarafesta poseduje dragocenu prednost uspostavljanja posebne atmosfere.

Na samom otvaranju ansambl će goste dočekati mini-koncertom kojim se formalna svečanost pretvara u autentičnu dobrodošlicu i prisnost. Da većina članova svira poneki instrument, dok Ervin Palfi na sceni demonstrira virtuoznost na kontrabasu, gitari i klaviru, biće jasno tokom festivala na kojem domaćini priređuju još dva velika koncerta. Jedan je posvećen mađarskoj narodnoj muzici, a drugi je inspirisan stvaralaštvom Ernea Verebeša i senčanske grupe Zyntharew, pionira uglazbljene poezije u Vojvodini osamdesetih godina. Imajući u vidu da se pozorište tipično ne bavi produkcijom koncerata, jasno je da uprava Senčanskog pozorišta razmišlja izvan konvencija sa željom da kapacitete svog ansambla iskoristi na različite načine. Zahvaljujući tome, taj kamerni teatar postaje ne samo mesto pozorišnih predstava, već kulturni epicentar zajednice za koju stvara. Tome doprinose i razgovori o predstavama koji spajaju učesnike, publiku i kritiku iz Mađarske i Srbije, kao i razgovor o vojvodanskim mađarskim piscima Otu Tolnaju i Ištvanu Domonkošu koji je organizovan sa dve univerzitetske profesorke, Eva Hoža i Đendi Mikola, koji je vodio dr Tamaš Olah, teatrolog i dramaturg.

Vokalno-instrumentalne sposobnosti senčanskog ansambla i njihova dobra fizička sprema pod umetničkim rukovodstvom Kinge Mezei, koja unutar mađarskog pozorišnog prostora gradi sopstvenu stvaralačku galaksiju, omogućavaju nastanak predstava visoke umetničke vrednosti. Ovogodišnji program, kao i prethodnih godina, može se opisati kao oaza estetske prefinjenosti usred turbulentne društvene stvarnosti Srbije. To znači da je njihovo stvaralaštvo više usmereno na univerzalne teme i lepotu scenskog prizora, a ne toliko na neposredno reagovanje na dnevopolitičku problema-

tku. Velike teme ovde se promišljaju kroz male forme i geste, a intima pozorišnog iskustva gradi se podjednako unutar predstava i izvan njih.

Kombinatorika pokreta, boje, zvuka...

Kinga Mezei, glumica i rediteljka pozamašnog iskustva s radom u Srbiji i Mađarskoj, potpisuje režiju tri predstave: *Mravlji kompot*, *Živi pesak* i *Piaf marche*. Prve dve odraz su njenog višegodišnjeg interesovanja da scenski uobliči multi-medijalne fiktionalne svetove lokalnih vojvodanskih umetnika. U slučaju porodične predstave *Mravlji kompot* nastale po istoimenom romanu koji je napisao Bela Segedi-Sabo, senčanski pisac, otplovićemo do tajnog ostrva Porho. Prekomorske struje vodiće nas u posetu Parizu, nasukaće nas u Njujorku, razvlačiti po afričkim obalama i vratiti na mitsko ostrvo. Protagonistu priče, jednog mravojeda kojeg američki kapitalista želi da smesti u svoj zoološki vrt, pokreće ljubav prema mravojedu Okeaniji, cilj njegove odiseje sa grupom prijatelja jeste da iz zatočeništva oslobodi svoju dragu i uruči joj teglu mravljeg kompota koji ona najviše voli.

Razigrani, upevani, zagrejani ansambl pravi živopisnu plejadu dopadljivih i luckastih likova od ostrvskog isposnika Korta čija se naivnost graniči sa mudrošću kog tumači upečatljivi Đerd Virag, preko ljubavnika sa misijom, Mravojeda, u izvođenju Beneta Vilmanjija, pa sve do šarenolikih pomoćnika, razigranih epizodista i harizmatičnih antagonista koje oživljavaju Zoltan Devai, Judit Verebeš, Aron Siladi i Lea Davidović Tomić. Svet bujne mašte *Mravljeg kompota* Mezei oživljava i pomoću višeslojne i funkcionalne scenografije Petera Ondrašeke te inspirativne muzike Silarda Mezeija.

Ista muzička, scenografska i rediteljska saradnja ponavlja se i u remek-delu umetničke kreativnosti (termin koji ne upotrebljavam olako) pod naslovom *Živi pesak*. U tom detaljno promišljenom i složenom kamernom projektu Kinga Mezei, ne prvi put, pronalazi način da scenski uprizori sliku i stih. Uzimajući likovna ostvarenja Pala Petrika i poetska dela Ota Tolnaja, vojvodanskih stvaralaca, ona pravi besprekornu kombinatoriku pokreta, boje, zvuka, predmeta i prostora koja srpskom pozorišnom pejzažu pruža, malo je reći, jedinstven dojam. *Živi pesak* je svet u malom, magični vojvodanski univerzum dat iz perspektive starog slikara, njegove džan-grizave supruge i raspojanog pijanog prijatelja. Njihovi banalni svakodnevnosti susreti ispunjeni alkoholom, sitnim razmiricama, malim i velikim nuždama, kontrastno su postavljeni naspram slikarevih reminiscencija i umetničkih izraza. Slike nastaju skidanjem peščane patine prstom sa prozorskog okna, bojom pune starinske pegle spuštaju se niz kosu ivicu scenografije, točak bicikla umočen u farbu prska po platnu, koreografijom zgažene kuglice boja u dvostranoj slici daju dvostruku refleksiju na Džeksona Poloka, a standardni potezi kičicom služe samo kao poslednji nanos detalja u ovoj naročitoj igri mašte. Umetnik i njegovo delo neraskidivo se povezuju u igri međusobnog uticaja gde se gubi nit o tome

šta je stvoreno, a šta stvarno. Odnos originala i kopije, života i umetnosti, slike i stiha pomešan je u prasku koreografije, melodije, ritma, boje i emocije koje nadahnuto, teatrom pokreta, vode Aron Balaz, Kinga Mezei, Ervin Palfi i Tamaš Hajdu.

Nešto je drugačija stvar sa predstavom *Piaf marche*, obnovljenim omažom iz 2015. godine koji Kinga Mezei pravi o životu i delu slavne francuske šansonjerke. U sećanju na Edit Piaf teško je izbeći pomisao na sudar neumoljive životne stvarnosti i mitskog sloja koji je nad njom izgrađen, jer iza ikoničnog lika žene na sceni stoji biće koje je kroz ljubavne vrhunce i sunovrate, telesnu izdržljivost i lom, te istorijski nemir, platilo cenu sopstvene predanosti emociji kao vrhovnom načelu postojanja. Predstava je dramaturški sačinjena od odabranih numera iz diskografije Edit Piaf. Nesvakidašnje tekstualno uporište zaoštreno je činjenicom da u predstavi gotovo da nema dijaloga, već samo Mezei koja maestralno peva na francuskom i ulazi u mizanscensku interakciju sa Aronom Siladijem, koji tumači više muških figura iz života pevačice.

Život sagoreo u bolnom sjaju

Uspostavlja se paralela između istorijske Piaf i Piaf iz njenih pesama. Pratimo njen život i karijeru od mladosti do smrti. Njena burna veza sa Marselom Serdanom, završena tragičnim padom aviona, deluje poput tačke u kojoj se lična sudbina pretvara u materijal za legendu: ljubav se prekida u trenutku kada je najintenzivnija. Isto tako, zavisnost koja je proistekla iz fizičkih povreda i teških bolova, a potom prerasla u svakodnevnu borbu sa morfijumom i lekovima, svedoči o telu koje nije uspešno da izdrži napor života kakav je njen temperament zahtevao, pa je scena postala jedino mesto gde je mogla da zadrži iluziju potpune kontrole. Svedočimo ratnom iskustvu koje je obeleženo nastupima pred okupacionom publikom, ali i istovremenim pokušajima da pomogne zarobljenicima i progonjenicima. Sve te linije konačno se prelivaju u lirski subjekt njenih pesama glas koji ne govori o romansi kao idili, već o ljubavi kao sudbini koja podrazumeva ranjivost, žrtvu i nepovratno davanje sebe, glas koji je istovremeno i molitva i hronika svih njenih izazova. Zato se i danas, kada posmatramo scensku interpretaciju takvog lika, čini da pred sobom nemamo puku rekonstrukciju biografije, već susret sa arhetipom žene koja je život sagorela u fascinantnom, bolnom sjaju, i čiji se umetnički izraz ne može odvojiti od njenog prisustva u svetu. Pisma je postala njen način postojanja, a postojanje, zauzvrat, neprestano se pretvaralo u pesmu. Upravo zato rediteljka udvaja lik Edit Piaf koja se pojavljuje kao lik i kao minijaturna lutka, kao stvarna osoba koja se suočavala sa Scilama i Haribdama života, te kao figura javnog života koju su oblikovali lirski i medijski narativi.

Pored rediteljskih i glumačkih ostvarenja Kinge Mezei, na Kamarafestu mogli smo da vidimo i predstavu *Car*

je go, Jevgenjija Švarca, satirične komedije po motivima Andersenove bajke u režiji glumaca Judit Verebeš i Zoltana Devaja. U pitanju je amaterska predstava polaznika Senčanske dačke komore koja je pokrenuta u ovom pozorištu. Najavljena je nova produkcija profesionalne predstave *Ball* Bertolta Brehta u režiji Anca Bradu, ali je ona otkazana zbog tehničkih problema sa električnom instalacijom u zgradi. Naposljetku izvedena je produkcija takođe novijeg datuma pod naslovom *Škola na granici*. Pisac je Geza Otlík. On je bio jedan od najvažnijih mađarskih proznih pisaca 20. veka koji je u mađarskoj književnosti ostavio dubok trag pre svega jednim romanom *Škola na granici* iz 1959. godine. Iako nije bio izrazito plodan autor, taj roman ga je učinio klasikom, a njegovo ime često se navodi uz one koji su modernizovali mađarsku prozu posle Drugog svetskog rata. Roman je delimično autobiografski i zasniva se na autorovom iskustvu iz vojne škole i prikazuje život nekoliko dečaka u vojnoj akademiji tokom 20-ih. Kroz priču o odrastanju i formiranju karaktera, roman istražuje odnose moći, poslušnost i pobunu, nasilje i prijateljstvo, ali i mehanizme autoriteta i formiranja identiteta.

U toj predstavi Benet Vilmanji tumači dramaturški izdvojenog glavnog lika Gabora Medvea, žrtvu sistemskog i vršnjačkog nasilja. Napetost između dečje naivnosti i stroge discipline vojne internatske škole Vilmanji oslikava tihim, gotovo suptilnim glumačkim sredstvima. Njegov lik oblikuje se kroz kombinaciju tuge i besa, straha i prkosa, suprotstavljenim osećanjima koja Vilmanji izražava nijansirano, gotovo identično, naglašavajući unutrašnju patnju nesnađenog dečaka. Sa podjednakom uverljivošću i slojevitim nastupom prati ga i Roland Laslo koji tumači Medveovog prijatelja Bebea. Trajni konflikti tih likova, njihova borba između bega od trauma i suočavanja sa njima, artikulišu se promenama scenskog položaja: čestim bekstvom u stranu, te naprasnim prodorima u centar zbivanja. Vilmanji crta psihološki profil lika koji jedini izlaz pronalazi u zagrljaju smrti, dok Roland Laslo gradi junaka koji savladava teške izazove. Impresivnu glumačku bravuru pravi Ervin Palfi u nekoliko uloga institucionalnih figura edukatora i lekara.

Kamarafest potvrđuje da vitalnost pozorišne scene ne zavisi od veličine grada niti od institucionalne moći, već od istrajnosti, vizije i umetničke etike. U Senti tako nastaje suverena estetika, precizno oblikovana i dosledno negovana, koja istovremeno čuva lokalni identitet i prevazilazi ga univerzalnošću umetničkog impulsa. U vremenu kada se kulturne institucije sve češće okreću kratkoročnim ciljevima i brzom efektu, Senčansko mađarsko kamerno pozorište i Kamarafest pokazuju da stvaranje ima smisla samo kada izrasta iz zajednice i vraća joj energiju višestruko, kroz lepotu, disciplinu, radoznalost i toplinu. Kamarafest nije bio samo festival jednog pozorišta već je bio blistav primer kako se u maloj sredini gradi veliki svet.

Andrej Čanji

RASKRŠĆA KOJA SPAJAJU

Ovog oktobra, uprkos političkoj neizvjesnosti, nadvladalo je pozorište svojom unutrašnjom snagom i potrebom da ono danas na sceni bude svoj na svome. Unutrašnja snaga i struktura moći pozorišta nadjačali su aktuelnu potrebu za izvanpozorišnim sadržajem. Scena je bila poligon igre i pozorišne slobode odgovorne samo sebi i publici stalno oslušujući, htjeli – ne htjeli, kakav će to odjek imati kod dvije raspolučene strane, da li će neka vrsta kazne, osude ili čak grube odmazde doći s bilo koje strane

U šestoj godini postojanja festivala u Nišu došlo se, s razlogom, i do onog što sami naziv festivala slovi – „Teatar na raskršću“ (6–12. oktobar). Raskršće, da se pozorišni festival ubokori u velikom Nišu, na šta se čekalo decenijama, ali na osnovu potreba, a prije svega kulturnih mogućnosti i mogućnosti organizatora i osnivača, Narodnog pozorišta iz Niša i Grada Niša, ali na radost i potrebe građana niške regije. Ovaj festival više nema mogućnosti niti prava da luta u svojoj koncepciji ili selekciji predstava i pratećih programa, da traži rješenja izvan pozorišnog jezika i izraza, da opravdanja nudi iz zabluda, neznanja, ličnih poimanja estetike pozorišta i nekih vlastitih poetika koje su interes samo pojedinca, bez obzira na to koliko imale utemeljenje i u takvom razmišljanju i shvatanju pozorišnog festivala. Za ovaj šesti festivalski saziv svojom drugačijom selekcijom Spasoja Ž. Milovanovića, osnivača i donedavnog direktora Narodnog pozorišta iz Niša, organizacijom, iznuđenom promjenom termina održavanja festivala u oktobru umjesto u proljetnom terminu, na Dan Narodnog pozorišta, i jasnom podrškom od osnivača, s pravom očekujemo da napravi prvi značajan iskorak u smjeru opravdanja svog postojanja na radost publike koja se očigledno vraća u svoje pozorište.

Treba podsjetiti da Niš ima prebogatu istoriju postojanja pozorišta.

Uspostavljen je novi oblik dovođenja predstava na ovaj festival: po-bjedničke predstave sa relevantnih festivala u zemljama regiona dolazile bi u Niš. I tu postoji – ali. Scena Narodnog pozorišta u Nišu koja je građena tridesetih godina prošlog vijeka, limitirana je svojim portalom i predstavama sa velikom scenografijom, bez velikih prepravki teško ili nikako ne mogu da se postavne na pozornicu u Nišu, što je bilo vidljivo i na ovogodišnjem festivalu. To je infrastrukturni limit, ali nije nikako opravdanje da se ne dovedu najbolja pozorišna ostvarenja iz regiona.

Ali na sreću u Nišu se na šestom okupljanju igralo u pozorištu. I više od toga. „Teatar na raskršću“ okupio je predstave iz pet država u takmičarskom dijelu festivala, dvije predstave na otvaranju i zatvaranju izvan konkurencije, dvije predstave u pratećem programu festivala, a organizovani su i okrugli stolovi poslije svake predstave, promocije i razgovori o pozorištu i kulturnoj politici.

Ovog oktobra, uprkos političkoj neizvjesnosti, blagom pritisku i nelagodnosti, što se osjećalo u atmosferi, nadvladalo je pozorište svojom unutrašnjom snagom i potrebom da ono danas na sceni bude svoj na svome. Unutrašnja snaga i struktura nadmene moći pozorišta nadjačava aktuelnu potrebu za izvanpozorišnim i izvanestetskim sadržajima, koji se neštedimice

završnice, Miloš Cvetković i Pičam, koga odlično tumači Aleksandar Marinković, osobe sa dna ljudske ljestvice morala i etike, od prvog pojavljivanja na sceni jasno nam naznačavaju jasnoću puta svakog mafijaša i kriminalca bez obzira na to u kakvom sistemu i uz kakvu podršku Lokita (odlično dočarava Aleksandar Mihalović), mjesnog šefa policije, djelovali.

Odlični kostimi Biljane Grgur, scenografija Gorčina Stojanovića, koja naginje ka onim čestim Neškovićevim rješenjima postavljanja scene na dva nivoa i paralelnih radnji, odlično korespondiraju s radnjom i ciljem ovog komada. Songovi Julije Peković iz ota veoma dobro donosi Marko Radojević, iskazujući se i kao dobar interpretator. I ovdje je nonsens. Ulični džeparaš Filč u tom konglomeratu svakovrskih kriminalaca i bezmoralaca dočaran je u svedenoj glumi Danila Petrovića kao osoba sa najviše moralnih skrupula, date riječi i odnosa prema poslu ma kakav bio i kako ga radio.

Na sceni se postavila pitanje, zašto je sve na prodaju i kolika je cijena: vlastita kćer, partner na poslu, čovjek iz vlasti od koga zavisite, vlastiti stavovi i promjena interesa i potreba. Ta prevrtljivost u podzemlju samo se za 180 stepeni prenosi u današnju svakodnevicu, što ovaj komad čini svevremenim i neprolaznim. Zahvaljujući prije svega nama, što se ne mijenjamo nabolje, već se samo recikliramo.

koje izaziva mnoštvo pitanja i dilema svakom reditelju i pozorišnom ansamblu. I ovdje bismo mogli postaviti mnogo pitanja i interesovanja zašto je nešto izostalo i čega nema, ali je to limitirano realnim mogućnostima ansambla i kuće.

Filip Hristovski, kao Trepljev, i Isidor Jovanoski, kao Trigorin sin i majčin ljubavnik, približno istih godina, očigledno rediteljskim promišljanjem pojačavaju taj latentni sukob između dva muškarca. Očigledno je da majka i ljubavnica Arkadina, malogradnanka, ne baš talentovana glumica, kojoj je komfor iznad umjetnosti, a koju odlično na scenu donosi Slavica Manaskova, kao veoma mlada rodila je Trepljeva i to je svakodneвно podsjeća kako život prolazi i kako ona više nije za one fizičke vježbe i akrobacije koje pokušava da prezentuje na pozornici. Dramske situacije dovode do tragičnih sudbinskih rješenja Nine, koju tumači Sandra Tančeva, i Trepljeva, dok Trigorin, koji je bez čvrstog karaktera, klizi kroz prste sudbine Čehovljevih likova.

Ova drama je žanrovski komedija gdje su likovi ubijedeni u svoje stavove i odluke mada im stvarnost ne daje pravo za takve postupke. Prvi dio predstave ima svoj tempo i dinamiku igre, dok u drugom nastavku reditelj remeti tok događaja razvučenom i nefunkcionalnom scenografijom (je-

Predstava *Kiselina*, nagrada za najbolju režiju Nerminu Hamzagiću, foto promo www.bnp.ba

Neki istraživači govore da „prema nekim arheološkim pretpostavkama i posrednim istorijskim izvorima postoje naznake da je Niš imao razvijene oblike pozorišnog života još u 4. vijeku“ (Goran Maksimović, *Glasovi iz prošlosti*, Niški kulturni centar, Niš, 2024, str. 198.) da bi u 16. vijeku „postojali neki oblici glume i igre“ i da bi tek dosta kasnije u odnosu na druge gradove u Srbiji 1883. godine bio zapisan ozbiljniji pozorišni iskaz, o čemu postoje dokumenti u obliku plakata. Do kraja Prvog svjetskog rata odvijala se dinamičan, ali promjenljiv, što se tiče uspjeha i redovnosti, pozorišni život pod najdužim nazivom „Sindelić“. Tek 1921. godine, spajanjem za-ječarske trupe „Gundulić“ s pozorištem „Trifković“ iz Niša, nastaje „Povlašćeno gradsko pozorište u Nišu“ što su prvi obrisi sadašnjeg pozorišta. Zna-či tradicija i oslonac postoje u dalekoj istoriji.

Opravdati tradiciju i bogato nasleđe, a zadovoljiti danas formu međunarodnosti na raskršću, pod tim podrazumijevajući mnoštvo raskršća, ali onih koja bi nas navodila na zajednički put a ne upućivala u nove vododjelnice, traži mnogo tehničkih, materijalnih i stručnih, kadrovskih i organizacionih pretpostavki i potreba, što se postavlja pred ovaj istina perspektivni i potrebni festival pozorišta iz regiona. Dobra koncepcija, nova, zahtijevna, podrazumijeva stručan i predan rad bez improvizacija, s preciznim razumijevanjem potreba i mogućnosti.

Festival je zamišljen da okupi najznačajnija pozorišna ostvarenja iz zemalja u regionu, ostavljajući selektoru festivala slobodu da prema svojim afinitetima dovede predstave na festival u Niš, što je približljivo pozorišnu publiku iz Niša najčešće ostavljalo nezadovoljnom.

Koncipiran je ambiciozno, sa veoma dobro osmišljenim pratećim programima i potrebom da na „raskršću“ koplja ukrste najbolja pozorišna ostvarenja između dva festivala. Ali?! Proteklih godina lutalo se, prije svega, sa selekcijom predstava za festival koja nije nailazila na dobar prijem kod niške publike. S razlogom. Selektori su se rukovodili svojim poetikama i estetikom pozorišta, zanemarujući to kome su te predstave namijenjene – publici, glumcima, ljudima iz pozorišta i kulture u niškom kraju. Tražilo se rješenje.

nude glumcima i posjetiocima. Naizgled, bilo je sve normalno. Scena je bila poligon igre i pozorišne slobode odgovorne samo sebi i publici stalno oslušujući, htjeli – ne htjeli, kakav će to odjek imati kod dvije raspolučene strane (istina nezainteresovane za stvarni život pozorišta), da li će neka vrsta kazne, osude ili čak grube odmazde doći s bilo koje strane. To je bio stalni potkontekst održavanja festivala, koji na sreću nije nadvladao i prepustio svoj teren onima koji bi ga zloupotrijebili samo za svoje interese.

U takvom smirenom i neopreterćenom, nepretencioznom otvaranju počeo je „Teatar na raskršću“ u Nišu. Nije se robovalo „velikim zvaničarima“ i govorima, bez politike i žalopojki, već smireno i sa željom da ova svetkovina glume prođe na radost učesnika i publike.

Domaćin, Narodno pozorište iz Niša, otvorilo je ovaj festival predstavom Vaclava Havela *Prosjakča opera*, u režiji Milana Neškovića i dramatičarici Jelene Mijović. To je poznati naslov iz pozorišta 18. vijeka koji je 1728. napisao Džon Geja, a kasnije, kada je Bertol Brecht tu dramu osavremenio u epohi tridesetih godina prošlog vijeka, dobio se prepoznatljiviji tekst sa istim naslovom. Tek sedamdesetih godina 20. vijeka Vaclav Havel smjesta priču u komunistički milje, sada bez muzike. Reditelj Milan Nešković se poigrava sa tekstom i režira komad postavljajući ga na način kako ga ko razumije, u neko podzemlje u Londonu prve polovine prošlog vijeka. Paralela je jasno povučena tada i sada ističući sve i sada prisutne izvitoperenosti društva koje nagrizava svaku pa i kriminalnu strukturu. Kao mjuzikl, a nije, kao kabare izvedbu, ali ne do kraja, vodvilj, politički komad ili naša zbilja. Kriminal, korupcija, mafija i mafijašenje, podmićivanje, gubljenje morala i etike, poštenje na stalnom ispitivanju, ljubav ili preljuba, moć i vlast sazidali su ovaj tekst koji dalje oblikuje i na scenu iznosi Nešković s veoma dobrim ansambлом pozorišta iz Niša. Između tih odrednica koje čine čovjeka i njegovu strukturu plete se priča koju uspješno na scenu donose glumci pozorišta domaćina. Prepoznati optimizam i radnju kod Brehta nadograđuju humor, cinizam, ironiju i savremenost koju ističe Havel u svom tekstu

I ovo što se događa na sceni u ovoj predstavi i te kako nam je blisko iz naše svakodnevice. Mekhit, koga promjenljivo igra, u nekim scenama bez

Druge festivalске večeri izvedena je prva predstava u takmičarskom dijelu Antona Pavlovića Čehova, *Galeb*, u izvođenju NU Tetar „Jordan H. K. Džinot“ iz Velesa iz Sjeverne Makedonije. Dramski tekst koji izaziva mnoge autore i pozorišta, provocira ih svojom poetikom i naizgled jednostavnim izrazom, ali dubokom dramskom strukturom, zaveo je i pozorišne poslenike iz Velesa. Ljubav i sreća najčešće nisu u pravolinijskoj korelaciji, a ovaj komad Čehova upravo govori o nesreći u ljubavi ali i paralelnoj radnji, gdje je istaknuta i opsesija, ali mogli bismo reći i ljubav prema umjetnosti, sa bolesnom ambicijom da se u tome postigne rezultat veći nego što to realni potencijal i talenat pojedinca mogu da izrode.

Reditelj Aleksandar Ivanovski je dobrom podjelom unutar glumačkog ansambla istakao one karakterne vrijednosti glumačkog potencijala kojima raspolaže ovo pozorište, gradeći likove koji imaju svakako više mana nego očekivanih vrлина, a one su rezultat lutanja unutar ljubavnog trougla, gdje je svaka ljubav neuzvrćena što stvara opšte nezadovoljstvo i samu tragediju. Tekst *Galeba* je Čehovljevo višeslojno dramsko djelo,

zero koje je više neka barušina, kiša koja predugo i dosadno pada, kabina koja je utičište za nezbrinute i slabo je vidljiva iz svih dijelova sale) nisu u funkciji realizacije Čehovljevog teksta. Muzika je remetila tok radnje na sceni i nije nikako bila u funkciji teksta već je više bila populistička i pomalo agresivna.

Sara Milevska kako kreator kostima veoma je dobro obavila svoj zadatak, a naročito rješenjem kostima Trepljeva koji je zbog neuzvrćene ljubavi bolesno ugojio i taj vizuelni utisak je pojačao psihološki efekat i frustracije koje doživljava zaljubljeni mladić zbog neuzvrćene ljubavi. Scenografija je bila nefunkcionalna, ponekad napadna i bez bitnih efekata na funkcionisanje predstave.

U takmičarskom programu s pravom je selektovana predstava *Kiselina*, mogli bismo reći i praižvedba teksta Asje Krmanović, u režiji Nerminu Hamzagiću, u produkciji JU Bosanskog narodnog pozorišta iz Zenice, 23. festivala bosanskohercegovačke drame, Zenica 2024. i Scena MESS Sarajeva, koju je publika u Nišu najtoplije primila.

Nagrade 6. festivala „Teatar na raskršću“

Najboljom je proglašena predstava *Očevi i oci* Narodnog pozorišta u Beogradu kojoj su pripale i nagrada za scenografiju (Zorana Petrov), kostimografiju (Marija Marković Milojević) i originalnu scensku muziku (Nevena Glušica).

Nagrada za režiju dodeljena je Nerminu Hamzagiću za predstavu *Kiselina* Bosanskog narodnog pozorišta Zenica.

Nagradu za najbolju žensku ulogu ravnopravno dele Gordana Boban (*Kiselina*) i Kristina Obradović za ulogu barunice Kasteli u predstavi *Gospoda Glembajevi* (Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica).

Nagradu za najbolju mušku ulogu dobio je Cvetan Aleksijev za rolu Torvalda, a nagradu za najbolju mladu glumicu Aneta Ivanova za ulogu Emi, obe u predstavi *Kuća za lutke, drugi deo* (Narodno pozorište „Ivan Vazov“ Sofija, Bugarska).

Nagrada za najboljeg mladog glumca dodeljena je Stevanu Vukoviću za ulogu Alojzija Silberbarandta u predstavi *Gospoda Glembajevi* (CNP Podgorica).

Nagrada za scenski pokret pripala je glumačkom ansamblu predstave *Kuća za lutke, drugi deo*, a specijalne nagrade za glumačke bravure dobili su: Miloš Đorđević, Nikola Rakočević, Aleksandar Vučković, Vanja Ejđus, Vanja Milačić, Sena Đorović, Iva Milanović i Nikola Ristanovski. Žiri je radio u sastavu Irfan Mensur, Nenad Novaković, Gordana Gončić, Andrej Nosov i Anđelika Simić.

Sam naslov predstave *Kiselina* asocira nas na turšiju, na onu mučnu koju nas pomalo nagrizi iznutra, ali i na ritual spremanja, tradiciju porodičnog okupljanja, ali i na sve moguće mučnine koje se pleću oko te kiseline. Ova drama nagrizi dušu svakog na sceni i u pozorištu, razigrava moguće kombinacije odnosa četiri aktera na sceni. Rediteljski nenametljiva i precizna režija Nermina Hamzagića dala je odličnoj glumačkoj podjeli dovoljno glumačkih izazova i mogućnosti da se iskažu i pokažu kako dominiraju na sceni gdje je scenografija Sabine Trnke, prepuna glavica kupusa i tegli, bila dovoljno jasno u funkciji toka radnje ovog odličnog pozorišnog iskaza. Gordana Boban je sve svoje uloge u ovoj predstavi odigrala uvjerljivo, autoritativno, sa dovoljno emocija koje su nas podsjetile na značaj porodičnih okupljanja, odnosa i životnih događaja. Mirvad Kurić dominira scenom, a ova fragmentarna dramaturgija omogućava mu da izlazi iz uloge u ulogu s takvom lakoćom „kao da je to normalno“, jer u predstavi svi igraju sve, svi igraju svakoga. Mladi glumci pozorišta iz Zenice Selma Mehanović i Benjamin Mehanović (koji je usput i pjesnik) odlično su se uklopili na sceni sa superiornim i dokazanim glumačkim imenima.

Na dobro iznijansiranim način, nježan i pomalo rizičan, ova drama po stilu nudi postdramski stil pisanja teksta, ali nam je kreatorni tim ove predstave ponudio dramu koja nas je duboko emotivno protresla i ostavila da razmišljamo gdje smo mi to danas u našoj porodici i društvu?!

Pozorište „Ivan Vazov“ iz Satije odigralo je predstavu *Kuća za lutke, drugi dio* prema tekstu Lukasa Hnata, u režiji Jasena Pejankova. Šta je bilo sa Ibzenovom Norom, kada je sva buntovna otišla u nepoznato. Ovaj tekst i pozorišna priča donosi nam sudbinu Nore u međuvremenu. I to su dvije priče. Ova predstava nudi nam priču dvije žene Ane-Marin i Nore, gdje svaka bira svoj put, dok kod Ibzena Nora kao lutka želi i traži svoj put. Tekst i ovaj pokušaj produžavanja interesovanja za sudbinu Ibzenove Nore kao feministkinje u svom vremenu na pozornici nije opravdao sve ono što smo očekivali od „nove Nore“ poslije 15 godina od Ibzena.

Odlučna, birana glumačka podjela, klasičan i poznat tekst Miroslava Krležje *Gospoda Glembajevi*, u režiji dokazanog reditelja Danila Marunovića i produkciji Crnogorskog narodnog pozorišta iz Podgorice, ponudila nam je priču o raspadu jedne ugledne zagrebačke trgovačke porodice, prevedenu na svakodnevicu o rasulu jednog sistema koji razjedaju kriminal, zločini, licimjerstvo, laži, najniži primitivizam, intrige, podvale, unutarporodično nepodnošenje, zavist, pohlepa. Na scenu odlični Svetozar Cvetković donosi Ignjata Glembaja, Mišo Obradović saživio se sa ulogom Leonea, a barunicu Kasteli veoma upečatljivo glumi Kristina Obradović. Svoje uloge odlično su donijeli i Ua Lučić, Danilo Čelebić, Emor Čatović, Slevan Vuković, Kristina Mrkić...

Dobra dramaturgija Bože Koprivice, kostimi Vanje Ciraj Džudža i scenografija Valentina Svetozareva daju nam potpunu sliku te neminovne tragedije u takvom kompletu ličnih, društvenih i moralnih sukobljavanja i lomova. Velika dalekovidost Krležinih viđenja sadašnje Evrope daje punu aktuelnost ovoj dramaturgiji i time aktuelnost i neprolaznost klasičnog teksta i univerzalnih tački sukobljavanja i konflikata.

Narodno pozorište iz Beograda na „Teatru na raskršću“ u Nišu igralo je predstavu *Očevi i oči*, dobro poznati i već igrani tekst prema romanu Slobodana Selenića, u dramaturgiji Kate Đermati i odličnoj režiji dokazanog mladog reditelja Veljka Mićunovića. Svevremeni tekst Selenića nudi nam preispitivanje našeg trajanja, naše istorije, duhovnosti, morala, intelektualnog kapitala, ideoloških nesnalazanja kroz sjećanja Slevana Medakovića, koga odlično igra Nikola Rakočević. Milušina i Mihajla Medakovića igraju s mjerom uz preciznu režiju i jasne rediteljske zadatke Miloš Dorđević i Aleksandar Vučković. Vanja Ejđus u ulozi Elizabete Medaković donosi nam upečatljiv lik žene koja svojim replikama i odnosom prema partnerima na sceni pokazuje tu oštru liniju sukobljavanja dvije kulture, ta dva svijeta, nerazumijevanje i sukobe i neslogu unutar građanske porodice koja se rastače. Nanka koju glumi Sena Đorović intuitivno zna kakvo vrijeme dolazi, šta se sprema, igrajući tanano, ali jasno i bez ustezanja saopštavajući svoje stavove i razmišljanja. Nikola Ristanovski, tumačeći lik Vidosava Prokića, saopštava svu tragiku naših sukobljavanja i nesporazuma sa sobom i okruženjem, sa tuđim navikama i našim duhom koji je zarobljen u patrijarhalnom plaštu naših predrasuda.

Vanja Miličić donosi nam lik Rahele Blejk, drugog svijeta u ovoj priči, i Iva Milanović kao Jelena. Scenografija Zorana Petrova naizgled je jednostavna, čista i jasna, ali funkcionalna i ne smeta glumcima, dok kostimi Marije Marković Milojev oslikavaju u svakom liku karakter, podneblje i socijalni status osobe koju donose na scenu.

U Niš se vratila pozorišna i festivalska atmosfera zavajujući „Teatru na raskršću“. Vratila se vjera da se ovaj festival zabokorio i da ima smisla njegovu postojanje. Ako bi se prihvatile još neke od važnih sugestija organizatorima, tada bi se ova manifestacija ljubavi prema pozorištu baš razbuktalala. Prijedlozi su bili da se ovaj festival vrati u proljetni termin, na Dan Narodnog pozorišta iz Niša, da se umjesto klasične selekcije na ovaj festival dovode predstave pobjednice na nacionalnim festivalima iz zemalja sa Balkana ili, bolje rečeno, sa jezika za koje nam nije potreban prevod (makedonski, slovenački, bugarski) i da se prateći program obogati ne kvantitetom, već istinskim kvalitetom. Veliki broj nagrada mogao bi ostati, ali kao opcija, ako je nagrada opravdana u pozorišnom projektu, a ne da se dodjeljuje zato što je propozicijama obavezno predviđena.

I festival i nagrade i prateći program svake pozorišne manifestacije neophodan su dio za svaki festival i o njima se diskutuje, polemise i rasuđuje i presuđuje. Sve je to bilo u okviru festivala na nivou ove značajne manifestacije i pozorišne svetkovine.

Nenad Novaković

JEZGRO ŽIVOTA U APOKALIPTIČNOM VREMENU

U ozbiljno urađenom katalogu festivala „Misliti mir“ može se pročitati i sledeće: „Vei Jingšeng, kineski demokratski aktivista koji je zbog svog aktivizma proveo 18 godina u zatvoru u Kini, primetio je: ‘Sa mnom su stajali samo umetnici’ – ukazujući na umetnike kao korifeje istine i hrabrosti“

Na jednom vračarskom zidu već nekoliko meseci odoleva grafit *Proleće je, miriše na promene*. Dva festivala koja su održana ovog proleća imaju slične intencije – svojski se zalažu za promene, samo što je jedan, „ExploreZ“, održan u Amsterdamu 15–25. maja, a drugi, „Umetnost i ljudska prava – Misliti mir“, u Beogradu 10–13. juna. Za kakve promene se zalažu? Ko i šta treba da se menja? I traže li iste promene iako svi znamo da se holandska i srpska stvarnost razlikuju?

U Amsterdamu

ZID teatar već devet godina zaredom održava smotru kreativaca u najboljem smislu te reči. Forma festivala nametnula se načinom rada teatra, koji je još 1993. osnovala Karolina Spaić, rediteljka našeg poretka. Njega čine, uz Karolinu, mali umetnički tim i veliki radni i izvođački prostor u Zapadnom Amsterdamu, na obodu šireg centra grada. Otvorenost za umetnike bez obzira na to kojom se oblašću bave i pogotovu bez obzira na poreklo i nasleđe, omogućilo je ZID-u da oslušne stvarna interesovanja i brige zajednice, koja se sticajem okolnosti formirala upravo tu, u Amsterdamu i ovom vremenu. Ovi umetnici nastupaju uglavnom solistički, u duopredstavama ili kreiraju prostor za kolektivno radioničko istraživanje. U svakom slučaju, ZID im daje mogućnost da stvaraju, a potom i da se predstave amsterdamskoj i evropskoj publici na festivalu.

Osim toga, Karolina Spaić i njeni saradnici aktivno prate druge inostrane scene i na raznim meridijanima otkrivaju umetničke trupe koje neguju inovativni pristup prostoru i medijima izražavanja, telu i pokretu, i stvaraju predstave koje nisu finansijski zahtevne, ali jesu emotivno bogate.

Konačno, ZID teatar producira vlastite predstave, često zadržavajući jednu temu u performativnom ciklusu – po nekoliko predstava rada se iz iste provokacije.

Program festivala „EksplorZ“ otvorila je festivalska premijera *Kiseonika (Zuursto)*. Bez drveća nema kiseonika, bez kiseonika nema života. Zato je predstava osmišljena za izvođenje na otvorenom prostoru parka i u neposrednom dodiru s prirodom, drvećem, ali i zvucima i ritmovima grada. Nažalost, poslednje izvođenje moralo je da se vrati u zatvoreni prostor jer amsterdamski vetrovi i hladna kiša nisu prijatni ni za gledaoce ni za glumce. Ako je ekološki aktivizam pokretač koji stoji iza ove predstave, filozofska dimenzija je njen stvarni prostor, i po apstraktnim stilskim sredstvima koja stvara i po egzistencijalističkom usmerenju jer ukazuje na to da neokapitalistička ekonomija *elementarno* ugrožava svet. Iako grupa glumaca nastupa udruženo, kao da su jezgro života u futurističkom apokaliptičnom vremenu, svako je dobio mogućnost da razvije svoj doživljaj kiseonika, disanja, veze s drvećem, pa se ton predstave menja kao da je list nošen vetrom, od paničnih do magičnih, od komičkih do melanholičnih stanja. A kada zajednički zapevaju nepisanu himnu svih pobuna „Bella ciao“, to se doživljava kao autoironija umetnika prema vlastitim mogućnostima.

Veliku pažnju privukla je autobiografska predstava Huseina Al-Kalidija u produkciji belgijske kuće Madam Fortuna, *Ja sam Husein, ko si ti? (I am Hussein, Who are You?)*. Husein se pred nama otvara, uvodi nas u dirljive epizode iz svoje mladosti i duhovito progovara o odlasku iz Iraka i sudaru sa Zapadom. On traži interakciju publike, obostrano poštovanje i razumevanje u jedinstvenoj atmosferi blagosti, kojom potom vešto osvaja gledalište.

Susret kolonizatora i kolonizovanih rekreira se i preispituje sa pozicije današnjice u predstavi *Izvini (Maaf/Sorry)* Iste Putranta iz Indonezije i Dana Boša iz Holandije. Obojica barataju svojim profesionalnim i kulturnim nasleđem, sučeljavaju ih i pitaju se šta stvarno znači izviniti se za prošla nedela. Dan i Ista u elementima cirkusa i lutkarskog pozorišta nalaze zajednički scenski jezik, ali pitanje ostavljaju otvoreno. Kako se ide u budućnost kad je prošlost uznemirujuća nije samo pitanje ove predstave nego i svake moralne osobe.

Radionica Mine Hapasalo, profesorke na Akademiji lepих umetnosti u Turku u Finskoj, dala je pečat festivalu. Minu zanimaju kreativni procesi, kako se pripremaju, vode i kako iz njih nastaje umetničko delo. Vremenske prilike bile su naklonjene njoj i radioničarima, pa je radionica izvedena u velikom parku Erasmus u kojem imate osećaj slobode pokreta i misli. I premda su slučajni šetači ulazili i izlazili iz prostora radionice, ona ni u jednom trenutku nije izgubila koherentnost i smisao. Zapravo, svoj materijal nalazila je u podsticajima iz okruženja. Pokazalo se da je veština aspekt umetnosti koji se individualno stiče, a da je kreativnost zajednička svima, samo je treba probuditi, osloboditi, razviti i očuvati.

Radionica Kjere Hejs iz Dablina, iz Međunarodnog centra za umetnost i jednakost, *Smashing Times* ukazala je na to da je važno upoznati istorijski i kulturni kontekst u kojem se stvara, dok je radionica Angeles Siskar iz Barselone, bazirana na metodi Žaka Lekoka, bila posvećena treningu čula i sposobnosti za korišćenje prostora. „Prostor nije prazan: u njemu su tenzija, kretanje i stvaralačke mogućnosti“, podsela Angeles.

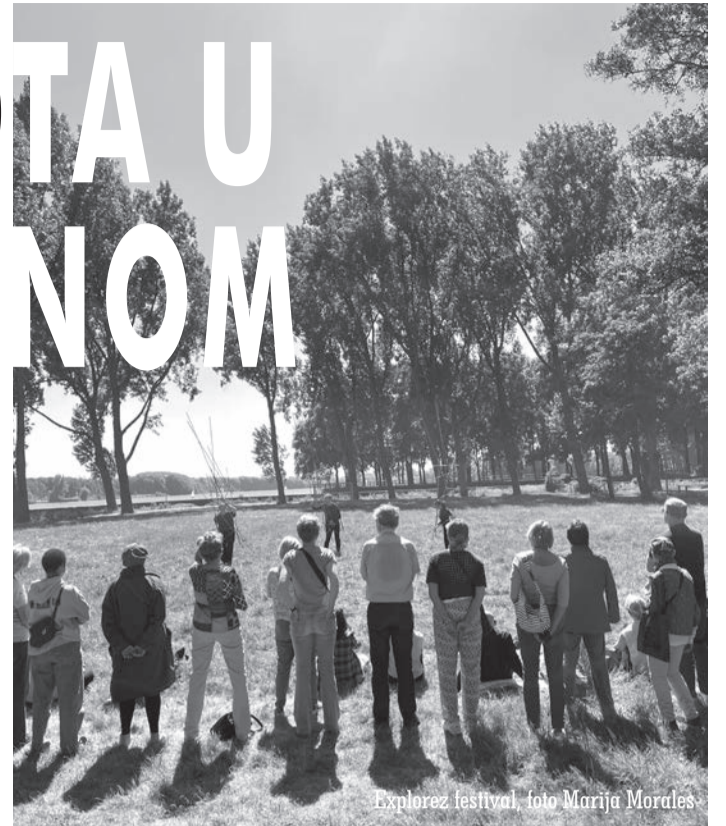
U program festivala ušla je i promocija dve knjige. No i ovaj događaj bio je pre nalik fešti nego uobičajenom književnom skupu. Možda zato što su teme knjiga „pozorišne“, u smislu da su – „pokloni se i počni“, a možda zato što iza obe stoji ZID. Jednu čine glasovi kreativnih Amsterdama, malih i velikih, rođenih Holanđana i doseljenika različitih vera, nacija, boja... Pravi šareniš. Čuje se i harmonika Branka Mirkovića. Branko legenda od 1977. živi i muzicira u Holandiji. Na promociji su igrali, svirali, govorili – svoje sudbine, htenja i prepreke – u slavu 750 godina Amsterdama, čiji su svi oni građani. Druga knjiga, *Teatar je ovde i sada* Karoline Spaić i Seba Bakera, predstavlja tridesetogodišnje radno iskustvo ZID-a i istovremeno je praktikum za studente umetničkih fakulteta i profesionalce kako da razviju svoje pozorišne ideje. Književni performans odvijao se u velelepnom prostoru centralne Gradske biblioteke, nalik nekom velikom brodu koji je upravo pristao na obalu kanala.

Misliti mir

DAH teatar iz Beograda jedan je od partnera ZID-a, a ovo partnerstvo počiva na dugogodišnjem poznanstvu, poštovanju rada i saradnji. Na četvrto izdanje festivala koji organizuje DAH teatar, „Umetnosti i ljudska prava“, ZID teatar je stigao s predstavama *Voda* i *Ne samo jedna*.

Osim njih, ispod mota festivala „Misliti mir“, stali su umetnici iz Ukrajine i Rusije, arapskih zemalja i Izraela, Tajvana i SAD, Severne Makedonije i Grčke, Srbije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske... Beograd je bio svet kao u dobre dane FEST-a i BITEF-a i jedne Jugoslavije između polarizovanih svetova, mesto na kojem su se sretali, predstavljali i zajednički prolazili bolna mesta umetnici iz sučeljenih pa i zaraćenih država.

U prostorima Dorćol placa „Miljenka Derete“ i Centra za kulturnu dekontaminaciju igrane su predstave, izvođeni likovni i mu-

zički performansi, prikazivani filmovi i vođeni razgovori predstavnika mirovnih organizacija s jugoslovenskog prostora. U Uvodniku reditelja Dijana Milošević upozorava: „Savremene tehnologije nam pružaju iluziju da smo u kontaktu, dok smo u stvari rasejani širom sveta i živimo različite realnosti. Zato je od neprocenjive važnosti da se kad god je to moguće srećemo fizički i razmenjujemo iskustva i ideje, a festival nam daje dragoceni prostor i vreme za to.“

U ozbiljno urađenom katalogu može se pročitati i sledeće: „Vei Jingšeng, kineski demokratski aktivista koji je zbog svog aktivizma proveo 18 godina u zatvoru u Kini, primetio je: ‘Sa mnom su stajali samo umetnici’ – ukazujući na umetnike kao korifeje istine i hrabrosti.“

Palestinski umetnik Husam Abed igrao je predstavu *Gladak život* o tragediji svoje porodice za intimnu publiku, svega osmoro gledalaca. Ovu predstavu producirala je Akademija scenskih umetnosti DAMU iz Praga i dva puta je izvedena u Češkom centru u Beogradu.

Izraelski umetnik Li Perlman osuđuje ekstremizam svoje države. U predstavi *Zatvorenik Ciona*, upravo mu se u Beogradu jednostavno priključio Nađev Bosem, pa u dijalogu, stilskim kontrastima dovode do apsurdna osećanja mržnje i negiranja drugoga.

Festivalska premijera bila je DAH-ova predstava *Nasleđe*, koja je ujedno i umetnički doktorski rad Ivane Milenović Popović. Šta je žensko nasleđe koje u paketu dobijamo iz prošlosti za život i šta je to što ćemo ostaviti čerkama glavna je tema koju izvode tri glumice. Polazište su im dokumentarna svedočenja prikupljena u kampanji o pravima žena, ali i lična iskustva i kolektivno pamćenje u narodnim izrekama.

O ženskim neslobodama govorila je i predstava *Ne samo ona* u izvođenju Nivim Baranba iz Sirije koja danas živi u Holandiji. Publici je pružila do suza emotivno putovanje od dečje igre do zabrana koje se nameću jednom radoznom biću koje raste i jača. Ograničenja stižu spolja, ali još strašnije i iznutra; od muškog sveta, ali i od majki.

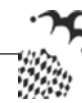
Temu ženskih migracija i potraga za identitetom donela je predstava *Prova*. I umetnice iz Rijeke (SubLab Scene) i Amsterdama (No-mads Collective) pridaju značaj dokumentarnim svedočenstvima, koja se smenjuju na ekranu sa fizičkim teatrom u prostoru koji šest umetnica dele sa publikom. One pokretom suvereno vladaju scenom, a u razgovoru ističu da su retke plesačice koje igraju duže od trideset godina. Ejdžizam je njihova prećutana borba.

Može se pretpostaviti da je *Voda* iz istog ciklusa kao i *Kiseonik*, ali ima potpis tri reditelja, Dana Boša, Karoline Spaić i Igora Alvareza Kugata. Dok jedan ispituje interaktivne mogućnosti navodeći posetiocima da obilaze „vašarske štandove“ u dvorištu CZKD-a i igraju se kviza, druga rediteljka pokretom istražuje forme vode, njen karakter i opasnosti – ako je nema (u predelima koji postaju pustinje) i ako je ima previše (podizanje nivoa mora, nestajanje tla i naseobina), dole treći zaključuje vodenu temu poranjanjem u snove. A „Bella ciao“ dolazi kao lajtmotiv i crvena nit među predstavama.

Francuski recept za mir su hedonizam i ljubav. Predstava *Nemoralni recepti* Brižiti Sirla i Sebastijana Beranžea bazirana je na istoimenoj knjizi M. V. Montalbana i na duhoviti i raspevan način donosi sliku sveta kakav bi mogao da bude.

Umetnici su pokazali da je mir opcija do koje možemo doći ako se promenimo. Ako mir postavimo kao cilj. Festival „Misliti mir“ zabrinuto je upro prstom u žarišta rata i istovremeno pokazao put da se može živeti zajedno bez obzira na razlike.

Jelena Kovačević Barać

JUBILEJI, FESTIVALI, UZBUDLJIVA OSTVARENJA...

Mala povijest nejednakosti ZKM-a, Naličje CNP-a, Razbijeni krčag NPRS-a u Banjaluci, Narodni poslanik Makedonskog narodnog teatra, Galeb na Dubrovačkim ljetnim igrama...

Nije zgodno pisati pregled pozorišnog stvaralaštva na jugoslavenskom prostoru u periodu dužem od sezone jer je našu pažnju moglo privući mnogo šta, a mnogo šta joj je moglo i promaći, pa ćemo u jednom kratkom pregledu ponuditi izbore iz festival-skih selekcija, uz poneka odstupanja.

Na sceni Zagrebačkog kazališta mladih Miloš Lolić je u martu postavio predstavu od nesvakidašnje građe, po delu iz političke ekonomije francuskog ekonomiste Tome Piketija, *Kapital i ideologija*, a zapravo po adaptaciji ove studije u grafički roman autora Kler Ale i Benjamina Adama. *Mala povijest nejednakosti* iz temelja pretresa uvrežena shvatanja o tome da je hijerarhija prirodna, a akumulacija privatnog kapitala zaslužena, i traga za društvenim zajedništvom i prostorom slobode. Na pitanje ima li rešenja, ovo pozorište ne odgovara. Ali je posle premijere usledio poziv rediteljsko-dramaturškom tandemu Miloš Lolić – Periša Perišić da postave Molijerovog *Mizantropa* u splitskom HNK, čija će premijera biti u novembru.

Ključ za Krležu u 21. veku

Za reditelja i dramaturga Ivana Planinića kažu da je pronašao ključ za Krležu u 21. veku. Inscenacija *Zastava* brzo je proglašena za događaj sezone. Opravdala je očekivanja i znalaca i radoznalaca jer su retki oni koji su u celosti pročitali petotomni roman i razumeli mnoge ideološke rasprave i meandriranja. S ovom predstavom HNK Zagreb proslavio je i 130 godina postojanja (otvoreno 14. oktobra 1895). Današnje ideološke sumnje i generacijske sukobe igraju Livio Badurina, Nina Viočić, Jadranka Dokić, Goran Grgić, Živko Anočić, Marin Klisnanić.

Autorski projekat Borisa Liješevića *Naličje* u Crnogorskom narodnom pozorištu već je videla publika u Banjaluci na Teatar-festu „Petar Kočić“, zatim u Novom Sadu na Sterijinom pozorju, gde je osvojila nagradu za režiju a Aleksandar Radulović nagradu za glumačko ostvarenje, kao i na budvanskom festivalu. Na sarajevskom MESS-u nagrađeni su mladi glumci Anđela Marunović i Lazar Đurđević. Obično lice sveta ima svoje naličje u učenama i kriminalu, a povodom te teme Liješević je posegao za dokumentarnom gradom.

Izdvojila se i predstava *Razbijeni krčag* Hajriha fon Klajsta u režiji Tanje Mandić Rigonat i produkciji NPRS-a u Banjaluci. Deset godina posle postavke Igora Vuka Torbice u Jugoslavenskom dramskom pozorištu, ovaj komad je dobio novi scenski život jer se hrani stvarnošću, fragrantnim prikrićivanjima istine i neregularnim radom pravosuđa. Rediteljka je iščitala i marginalne zapise i beline između redova i dogradila lica i radnju tako da se *Krčag* gleda s novom pažnjom.

Pozorišni rimejk filma Gorana Markovića *Majstori, majstori* na sceni Narodnog pozorišta Republike Srpske u Banjaluci angažovao je ceo ansambl ove kuće. Nepotizam, karijerizam, seksualno uznemiravanje, mobing na radnom mestu, moralna posrnuća u jednoj obrazovnoj ustanovi – sve su to teme koje glumcima daju mogućnost da stvore upečatljive karaktere. U jedinstvu vremena i radnje reditelj Marko Misirača prepoznao je teatarski izraz, mada mu nije prvi put da pokušava da uspeh filma oživi na sceni.

Nušić u fokusu

Da li su na prostorima od Slovenije do Severne Makedonije vazda vremena pohlepe, neukosti, gluposti i korumpirane vlasti ili je Branislav Nušić zaista klasik za sva vremena, tek u Slovenskom narodnom gledališću Maribor Veljko Mićunović režira Nušićevu komediju *Gospoda ministarka (Gospa ministrica)* za novembar. Na mariborskoj sceni poslednji put je ovaj naslov igran 1967. Naslovna uloga poverena je Kseniji Mišić, a komad većem delu ansambla nudi da se uključi i razigra.

Narodni poslanik kog je Egon Savin postavio sa ansamblom Makedonskog narodnog teatra gostovao je u Podgorici, Sarajevu i Beogradu. Učestvovao je na festivalima u Brčkom, Vranju, a na Sterijinom pozorju ansambl je dobio Specijalnu Sterijinu nagradu za kolektivnu glumačku igru.

Ako se tome doda da Vito Taufer za decembar priprema isti komad u JDP, jasno je da je Nušić ponovo u žiži.

Prizori letnjih i jesenjih festivala

Udesilo se da su Borštnikovi susreti u Mariboru otvoreni neposredno po završetku 70. Sterijinog pozorja. Velika Borštnikova nagrada za najbolju predstavu pripala je predstavi *Kazimir i Karolina* MGL-a u režiji Nine Rajić Kranjac, koja je dobila i nagradu za režiju. Osim toga, nagrađena je i kostimografija Marine Sremac za ovu predstavu. Scenograf Igor Vasilje dobio je nagradu za rad na predstavi *Nebesje* u produkciji SNG Drame Ljubljana.

Na 76. Dubrovačkim ljetnim igrama izdvojila se produkcija Festivalskog dramskog ansambla, Čehovljevi *Galeb* u režiji Januša Kice, igrana u ambijentu Lokruma. Arkadinu je igrala Nina Viočić, a njenog brata Sorina igrao je Filip Šovagović. Ovaj tandem iz privatnog života prvi put se ove godine mogao videti i na filmu *Dobra deca*, gde su takođe igrali sestru i brata.

„Orlando“ za pozorišnu umetnost pripao je glumici Heleni Minić za ulogu u savremenoj obradi mita o Medeji koju je napisao Sajmon Stoun. Medeja je sada jedna psihički rastrzana Ana, dok njen partner Luka inicira te unutrašnje sukobe, poput Jasona. Igra ga Uliks Fehmiu.

Dubrovačke ljetne igre bile su posvećene ženskom stvaralaštvu: od toga što je u muzičkom programu „Orlando“ dobio ansambl L'Arpeggiata Kristine Pluhar za koncert dela kompozitorki iz doba baroka, do izložbe *Žena na sceni i iza nje* i tribine *Ženski glas u umjetnosti* na kojoj su umetnice i teoretičarke umetnosti govori-le o društveno-političkim uticajima na stvaralaštvo žena. Na raskošnoj izložbi, koju su kustoskinje Viktorija Žuvela i Barbara Margaretić postavile s puno ljubavi i takta, mogao se videti rad Marije Crnobori ili Mire Stupice i Milke Podrug Kokotović, ali i rediteljki, koreografkinja, kostimografkinja poput Milice Babić i Mire Glišić. Bio je to hod po istoriji dubrovačkog festivala i jugoslavenske scenske umetnosti.

Na 71. Splitskom ljetu briljirao je komad *Lisica*, po esejsitičkom romanu Dubravke Ugrešić, o umetnosti i laži, emigraciji, identitetu, svetovima koji se gase. Reditelj Ivica Buljan smestio je dvoje izuzetnih glumaca, Zlatka Burića i Snježanu Sinović Šiškov, pod široku krošnju drveta, u prirodni ambijent u kojem se gube granice između autora, lika i glumca.

Prema oceni žirija, na festivalu „Purgatorije“ izdvojili su se predstava Veljka Mićunovića *Contra mundum* i glumac Ozren Grabarić.

Na MESS-u su izvedene dve predstave po delu Aleksandra Hemon, Njujorčanina sarajevskog porekla, i obe je žiri nagradio – gran-pri za najbolju predstavu dobila je *Svijet i sve u njemu* rediteljke Selme Spahić (produkcija SARTR-a i RealStagea), a Specijal-

nu nagradu žirija plesna predstava *Knjiga mojih života* u režiji Ivane Dilas (produkcija Anton Podbevšek teatra i Plesnog teatra Ljubljana). Kokan Mladenović dobio je Zlatni lovorov vijenac za režiju predstave *Blank*.

Sporazumi i realizacije

Sporazumu o saradnji CNT-a iz Podgorice i MNT-a iz Skoplja potpisan je krajem prošle godine a rezultirao je razmenom gostovanja tokom 2025. U budućnosti se

ran koncept omogućava širokoj publici da upozna nove i drugačije stilove rada, umetnike, uporedi tematska interesovanja. S obzirom na to da je reč o smotrama a ne takmičenjima, oslobođeni su tenzije i diktata žirija.

Osim toga, ovog avgusta u Budvi članice Unije, MGL, BDP, Dramski teatar Skoplje i Grad teatar Budva, izašle su s koprodukcijom predstavom u znak sećanja na Dušana Jovanovića. Njegovo rano dramsko delo *Život provincijskih plejboja nakon Drugog svetskog rata ili Tude hoćemo – svoje ne damo* postavio je Ivan Penović sa ansamblom koji čine članovi ovih teataru, školovani u različitim glumačkim školama koji u predstavi govore na svojim jezicima: Marjan Naumov, Jovana Spasić, Lazar Hristov, Marko Gvero,

Predstava *Lisica* izvedena na Splitskom ljetu

mogu očekivati gostovanja umetnika i koprodukcije predstave koje su predviđene sporazumom.

Još je dalekosežnija i za umetnost podsticajnija unija RUTA u koju je stupilo šest pozorišta sa jugoslavenskog kulturnog prostora: Beogradsko dramsko pozorište, Dramski teatar Skoplje, Mestno gledališće ljubljansko, Kazalište Ulysses, Kamerni teatar 55 i Centar za kulturu Tivat. Odlikuje ih permanentna akcija – festivalne smotre svakih nekoliko meseci u drugom kulturnom centru i koprodukcije. Ovaj plodotvo-

Vukašin Jovanović, Sonja Stamboldžioska, Nejc Jezernik, Julita Kropec, Lazar Nikolić. Reditelj je izjavio: „Zadovoljan sam. Radili smo u jednom gradu (Skoplju), a predstoje nam izvedbe u različitim zemljama, pa verujem da će određeni delovi prolaziti bolje ili slabije, razumljivije ili ne. Predstava će se menjati u zavisnosti od mesta izvođenja, uvek je dobro malo je lokalno osvežiti.“ Posle Budve, gostovali su na Brionima, u Skoplju, u decembru će u igrati u Beogradu, a u februaru u Ljubljani.

Jelena Kovačević Barać

LUDUS

LUDUS

Pozorišne novine

YU ISSN 0354-3137
COBISS.SR-ID 54398983

Copyright©1992 Udruženje
dramskih umetnika Srbije
Prvi broj objavljen 5. novembra 1992

Tiraž: 1100 primeraka

Izdaje
Udruženje dramskih umetnika Srbije
11158 Beograd, Studentski trg 13/VI

Telefoni: +381 (0) 11/2631-522,
2631-592 i 2631-464
www.udus.org.rs,
e-mail: udus@udus.org.rs

Matični broj: 07067283
PIB 100040788

Tekući račun:
200-2711270101033-28
(Banka Poštanska štedionica a.d. Beograd)

Predsednik
Pavle Pekić

Glavni i odgovorni urednik
Tatjana Nježić

Redakcija
Milena Depolo
Aleksandra Jakšić,
dr Jelena Kovačević Barać,
dr Ivan Medenica,
Aleksandar Milosavljević,
Olivera Milošević,
Vukica Strugar,

Lektura
Katarina Pišteljčić

Sekretar redakcije
Violeta Jovanović

Tekstove i fotografije slati na:
violeta.jovanovic@udus.org.rs

Dizajn LUDUSA
Dorđe Ristić

Redizajn LUDUSA
AXIS studio

Priprema i štampa
JP SLUŽBENI GLASNIK
BEOGRAD, Lazarevački drum 13-15

ISSN 0354-3137

9 770354 313002 >

UDUS zahvaljuje
Narodnom pozorištu Timočke
krajine „Zoran Radmilović“,
Narodnom pozorištu Niš
i Pozorištu „Bora Stanković“
na pomoći u realizaciji Ludusa.

Milan Caci Mihailović IZ „USPOMENARA 212“ VAŽNE PORUKE

Bili smo mladi kada nas je jedne noći iz bifea Ateljea 212 odveo u svoj stan, preko puta Doma sindikata, sa pogledom na Trg Marksa i Engelsa. Kad smo seli i dobili po piće, jedinstveni i neponovljivi Deda, koji je uvek „držao banku“ i od koga smo imali šta da čujemo, Borislav Mihajlović Mihiz, digao je pogled ka plafonu obraćajući se tamo nekome i uzviknuo:

E, sad snimajte, gospodo!
I priča je trajala do zore.

Dušan Kovačević priča sličnu priču:

Kada bismo otišli u neku kafanu, čuveni karlovački dak, deda Mihiz, obraćao se prisutnima: „Molio bih dežurnog cinkaroša da od reči do reči prenese gde treba ono što sam rekao!“

Dragoslav Mihajlović Mihiz

Dušan Kovačević

foto printscreen - YouTube/RTS